

Sosial bakgrunn og rekruttering til private skoler

Har elever med høy sosial bakgrunn større sannsynlighet for å gå på private skoler enn elever med lav sosial bakgrunn?

Christiane Sofie Skahjem

Masteroppgave i sosiologi, Institutt for sosiologi og
samfunnsgeografi

UNIVERSITETET I OSLO

Høsten 2005

Sammendrag

Denne masteroppgaven har som formål å kartlegge sammenhengen mellom sosial bakgrunn og sannsynligheten for å gå på private skoler i Norge. Videre vil oppgaven kartlegge forskjeller i rekruttering til forskjellige typer private skoler, der skolene har blitt delt inn i kategoriene private religiøse og private ikke-religiøse skoler. Analyser vil bli gjennomført både på grunnskole og videregående skoles nivå. Enhetene i undersøkelsen er uteksaminerte elever ved private og offentlige grunnskoler og videregående skoler i perioden 1993-2003.

Temaet privatskoler er spesielt interessant i disse dager etter innføringen av en ny friskolelov. I Norge eksisterer det pr. dags dato relativt få private skoler sammenlignet med andre land i Europa. Den nye friskoleloven innebærer at de tidligere strenge kriteriene for å motta statsstøtte nå er endret. Dette innebærer at det ikke lenger kun er skoler som representerer et alternativt livssyn eller en alternativ pedagogikk som kan motta statsstøtte. I denne sammenheng har det foregått en til tider opphetet debatt om hva dette vil medføre for de norske samfunnet. Den offentlige skolen har i Norge spilt en viktig rolle i utjevningen av sosiale forskjeller i befolkningen. Motstandere av private skoler frykter at opprettelsen av flere private skoler vil føre til en utarming av den offentlige skolen, og opprettelsen av såkalte eliteskoler for de øvre samfunnslag av befolkningen. Ikke minst er de opptatt av at endringen på sikt kan virke fragmenterende på det norske samfunnet.

Sosial ulikhet er et sentralt tema innenfor sosiologi faget. Det foreligger mye forskning rundt temaet utdanning i denne sammenhengen. Flere undersøkelser kommer frem til at skolerresultater samt valget av videre utdanning er sterkt påvirket av elevenes sosiale bakgrunn. Hvordan sammenhengen mellom elevenes sosiale bakgrunn og sannsynligheten for å gå på privat skole forholder seg, har det inntil nylig vært forsket lite på. Denne oppgaven vil i stor grad ta utgangspunkt i Helland og Lauglos (2005) rapport "Har frittstående grunnskoler økt segregeringen?". I rapporten viser de hvordan sannsynligheten for å gå på privat grunnskole øker med

foreldrenes utdanningsnivå, skjønt ikke spesielt med foreldrenes inntekt. Deres undersøkelse tar for seg forholdene på grunnskolenivå. Denne oppgaven vil i tillegg se nærmere på hvordan disse sammenhengene er på videregående skoles nivå.

Sosial bakgrunn vil i denne oppgaven måles i foreldrenes utdanning samt inntekt. Videre vil det bli sett nærmere på hvordan sannsynligheten for å gå på privatskole varierer ettersom man bor i en stor eller liten kommune.

Oppgavens problemstilling er som følger: Er sannsynligheten for å gå på private skoler høyere for elever med høy sosial bakgrunn enn for elever med lav sosial bakgrunn?

Resultatene viser i de fleste tilfellene klare positive sammenhenger mellom foreldrenes utdanningsnivå og sannsynligheten for å gå på privat skole, både for private religiøse og private ikke-religiøse skoler. Videre tyder alt på at det er en svak positiv sammenheng mellom foreldrenes inntekt og sannsynligheten for å gå på privat skole. Denne sammenheng fremstilles best svakt kurvelineært.

Ut over dette viser analysene at sannsynligheten for å gå på private skoler er større for elever i store kommuner enn i små. Samspillsvariabler av foreldrenes utdanningsnivå og skolekommune forteller oss at effekten av utdanning varierer noe ettersom man bor i store eller små kommuner, men her er det en viss grad av ulikhet mellom de forskjellige private skoletypene og skolenivåene.

Hovedkonklusjonen er derfor at sosial bakgrunn har betydning for sannsynligheten for å gå på private skoler, både religiøse og ikke-religiøse. Dette gjelder spesielt foreldrenes utdanningsnivå, men også til en viss grad foreldrenes inntekt. Vi kan derfor konkludere med at det i hovedsak er foreldrenes utdanningsnivå som er avgjørende for en elevs sannsynlighet for å gå på privat skole, i større grad enn foreldrenes inntektsnivå. Videre har størrelsen på kommunene skolene ligger i, betydning for sannsynligheten for å gå på privat skole.

Forord

At denne masteroppgaven har blitt skrevet i faget sosiologi er egentlig noe av en tilfeldighet. Ved begynnelsen av mine studier hadde jeg klare oppfatninger om at jeg skulle bli historiker. Sosiologi hadde jeg knapt nok kjennskap til. På grunn av mine interesser for å undervise, kom jeg etter hvert fram til at et samfunnsfag ville være relevant. Derfor begynte jeg med studier i sosiologi. Lite ante jeg om hvordan dette faget skulle komme til å engasjere meg. Så her sitter jeg, mange år senere, og kan med ikke rent liten grad av stolthet snart kalle meg sosiolog. Til de aller flestes glede, og kanskje av og til også frustrasjon, etter hvert som min evne til å diskutere har blitt stadig skjerpet.

Etter mange års utdanning er det mange som fortjener en takk. Noen på bakgrunn av faglige innspill og ideer, andre på bakgrunn av støtte og oppmuntring underveis i studiet. Først og fremst vil jeg rette en takk til min veileder Marianne Nordli Hansen, for godt samarbeid og gode tilbakemeldinger underveis i prosessen. I tillegg er jeg ytterst takknemlig for å ha fått muligheten til å være en del av prosjektet "Educational Careers; Attainment, Qualification and Transition to Work". Videre takker jeg de andre prosjektdeltagerne for inspirerende, og til tider også frustrerende, men nyttige, tilbakemeldinger. Spesielt vil jeg rette en takk til min medstudent Hilde Karlsen, som har vært en god sparringspartner under hele prosessen.

I tillegg til rent faglige tilbakemeldinger, er det mange som har oppmuntret meg på andre måter under masterstudiet. Først og fremst vil jeg rette en stor takk til mine foreldre, Wenche og Svein, som har hjulpet meg til å holde hodet kaldt og kommet med oppmuntrende og motiverende innspill. I tillegg vil jeg takke min bror Lars og hans kone Cecilie, for mange inspirerende samtaler. Tormod Gjølberg Nygren skal også ha en stor takk for hans utrettelige evne til å utfordre meg og få meg til å yte mitt ytterste.

En stor takk til Vestby videregående skole, spesielt avdelingsleder Per Hedum, som har vist stor velvilje ved å tilrettelegge arbeidsforholdene for meg. Det har vært en stor hjelp under avslutningen av oppgaven.

Oslo, 10. november 2005

Christiane Sofie Skahjem

Innholdsfortegnelse

SAMMENDRAG	2
FORORD	4
INNHOLDSFORTEGNELSE	6
1. INNLEDNING	11
1.1 PRESENTASJON AV TEMA	11
1.1.1 <i>Prinsippet om enhetsskolen</i>	11
1.1.2 <i>Kritikk av den offentlige skolen</i>	12
1.1.3 <i>Utdanning - et velferds gode</i>	13
1.2 UTDYPING AV PROBLEMSTILLINGEN.....	14
1.3 FORELIGGENDE FORSKNING	18
1.4 AVGRENSNING	20
1.5 OPPGAVENS STRUKTUR	20
2. DEN NORSKE UTDANNINGSPOLITIKKEN	21
2.1 PRIVATSKOLENES Plass I DET NORSKE UTDANNINGSSYSTEMET	21
2.2 FREMVEKSTEN AV NY LOVGIVNING OM PRIVATE SKOLER.....	23
2.3 PRIVATE SKOLER I ET INTERNASJONALT PERSPEKTIV.....	25
3. FORELIGGENDE FORSKNING	28
3.1 MOTIVASJON	28
3.1.1 <i>Motivasjon i private lutherske og adventist skoler</i>	29
3.1.2 <i>Foreldrenes motivasjon i religiøse, ikke-religiøse og offentlige skoler</i>	30
3.1.3 <i>Svakheter ved undersøkelsene</i>	31
3.1.4 <i>Privatskoleelevers sosiale bakgrunn</i>	32

3.2	KVALITETEN PÅ DE PRIVATE SKOLENE	34
3.3	UTENLANDSK FORSKNING	36
4.	SOSIAL ULIKHET OG KLASSETEORIER	39
4.1	UTDANNING SOM POLITISK VIRKEMIDDEL	39
4.2	SOSIAL SEGREGERING OG SOSIAL ULIKHET	40
4.3	MARX OG WEBERS KLASSETEORIER	41
4.4	BOURDIEUS KLASSETEORI	42
4.4.1	<i>Habitus</i>	43
4.4.2	<i>Det sosiale rom og kapitalbegrepet</i>	43
4.4.3	<i>Handling forstått ut i fra kapitalfordelingen i et sosialt felt</i>	44
4.4.4	<i>Overføring av kapital</i>	46
4.5	ALTERNATIVER TIL BOURDIEUS KLASSETEORI	49
4.6	FREMSETTING AV HYPOTESER	51
5.	PRESENTASJON AV DATA OG ANALYSEMETODER	54
5.1	DATAMATERIALET	54
5.2	ENHETENE I UNDERSØKELSEN	55
5.3	OPERASJONALISERING AV VARIABLENE	60
5.3.1	<i>Foreldrenes utdanningsnivå som mål på sosial bakgrunn</i>	60
5.3.2	<i>Foreldrenes inntekt som mål på sosial bakgrunn</i>	61
5.3.3	<i>Skolekommune</i>	62
5.3.4	<i>Kjønn</i>	63
5.3.5	<i>Ikke-vestlig bakgrunn</i>	63
5.4	STATISTISKE METODER	64
5.4.1	<i>Logistisk regresjon</i>	64

5.4.2	<i>Dikotom logistisk regresjon</i>	65
5.4.3	<i>Multivariat logistisk regresjon</i>	66
5.5	METODISKE PROBLEMER	66
6.	SOSIAL BAKGRUNN OG REKRUTTERING TIL PRIVATE SKOLER	70
6.1	MODELLPRESENTASJON AV SAMMENHENGEN MELLOM SOSIAL BAKGRUNN OG REKRUTTERING TIL PRIVATE SKOLER	71
6.2	ELEVERS SOSIALE BAKGRUNN I PRIVATE GRUNNSKOLER.....	72
6.3	TOLKNING	74
6.3.1	<i>Foreldrenes utdanningsnivå</i>	74
6.3.2	<i>Foreldrenes inntekt</i>	75
6.3.3	<i>Skolekommunens størrelse</i>	77
6.3.4	<i>Samspillseffektene betydning</i>	77
6.3.5	<i>Andre funn</i>	80
6.4	ELEVERS SOSIALE BAKGRUNN I PRIVATE VIDEREGÅENDE SKOLER.....	81
6.5	TOLKNING	85
6.5.1	<i>Foreldrenes utdanningsnivå</i>	85
6.5.2	<i>Foreldrenes inntekt</i>	86
6.5.3	<i>Skolekommunens størrelse</i>	86
6.5.4	<i>Samspillseffektene betydning</i>	87
6.5.5	<i>Andre funn</i>	89
6.6	SAMMENLIGNING AV PRIVATE GRUNNSKOLER OG VIDEREGÅENDE SKOLER	89
6.6.1	<i>Foreldrenes utdanningsnivå</i>	90
6.6.2	<i>Foreldrenes inntekt</i>	91
6.6.3	<i>Forskjeller i betydningen av stor kommune</i>	92

6.7	OPPSUMMERING	93
6.7.1	<i>Betydningen av sosial bakgrunn</i>	93
7.	SOSIAL BAKGRUNN OG REKRUTTERING TIL PRIVATE RELIGIØSE OG IKKE-RELIGIØSE SKOLER	96
7.1	MODELLPRESENTASJON AV SAMMENHENGEN MELLOM SOSIAL BAKGRUNN OG REKRUTTERING TIL PRIVATE RELIGIØSE OG IKKE-RELIGIØSE SKOLER	96
7.2	ELEVER I PRIVATE RELIGIØSE OG IKKE-RELIGIØSE GRUNNSKOLERS SOSIALE BAKGRUNN.	97
7.3	TOLKNING.....	99
7.3.1	<i>Foreldrenes utdanningsnivå</i>	100
7.3.2	<i>Foreldrenes inntekt</i>	102
7.3.3	<i>Skolekommunens størrelse</i>	102
7.3.4	<i>Andre funn</i>	103
7.4	ELEVER I PRIVATE RELIGIØSE OG IKKE-RELIGIØSE VIDeregående SKOLERS SOSIALE BAKGRUNN	104
7.5	TOLKNING.....	107
7.5.1	<i>Foreldrenes utdanningsnivå</i>	107
7.5.2	<i>Foreldrenes inntekt</i>	108
7.5.3	<i>Skolekommunens størrelse</i>	109
7.5.4	<i>Andre funn</i>	109
7.6	OPPSUMMERING.....	110
7.6.1	<i>Betydningen av sosial bakgrunn</i>	110
8.	SAMMENHENGEN MELLOM ELEVERS SOSIALE BAKGRUNN OG SANNSYNLIGHETEN FOR Å GÅ PÅ PRIVAT SKOLE - EN OPPSUMMERING	112
8.1	SAMMENHENGEN MELLOM SOSIAL BAKGRUNN OG SANNSYNLIGHETEN FOR Å GÅ PÅ PRIVATE SKOLER	113
8.2	SAMMENHENGEN MELLOM SOSIAL BAKGRUNN, SKOLEKOMMUNE OG SANNSYNLIGHETEN FOR Å PÅ PRIVATSKOLE	115

8.3	SAMMENHENGEN MELLOM SOSIAL BAKGRUNN OG REKRUTTERING TIL PRIVATE RELIGIØSE OG IKKE-RELIGIØSE SKOLER.....	117
8.4	KONKLUSJON	119
8.5	VIDERE FORSKNING.....	119
8.6	OPPGAVENS BETYDNING FOR DEBATTEN OM PRIVATE SKOLER.....	120
9.	LITTERATURLISTE;.....	123

1. Innledning

1.1 Presentasjon av tema

Temaet privatskoler er særdeles relevant i disse dager, siden den nye friskoleloven av 2003 åpner for opprettelse av flere private skoler her i landet. Tidligere har kun private skoler som tilbyr et religiøst eller pedagogisk alternativ til offentlige skoler mottatt statsstøtte. Dette har resultert i en relativt lav forekomst av private skoler her til lands, sett i forhold til andre land som for eksempel Danmark og Sverige.

Skoleåret 2000/2001 gikk kun 1,7 % av de norske grunnskoleelevene i private skoler. Prosentandelen var noe høyere i Oslo, der andelen privatskoleelever i samme periode var 4,4 %. På videregående nivå gikk 2,7 % av elevene på private videregående skoler i denne perioden.

Selv om det har vært en økning i andelen elever som går i private skoler de senere årene, er andelen fortsatt lav i forhold til for eksempel Danmark, der 12,1 % gikk på private skoler i 1999/2000 (Hansen og Mastekaasa, 2003,SSB, 2001).

1.1.1 Prinsippet om enhetsskolen

Lovendringen har ført til en betydelig vekst i antallet private skoler som søker om statsstøtte, fordi de tidligere strenge kriteriene for å motta slik støtte nå er fjernet. Det er derfor nærliggende å forvente en vekst i antallet private skoler i Norge i årene som kommer. Man må naturligvis ta generelle forbehold, da skiftninger i det politiske styret kan føre til modifiseringer eller bortfall av den vedtatte friskoleloven. Pr. dags dato foreligger det indikasjoner på at den nye regjeringskonstellasjonen mellom Ap, SV og Sp har ønsket om å endre friskoleloven.

På bakgrunn av den nye friskoleloven har det foregått en debatt i det norske samfunnet om hva opprettelsen av flere private skoler vil bety for det offentlige skolesystemet og samfunnet for øvrig. Spesielt har debatten rundt private skoler dreid

seg om hvorvidt flere private skoler vil føre til økt segregering i det norske skolesystemet, i den betydning at de private skolene vil rekruttere elever fra de høyere sosiale lagene i samfunnet. I tillegg er det bred uenighet knyttet til hvorvidt opprettelsen av flere private skoler vil føre til utarming av den offentlige skolen. Et sentralt spørsmål er i hvilken grad de nye privatskolene vil bli såkalte eliteskoler for de høyere samfunnslagene.

Min problemstilling vil i stor grad knytte seg til denne diskusjonen og lyder som følgende: Er sannsynligheten for å gå på private skoler høyere for elever med høy sosial bakgrunn enn for elever med lav sosial bakgrunn? Denne problemstillingen vil bli utdypet ytterligere senere i oppgaven.

I Norge har det lenge vært tverrpolitisk enighet om at skolesystemet skal være for alle. På 1920-tallet innførte Arbeiderpartiet visjonen om enhetsskole som skulle viske ut gamle sosiale skillelinjer i befolkningen. Tanken var at enhetsskolen bidrar til sosial likhet, nettopp gjennom at alle skal ha lik rett til utdanning. Innenfor fellesskapet vil alle ha de samme mulighetene til å utvikle seg på det individuelle plan, de vil møte utfordringer de kan vokse på samt oppleve stor grad av mestring. Samtidig vil de få overført flere av samfunnets universelle verdier og på denne måten ha bedre muligheter til å bli integrert i samfunnet (Hansen og Mastekaasa, 2003).

I de senere årene har det i tillegg vært en politisk målsetning å rekruttere flere til videre utdanning. 13-årig skolegang har blitt innført som en rettighet for alle barn og unge, noe som har ført til at langt flere gjennomfører videregående opplæring enn tidligere. I tillegg ble Statens lånekasse for utdanning opprettet for at også de som ikke har økonomiske midler til å gjennomføre videre utdanning, skal ha muligheten gjennom stipend og gunstige låneordninger.

1.1.2 Kritikk av den offentlige skolen

Samtidig som stadig flere gjennomfører videregående opplæring, har kritikken mot den offentlige skolen vokst. Dette skyldes blant annet norske elevers middelmådige

prestasjoner i internasjonale studier som for eksempel PISA og TIMMS. Disse undersøkelsene måler elevenes ferdigheter innen blant annet lesing, matematikk og naturfag. De norske elevene kom nokså gjennomsnittlig ut av disse testene. I tillegg rapporterer de norske elevene at de besitter et nokså svakt læringsstrategiregister (Høiskar, SSB og Turmo; 2003).

Dette er nokså oppsiktsvekkende resultater sett i forhold til at Norge har høyere ressursbruk i utdanningssektoren enn gjennomsnittet i OECD-landene. En ny reform, ”Kunnskapsløftet” står imidlertid for døren, og den har som målsetning å rette opp manglene de norske elevene synes å ha. Nye læreplaner skal sikre basiskompetanser som lesing, regneferdigheter, engelsk samt digital kompetanse (Utdannings og forskningsdepartementet, 2004).

Ikke alle er enige i at gjennomføringen av nye reformer er tilstrekkelig for å bedre kvaliteten på den offentlige skolen. Tilhengerne av private skoler mener på sin side at opprettelsen av flere slike skoler er et godt virkemiddel til å høyne nivået på de offentlige skolene. De hevder videre at økt konkurranse mellom skolene vil føre til at det er kvaliteten på skolene som er avgjørende for tilstrømningen av elever. De mener i motsetning til motstanderne at opprettelsen av private skoler ikke vil føre til høyere grad av lagdeling i samfunnet, og at de private skolene ikke vil bli såkalte eliteskoler. Tvert imot vil alle få den samme muligheten til å gå på en skole av høy kvalitet, spesielt dersom alle elever og deres foreldre selv får muligheten til å bestemme hvilken skole de ønsker å gå på. På den måten vil ikke for eksempel foreldre med god økonomi kunne velge friere blant skoler enn det foreldre med dårlig økonomi kan.

1.1.3 Utdanning - et velferdsgode

Debatten om private skoler kan i stor grad sees i sammenheng med den økende kritikken som har blitt rettet mot den norske velferdsstaten den senere tiden. I Norge har prinsippet om likeverdighet mellom innbyggerne stått særdeles sterkt sett i forhold til andre land i Europa. Det norske samfunnet har lenge båret preg av å være homogent og egalitært. Dette er mye et resultat av en sterk og velutbygd velferdsstat,

som har hatt som formål å sikre at alle borgeres tilgang til de samme tjenestene uansett inntekt. Samfunnet har lenge båret sterke preg av solidaritet mellom samfunnslagene. I likhet med et omfattende skolesystem, har regulering av inntekter samt progressiv skattelegging av inntekt ført til en inntektsutjevning i befolkningen og dermed også lav grad av åpenbar ulikhet mellom innbyggerne. Staten har i tillegg påtatt seg mange oppgaver som tidligere falt under familiens, især kvinnens ansvarsområde, som for eksempel opprettelsen av statlig støttede barnehager, aldershjem etc. Ingen skal i prinsippet være avhengig av familien i tilfeller av sykdom, alderdom og lignende. Disse oppgavene er imidlertid kostbare, og har ført til at vi i Norge har et vesentlig høyere skattenivå enn mange andre land i Europa.

I den senere tid har det forekommet en økt politisk orientering mot høyre og dermed økt oppslutning om privatisering av statlige oppgaver. Velferdsstaten har blitt beskyldt for ikke å oppfylle sine oppgaver på en tilfredsstillende måte, og mange, med spesielt Høyre i spissen, hevder at privatisering på flere områder vil gi innbyggerne jevnt over bedre tilbud enn de har i dag. Motstanderne av privatisering av statlige oppgaver er imidlertid bekymret for at dette vil føre til økte klasseskiller i samfunnet.

Spørsmålet blir imidlertid om den høye grad av solidaritet i den norske befolkningen vil kunne opprettholdes i en tid preget av store, verdensomspennende endringer og ikke minst økt globalisering. Riktignok fikk partiene på høyrefløyen mindre oppslutning ved årets valg enn ved valget for fire år siden, men debatten om privatisering av statlige oppgaver er nok allikevel en debatt som har kommet for å bli.

1.2 Utdyping av problemstillingen

Debatten rundt opprettelsen av flere private skoler berører temaet sosiale klasser. Som vist tidligere i oppgaven har vektleggingen av enhetsskolen og motarbeidelsen av private skoler vært virkemidler for å unngå sosial ulikhet og motarbeide opprettholdelsen av sosiale klasser. I hvilken grad det er mulig å viske ut alle sosiale

skillelinjer i befolkningen, er imidlertid diskuterbart. Hvorvidt den lave andelen av private skoler har bidratt positivt i denne sammenhengen er i utgangspunktet vanskelig å konstantere. Vi vil kunne få en pekepinn ved å sammenligne den sosiale bakgrunnen til elever i private skoler med bakgrunnen til elever i offentlige skoler. Eventuell diskrepans vil kunne bidra til å avdekke hvorvidt de private skolene har hatt en segregerende effekt eller ei.

Min problemstilling kan som tidligere nevnt formuleres som følgende; Er sannsynligheten for å gå på private skoler høyere for elever med høy sosial bakgrunn enn for elever med lav sosial bakgrunn?

I arbeidet med å finne svar på problemstillingen for denne masteroppgaven vil jeg forsøke å kartlegge eventuelle eksisterende skjevheter i rekrutteringsmassen til de private skolene. Det første trinnet i undersøkelsene vil derfor være å kartlegge elevenes sosiale bakgrunn, både i offentlige og private skoler. Foreldrenes inntekt samt utdanning vil bli benyttet som mål på dette. I forhold til foreldrenes utdanning vil høy sosial bakgrunn innebære at foreldrene har utdanning ut over grunnskole og videregående skoles nivå. Det betyr med andre ord at elever med foreldre med lav universitetsutdanning og universitetsutdanning vil bli betraktet som elever med høy sosial bakgrunn.

Denne problemstillingen er interessant fordi vi i utgangspunktet vet lite om foreldres motivasjon for å sende sine barn på private skoler, nettopp fordi det foreligger lite forskning på området. Det vi vet, er at de private skolene er ment for foreldre som ønsker en alternativ livssynsbasert eller pedagogisk orientert utdanning for sine barn. Tidligere forskning (bl.a. Helming 1991 og Helgesen 2003) forteller oss at dette også er blant de viktigste motivasjonene for de fleste av privatskoleelevenes foreldre. I tillegg kommer det fram at foreldrene i stor grad også er opptatt av det akademiske nivået ved skolene.

Det har samtidig vist seg at elevene på de private frittstående skolene blant annet oppnår bedre resultater på nasjonale prøver enn elever i den offentlige skolen

(Bonesrønning, Naper og Strøm, 2005). Tidligere forskning har også vist at elevene ved enkelte private skoler har bedre standpunktkarakterer enn elevene ved de offentlige skolene (bl.a. Helming, 1991). I tillegg vet vi at de private frittstående skolene har større ressursinnsats per elev enn de offentlige skolene (Bonesrønning, Naper og Strøm, 2005). Det kan derfor være gunstig å søke seg til private skoler av andre grunner enn ønsker om alternativ religiøs eller pedagogisk opplæring. Med utgangspunkt i dette vil det være interessant å se nærmere på elevenes sosiale bakgrunn, for eventuelt å kunne trekke visse antagelser om at det kan ligge annen motivasjon bak valget av privat skole enn religiøse og pedagogiske.

Den offentlige debatten knyttet til private skoler skiller ikke mellom de forskjellige typene private skoler. Det er imidlertid ikke gitt at rekrutteringen er den samme for private religiøse skoler som den er for private ikke-religiøse skoler. Det andre trinnet i undersøkelsen vil derfor være å kartlegge eventuelle forskjeller i elevenes sosiale bakgrunn ved private religiøse og private ikke-religiøse skoler.

Håvard Helland og Jon Lauglo (2005) har nylig gjennomført et studium av private skoler. Deres resultater viste at foreldrene til elever i private ikke-religiøse grunnskoler har høyere utdanning enn foreldrene til elever i offentlige skoler. Dette gjaldt imidlertid ikke for foreldrene til elever i private religiøse grunnskoler. Dette kan tyde på at foreldrene til barn i religiøse privatskoler kan sies å ha religiøse motiver for å ta et slikt valg. Foreldre som sender barna sine i ikke-religiøse skoler har på sin side tatt et enda mer bevisst valg. De bør i utgangspunktet ha en klar oppfatning av hva den alternative pedagogikken kan tilby deres barn som den offentlige skolens pedagogikk ikke kan. De er kanskje mer opptatt av sine barns faktiske utdanning og vekst enn det foreldrene til elever i religiøse private skoler er.

Helland og Lauglos undersøkelse kartla i tillegg det faktum at foreldrene til elever i både private ikke-religiøse og private religiøse grunnskoler ikke har spesielt høyere inntekt enn foreldrene til elever i offentlige grunnskoler.

Undersøkelsen tar imidlertid kun for seg forholdene på grunnskolenivå. Min undersøkelse vil i tillegg se på hvordan sammenhengen mellom sosial bakgrunn og rekruttering gjør seg gjeldende på videregående skoles nivå. Det vil være interessant å se nærmere på om det er noen forskjeller i rekruttering på de to skolenivåene. Det er realistisk å forvente at de videregående skolene rekrutterer flere elever med lav sosial bakgrunn enn det grunnskolene gjør. Dette fordi valget om å sende barna sine på private grunnskoler kan være vanskeligere enn valget om å sende dem på private videregående skoler. Reiseveien til private skoler er ofte noe lengre enn til offentlige skoler. For elevene på grunnskolenivå kan dette være en utfordring. I tillegg er de videregående skolene viktigere i forhold til videre utdanningsvalg, i den betydning at karakterene elevene får her, vil ha betydning for hvilke studier de kan velge senere. Her vil da eventuelt den akademiske motivasjonen slå sterkere inn enn på grunnskolenivå. Vi kan også tenke oss at elevene på videregående skoles nivå i større grad selv er med på å avgjøre hvilken skole de skal gå på og at deres interesser og evner kan være med på å påvirke dette valget.

Videre vil det være interessant å se på om fordelingen av elevenes sosiale bakgrunn på de ulike skoletypene er annerledes i de store kommunene enn i de små kommunene. Størrelsen på kommunen elevene går på skole i, vil være interessant fordi det er mulig å tenke seg at det i utgangspunktet er i de største kommunene foreldre med høy status er bekymret for hvordan det går med barna i den offentlige skolen. Dette i stor grad fordi samfunnet i de store kommunene kan tenkes å være mer upersonlig, og være preget av mindre kontakt mellom skole og hjem. Foreldrene i de store kommunene kan følgelig føle at de har mindre oversikt over deres barns utdanning, og liv generelt, enn det foreldrene i de små kommunene har. Vi skal heller ikke overse det faktum at foreldre og elever i de store kommunene har større grad av valgfrihet i forhold til hvilke skoler de ønsker å gå på, siden utvalget og tilgjengeligheten er bedre enn i de små kommunene.

Hovedproblemstillingen i denne oppgaven vil derfor dreie seg om hvorvidt sannsynligheten for å gå på private skoler er større for elever med høy sosial

bakgrunn enn for elever med lav sosial bakgrunn. Dataene fra undersøkelsen vil bli presentert i kapittel 6. Videre vil oppgaven kartlegge om betydningen av sosial bakgrunn varierer mellom de forskjellige typene private skoler, det vil si om elevenes sosiale bakgrunn er høyere i private ikke-religiøse skoler enn i private religiøse skoler. Disse dataene vil bli presentert i kapittel 7. Mitt hovedfokus vil på videregående skoles nivå ligge på elever på alle linjer. I tillegg vil jeg imidlertid presentere analyser av elever på allmennfaglig linje for å undersøke om jeg finner de samme tendensene også i dette materialet.

Datamaterialet jeg bygger min undersøkelse på, er et datasett som nylig er hentet fra Statistisk sentralbyrå og Universitetets registre. Studiet av privatskoler vil således være en del av prosjektet "Educational Careers; Attainment, Qualification and Transition to Work" ved Universitetet i Oslo. Prosjektet vil derfor ha et nokså unikt datamateriale og kan benytte seg av offentlig registrerte opplysninger om samtlige personer som er født i Norge siden 1955. I metodekapittelet vil jeg beskrive nærmere hvordan dette datamaterialet har blitt behandlet for å kunne besvare spørsmålene som ble stilt i problemstillingen.

1.3 Foreliggende forskning

I Norge foreligger det pr. dags dato lite forskning om temaet private skoler. Enkelte kvalitative undersøkelser foreligger riktignok, og denne oppgaven vil gjøre rede for noen av funnene i Solveig Helmings (1991) og Marit Helgesens (2003) undersøkelser. Det foreligger imidlertid få undersøkelser som egner seg til å trekke generelle slutninger om forholdet mellom sosial bakgrunn og rekruttering til private skoler. Håvard Helland og Jon Lauglo (2005) presenterte nylig rapporten "Har frittstående grunnskoler økt segregeringen?" og tar for seg grunnskolen i Norge i 2003/2004. Undersøkelsen har mer enn 619 000 elever i sitt analysegrunnlag. Den er et samarbeid mellom Senter for økonomisk forskning ved NTNU og NIFU STEP, og har som formål å evaluere konsekvensene av loven om friskoler av 2003. Problemstillingen for undersøkelsen dreier seg om hvorvidt familiers bruk av

friskoler har medført større sosial segregering i grunnskolen enn den segregeringen som en finner i kommunale skoler som et resultat av sosiale skjevheter i familiers bostedsmønster (Helland og Lauglo, 2005).

Undersøkelsen kartla i korte trekk at de aller fleste friskoler, eller det jeg refererer til som private skoler, har en overrepresentasjon av foreldre med høy utdanning. Ved nærmere undersøkelser kom de videre frem til at det var spesielt de ikke-religiøse private skolene som rekrutterte elever med foreldre med høy utdanning. I tillegg kom det fram at foreldrenes inntekt ikke var spesielt mye høyere i de private grunnskolene enn i de offentlige grunnskolene. Riktignok var enkelte friskoler preget av foreldre med høyere gjennomsnittlig inntekt enn de offentlige skolene, men disse er i følge undersøkelsen for få til at det kan trekkes noen konklusjon om en eventuell positiv sammenheng mellom foreldrenes inntekt og sannsynligheten for å gå på privatskole.

Denne oppgaven vil derfor ta utgangspunkt i Helland og Lauglos kvantitative funn. I tillegg til å undersøke sammenhenger på grunnskolenivå vil imidlertid oppgaven ta for seg videregående skoles nivå. Oppgaven vil derfor ikke gå nærmere inn på forskjellige typer private skoler ut over skillet religiøs eller ikke-religiøs, slik Helland og Lauglos undersøkelse gjorde.

Rapporten ”Gir frittstående skoler bedre resultater” av Hans Bonesrønning, Linn Reneè Naper og Bjarne Strøm (2005) er et annet bidrag med utgangspunkt i samarbeidet mellom Senter for økonomisk forskning og NIFU STEP. Denne undersøkelsen kartlegger blant annet elevprestasjoner i de private og de offentlige skolene. I korte trekk viser undersøkelsen at elevene i de private skolene våren 2004 presterte bedre enn elevene i de offentlige skolene. Forskjellene var større på tiende trinn enn fjerde trinn, og gjaldt alle fag. Størst differanse var det mellom elevenes prestasjoner i lesing.

1.4 Avgrensning

I Norge finnes det både privatskoler og friskoler. De private skolene er skoler som ikke får tilskudd av staten, mens friskoler får statlig støtte til å dekke 85 % av utgiftene i forbindelse med skoledriften. Statistisk sentralbyrå skiller imidlertid ikke mellom disse forskjellige skoletypene, og kaller alle for private skoler. Jeg velger derfor å kalle alle skoler som ikke er drevet av stat eller kommune for private skoler, siden jeg i utgangspunktet ikke er interessert i å se på forskjellene mellom friskoler og såkalte private skoler. Vi må imidlertid huske at de fleste skolene i min undersøkelse normalt går under navnet friskoler og at den nye loven opererer med begrepet ”friskole”.

1.5 Oppgavens struktur

I den første delen av oppgaven vil jeg ta for meg utviklingen av private skoler i Norge, og se nærmere på enkelte aspekter ved den norske skolepolitikken. Dette for bedre å kunne forstå eventuelle funn i de senere analysene av datamaterialet. I det neste kapittelet vil jeg ta for meg foreliggende norsk og utenlandsk forskning, for å kunne kartlegge hva vi allerede vet om de private skolene, både i Norge og i utlandet. Videre vil jeg presentere Pierre Bourdieus klasseteorier, som grunnlag for å kunne forklare eventuelle forskjeller i valg blant de forskjellige sosiale klassene. I metodekapittelet vil jeg gjøre rede for hvordan datamaterialet i undersøkelsen blir behandlet for på best mulig måte komme fremt til valide svar på problemstillingen. Dernest følger to kapitler med faktiske analyser. Avslutningsvis vil det bli presentert et oppsummeringskapittel der jeg vil redegjøre for hva oppgaven har kartlagt. Dette vil bli knyttet opp mot tidligere presentert forskning og teori.

2. Den norske utdanningspolitikken

2.1 Privatskolenes plass i det norske utdanningssystemet

Denne studien har som formål å se nærmere på om det har forekommet en skjev rekruttering til de private skolene i Norge. Med skjev rekruttering menes at det for eksempel forekommer en overrepresentasjon av elever i de private skolene som har foreldre med høy utdannelse, høy inntekt etc. For å kunne forstå eventuelle funn bedre, er det imidlertid viktig å se nærmere på hva slags utdanningspolitikk som har vært gjeldende i Norge, og hvilken betydning denne politikken har hatt for graden av sosial ulikhet i samfunnet.

Denne delen av oppgaven vil ta utgangspunkt i Solveig Helmings (1991), Asbjørn Tveitens (2000) og Gustav E. Karlsens (2002) fremstillinger av den norske utdanningspolitikken. Som det ble nevnt innledningsvis, har den offentlige skolen gjennom årene hatt klare politiske formål i Norge. Arbeiderpartiet, som har vært en av de dominerende politiske retningene, har gjennom årene motarbeidet opprettelsen av privatskoler. De har betraktet private skoler som et hinder på veien mot å oppnå full likhet i utdanningsmuligheter. Siden 1930-tallet har sosialdemokratene, de konservative samt de liberale hatt forskjellig syn på privatskoler. Arbeiderpartiet har på sin side arbeidet aktivt i mot en offentlig finansiering av de privatdrevne skolene, mens de andre partiene har diskutert hvor omfattende en slik støtte bør være.

Fremveksten av de første private skolene kom som et resultat av religiøse interesser heller enn politiske. Det Evangeliske Lutherske Kirkesamfunn var blant de første som opprettet private skoler, og var et direkte resultat av den nye almueloven av 1860. Denne loven slo fast at skolens hovedmålsetning ikke lenger skulle være å fungere som en serviceinstitusjon for statskirken, men heller for samfunnet som helhet. For evangelistene var det viktig at Guds ord sto i sentrum for undervisningen, noe den

ikke lenger gjorde i like stor grad som før i det offentlige læreverket og i de nye lærebøkene.

Mange evangelister valgte da å ta barna sine ut av skolen og undervise dem selv. Denne praksisen ble etter hvert organisert. Foreldrene var imidlertid fortsatt medlemmer av statskirken, og staten påla elevene å høres i samme pensum som resten av elevene i landet for å kunne ta avsluttende eksamen. På bakgrunn av dette kravet valgte foreldrene å grunnlegge sitt eget religiøse trossamfunn. Med egne pastorer og lærere håpet foreldrene at myndighetene ville gi etter for sine krav om felles pensum og avsluttende eksamen. Det religiøse trossamfunnet vokste derfor fram som et direkte resultat av at foreldre ønsket å gi sine barn en alternativ opplæring. De så privatskoler som den eneste løsningen for å sikre sine barn en opplæring med kristen innflytelse.

Myndighetene kunne ikke lenger nekte foreldrene å undervise barna sine selv og heller ikke å utarbeide sitt eget pensum. Etter 1872 ble disse skolene åpne for alle uavhengig av religiøs bakgrunn, noe myndighetene motsatte seg på det sterkeste gjennom å innføre stadig nye reguleringer. Disse resulterte i skoleloven av 1889, hvor staten fikk utstrakt myndighet til å kontrollere de private skolene. Målet var å gjøre deres pensum så likt som mulig de offentlige skolers pensum. De kristne skolene måtte innrette seg etter den nye loven, og pensumet ble derfor etter hvert nokså likt. Religionsundervisningen fikk de imidlertid fortsatt fastsette selv.

Da Arbeiderpartiet kom til makten i 1933, ble de private skolene igjen utsatt for sterk grad av motarbeiding. Det var først da Per Bortens samarbeidsregjering kom til makten i 1965 at privatskolepolitikken ble endret. I denne perioden ble det nedsatt en privatskolekomité. Denne skulle utarbeide retningslinjer for tilskudd til private skoler, og resulterte i "Lov av 6. mars 1970 om tilskudd til private skoler"(Helming, 1991).

Uten en slik statlig støtteordning hadde det kun vært foreldre med god økonomi som hadde muligheten til å sende barna sine på privatskoler. Nå kunne imidlertid foreldre

i større grad enn før velge en skole som representerte deres holdninger og verdier. Som et resultat av den nye privatskoleloven, fikk flere privatskoler nå støtte fra staten. En slik subsidiering innebar at staten dekket 85 % av utgiftene i forhold til lærerlønninger og skolemateriell. Beløpet baserte, og baserer seg fortsatt på, et standardtilskudd pr. elev ut i fra den gjennomsnittlige kostnaden i den offentlige skolen. De resterende 15 % må skolen selv dekke gjennom donasjoner eller skolepenger. Dette legger derfor begrensninger på hvor mye skolene har mulighet til å ta i skolepenger, og utgangspunktet er at skolene ikke skal sitte igjen med et rent økonomisk overskudd.

2.2 Fremveksten av ny lovgivning om private skoler

I 1984 la Kåre Willoch's høyreregjering fram en ny proposisjon angående private skoler. Dette innebar en endring som skulle *"sikre skoler som er pedagogiske alternativer kontinuitet i finansieringen"* (Helming, 1991:14). Offentlige og private skoler ble nå likestilt i forhold til spesialundervisning, PP-tjenester, spesialpedagogiske tiltak samt skoleskysordninger. Ikke alle var enige i denne proposisjonen, og sosialistisk side fremholdt fortsatt det samme økonomiske argumentet som de gjorde i 1968, nemlig at det var økonomisk sett mer lønnsomt å satse på offentlig skole. I tillegg påpekte de viktigheten av at den offentlige skolen var en skole for alle grupper i samfunnet. AP-representant Kirsti Kalle Grøndahl brakte fram begrepet *"felleskapskolen"* (Helming, 1991:14). Hun mente at Norge var et av verdens minst klassedelte samfunn nettopp på grunn av skolereformene. *"Den offentlige skole skal således være et samlested for ulikhetene. Den skal føles som allemannseie og gi tilhørighet"* (Helming, 1991: 14). Ikke-sosialistisk side vektla på sin side at retten til å velge ikke-offentlige alternativer i bunn og grunn var en menneskerett.

På 1990-tallet var det i hovedsak Frp og Høyre som arbeidet for innføringen av privatskoler med større grad av frihet og dermed mulighet til å utprøve alternative opplegg for læring. De mente, og mener fortsatt, at private skoler vil være gode

alternativer i områder hvor det offentlige tilbudet ikke er fullgodt eller rett og slett ikke finnes. Disse partiene er tilhengere av konkurranse på flere områder som så langt har blitt ansett som statlige oppgaver, og støtter i så måte markedsøkonomiske prinsipper. Arbeiderpartiet har på sin side vært bekymret for en utvikling mot en situasjon der de private skolene er avhengig av å selge sine tjenester, mens det er de offentlige skolene som sikrer disiplinutvikling og forskning uten å sitte igjen med en tilsvarende gevinst. Bondeviks samarbeidsregjering har imidlertid ført en mer privatskolevennlig politikk de senere årene.

Striden om private skoler har derfor ikke kun dreid seg om hvorvidt privatskoler skal eksistere, men også om betingelser for offentlig støtte. Privatskoleloven av 1985 åpnet i sin tid for godkjenning av privatskoler ut i fra gjeldende formål; religiøse/etiske, faglige/pedagogiske, skoler for norske barn i utlandet, kvantitative behov og videregående, yrkesrettet undervisning som ikke blir gitt i den offentlige skolen (Karlsen, 2002).

En ny friskolelov trådte i kraft 01.12.04. På grunnlag av denne har Utdanningsdirektoratet fått nye retningslinjer å forholde seg til i forhold til behandling av søknader om godkjenning etter friskoleloven (Utdannings- og forskningsdepartementet, 2005). Loven bygger i stor grad på loven fra 1985. Den nye loven innebærer imidlertid at betingelsen om at skolen skal tjene et bestemt formål, er fjernet. I tillegg skal internasjonale skoler godkjennes etter denne loven. Tidligere ble internasjonale skoler godkjent etter Opplæringsloven, noe som førte til at de ikke var sikret økonomisk støtte i samme grad som andre norske, private skoler.

Driftstilskuddet til skolene er fortsatt satt til 85 %, men nå inkluderes også husleie- eller kapitaltilskudd i overføringene til private skoler. De private skolene styres derfor langt på vei av offentlig regulering samt politisk styring. Skolene skal imidlertid fortsatt være åpne og tilgjengelige for alle som fyller vilkårene for inntak i tilsvarende offentlige skoler. Det er allikevel fastsatt at det er styret ved den private skolen som fastsetter inntaksreglementet, men at dette må skje i henhold til ovenfornevnte

prinsipper. De private skolene er derfor i stor grad styrt av hva som gjøres i den offentlige skolesektoren.

Det er kirke, utdannings og forskningsdepartementet som har til oppgave å avgjøre om private skoler oppfyller disse kriteriene eller ei. Privatskolene står videre under tilsyn av statens utdanningskontor som har i oppgave å føre faglig, pedagogisk samt økonomiske tilsyn. Godkjennelsen kan imidlertid trekkes tilbake av departementet dersom vilkårene i loven ikke er oppfylte innenfor en angitt tidsramme. Det er i alt elleve tilskuddregler som skisserer forskjellige typer tilskudd for forskjellige typer skoler. De fleste skolene får tilskudd til driftsutgifter etter en sats pr elev, men dette varierer noe ettersom hva slags privatskoler det dreier seg om. Tilskuddet til de private skolene baserer seg på utgiftsnivået ved tilsvarende offentlige skoler. Departementet må i så fall godkjenne beløp som overstiger denne satsen. I tillegg må de private skolene presentere budsjett og regnskap etter departementets regler.

2.3 Private skoler i et internasjonalt perspektiv

Debatten rundt private skoler har foregått i stor grad over store deler av den vestlige verden. I følge Per Dahlin (1994) kommer denne debatten som et resultat av økende grad av globalisering, som han videre hevder kan sies å ha ført med seg en stadig økende grad av konsumering samt egosentrisme. Individets rettigheter har blitt viktigere enn fellesskapets, noe han mener jappebølgen på 1980-tallet illustrerer.

Denne utviklingen mener han har hatt direkte innvirkning på utdanningssystemet. I langt større grad enn tidligere blir foreldre og elever betraktet som brukere av tjenester. Diskusjoner rundt frie skolevalg og såkalte "voucher systems" og "charter schools" har vokst frem i flere land. Ved innføring av førstnevnte vil foreldre motta en årlig kontantstøtte som dekker i overkant av halvparten av faktiske utdanningskostnader. Foreldrene velger så skole for sine barn som vil bli dekket av de såkalte "voucher" (Karlsen, 2002). "Charter schools" er skoler som selger sine utdanningstjenester. Det inngås en kontrakt mellom den enkelte skole og det lokale

skolestyret, som setter opp mål som til stadighet vurderes hvorvidt er oppnådd. Skolene på sin side benytter seg av midler for å nå disse målene på mest tilfredsstillende måte. Både prinsippet om såkalte ”vouchers” og ”charter schools” dreier seg imidlertid om et mer privatisert og markedsorientert utdanningssystem. Spesielt Danmark og England blir betraktet som foregangsland på dette området, og en slik skolepolitikk er også i samsvar med EUs utdanningspolitikk (Barth m.fl., 2003).

Denne debatten gjør seg også gjeldende i Norge. Kan hende blir Norge nødt til å revurdere sine holdninger til private skoler i enda større grad. Problemene som knytter seg til foreldres skolevalg, kan nok sies å være en av de medvirkende årsakene til at de norske politikerne er skeptiske til prinsippet om fritt skolevalg. Et spørsmål som ofte reiser seg i denne sammenhengen, knytter seg til hvorvidt det er mulig å foreta et rasjonelt valg angående et så komplekst fenomen som skole. Et annet problem knytter seg til hvorvidt foreldrene har nødvendige forutsetninger for å ta fornuftige valg. Ofte vil det ikke foreligge en uavhengig faglig vurdering, men heller være rykter og synsing som blir avgjørende når valgene skal tas.

Fritt skolevalg kan ha direkte betydning for samfunnet generelt. Kritikerne av en slik ordning hevder at de ressurssterke og ikke minst velutdannede foreldrene vil sende sine barn til samme type skoler, og at det på den måten vil dannes såkalte eliteskoler. Tilhengerne av fritt skolevalg hevder på sin side at dette kan disse foreldrene gjøre også i dagens situasjon ved å bosette seg i bestemte områder. Dette fordi elever blir tildelt grunnskole plass basert på hvilken skole de sokner til geografisk. Det innebærer at foreldre med høy inntekt og/eller formue kan flytte til områder hvor de vet at skolene har høy kvalitet. Foreldre med få økonomiske midler har ikke i samme grad denne muligheten.

I Norge står foreldreretten svært sterkt, og det kan derfor være overraskende at fritt skolevalg har blitt så lite vektlagt. Her til lands finner vi imidlertid andre tradisjoner knyttet til skole, og i ”Lærerplanverket for den 10-årige grunnskolen” (1996) skisseres det hvordan skolen skal være en aktiv og levende del av lokalsamfunnet.

Skolen og undervisningen skal derfor være noe som formes i samarbeid mellom lærere, elever og foreldre, og dermed fungere som en støtte i foreldrenes sosialiseringssoppgave. Samtidig angår skolen hele befolkningen nettopp fordi barn og unge skal få del i vårt felles kunnskaps-, kultur- og verdigrunnlag. I dagens pluralistiske samfunn blir det imidlertid stadig vanskeligere å definere hva dette innebærer.

3. Foreliggende forskning

Ut i fra det vi så langt har lest om den norske skolepolitikken er det lite som tyder på at elever i private skoler i utgangspunktet skiller seg særlig ut fra elever i offentlige skoler. Dette fordi skolene i utgangspunktet er myntet på foreldre og elever som ønsker et alternativt religiøst eller pedagogisk opplegg, og skolene skal derfor virke supplerende snarere enn konkurrerende for den offentlige skolen. Foreliggende forskning forteller oss imidlertid at dette ikke nødvendigvis er tilfelle. Jeg vil i dette kapitlet, med utgangspunkt i tidligere forskning, se nærmere på hva som kan sies å være motiver for valg av private skoler. I tillegg vil jeg forsøke å finne eventuelle andre motiver enn livssynsbaserte og pedagogiske motiver.

3.1 Motivasjon

I Norge har det vært forsket lite på private skoler, kanskje fordi disse har hatt en relativt liten plass i det norske utdanningssystemet. Magne Eikås (1993) har imidlertid gjennomført en komparativ studie av privatskolesektoren i Danmark og Norge. Han kommer frem til at privatskolene i hovedsak utfyller tre funksjoner i samfunnet. For det første er de et supplement til de offentlige skolene fordi kapasiteten til det offentlige skolesystemet i enkelte tilfeller ikke klarer å møte behovet og etterspørselen. Disse skolene vil ikke skille seg spesielt mye fra de offentlige skolene. De private skolene kan i mange tilfeller fungere komplementerende, det vil si at de utfyller visse kvalitative mangler i den offentlige skolen. Dette er i utgangspunktet den funksjonen de private skolene i Norge har vært tiltenkt. Videre hevder han at enkelte private skoler oppstår som substitutt til offentlige skoler, det vil si at de preges av å være opposisjonelle, blant annet fordi de er uenige i kvaliteten på de eksisterende offentlige institusjonene. I så fall vil det være naturlig å tenke seg at selv om de norske private skolene i utgangspunktet har som

hovedformål å virke komplementerende, kan det være andre motiver som ligger bak valget om å sende sine barn på private skoler.

3.1.1 Motivasjon i private lutherske og adventist skoler.

Det foreligger lite informasjon om privatskoler nettopp fordi mange av dem er kortlivede samt at de sjeldent ønsker å være objekt for undersøkelser. Solveig Helming (1991) har imidlertid gjennomført en spørreundersøkelse blant foreldre med barn i private lutherske og adventist skoler.

I følge Helmings undersøkelse sender foreldrene sine barn til religiøse privatskoler hovedsakelig fordi de tilhører kirken som driver skolen, og fordi de ønsker en utdanning og oppdragelse for sine barn som baserer seg på kristne verdier i større grad enn den gjør i den offentlige skolen. Det kommer også frem at enkelte medlemmer innenfor begge kirkesamfunnene føler et press om å sende sine barn til disse kirkesamfunnenes skoler. I tillegg var valget om privat skole ofte drevet av en oppfattelse av at barna deres ville få en høyere sosial og moralsk standard i de private religiøse skolene enn det de ville fått i offentlige skoler. Helming konkluderer derfor med at de fleste foreldrene sender barna sine på slike skoler på grunn av den kristne troen og de verdiene skolene representerer.

Enkelte foreldrene i de private skolene mente også at barna deres ville få høyere akademisk standard på sin utdanning. Dette var imidlertid ikke det som ble uttalt som det viktigste motivet. Helming mener derfor å kunne trekke konklusjonen om at det i hovedsak synes å være en religiøs motivasjon bak valget om å sende sine barn til disse religiøse skolene fremfor et ønske om en bedre akademisk utdanning.

Undersøkelsen avdekker allikevel at det klare flertallet av foreldrene ved begge skoletypene mente at den akademiske standarden ved deres skoler var høyere enn i den offentlige skolen. Faktisk mente over 10 % ved begge skolene at deres skoler holdt betydelig høyere standard enn den offentlige skolen. Ytterst få mente at den offentlige skolen holdt høyere standard enn de private skolene. Av de foreldrene som

sendte barna sine til de religiøse privatskolene og som ikke tilhørte kirkesamfunnene, mente mellom 10 og 20 % at skolene holdt høyere akademisk standard.

Det kan derfor synes som om foreldrene til en viss grad kan sies å være motivert av akademisk nivå. Muligens ville valget vært vanskeligere å ta dersom disse skolene holdt en lavere akademisk standard enn den offentlige skolen. Det gjør de imidlertid ikke. Dersom vi tar utgangspunkt i prestasjonstester kommer elevene ved disse religiøse skolene bedre ut enn elevene ved de offentlige skolene. Elevene ved adventistiskolene og de lutherske skolene skårer for eksempel en karakter høyere ved offentlige eksamener enn gjennomsnittet i de offentlige skolene.

3.1.2 Foreldrenes motivasjon i religiøse, ikke-religiøse og offentlige skoler.

Marit Helgesen har i NIBR-rapport 2003 også undersøkt foreldres motivasjon for å sende sine barn på private skoler. I tillegg til religiøse private skoler, har hun tatt for seg ikke-religiøse private skoler samt flere offentlige skoler. Undersøkelsen konkluderer med at det i stor grad virker som det er livssyn samt pedagogikk som er hovedmotivasjonen for å velge privat skole fremfor offentlig skole.

I tillegg er foreldrene opptatte av at barna skal gå på en skole som tilbyr dem verdier i større grad enn de ville fått i den offentlige skolen. Foreldrene i undersøkelsen opplever at barnas behov blir bedre ivaretatt i de private skolene enn i de offentlige. De søker ofte trygghet for sine barn og beskyttelse mot blant annet mobbing.

Undersøkelsen kommer fram til mange av de samme funnene som i Helmings (1991) undersøkelse. Foreldrene i Helgesens undersøkelse var også opptatt av at den offentlige skolen ikke tilbød barna deres tilfredsstillende akademisk nivå. Foreldrenes dårlige erfaringer med den offentlige skole og dens administrasjon synes å være en viktig årsak til at de velger å sende barna sine i privatre skoler. Opplæringsloven gir ikke barn og foreldre andre rettigheter enn retten til å gå på skole i nærmiljøet, og foreldrene har derfor lite de skulle ha sagt i forhold til hvilken skole og hvilken klasse

deres barn havner i. Dette oppleves ofte frustrerende, og mange foreldre finner det derfor vanskelig å være lojal mot den offentlige skolen.

Noen foreldre i undersøkelsen var bekymret for at barna deres ikke ville få gode nok intellektuelle utfordringer i den offentlige skole. De mente barna kunne lære mye mer enn den offentlige skolen la opp til, spesielt i de første skoleårene. Stadige endringer av pedagogikk og reformer har også gjort det vanskelig for mange foreldre å se noen kontinuitet i barnas utdanning. For mange kan den offentlige skolen oppfattes som *”uten grenser for den oppdragelsen og undervisningen den gir og stille spørsmål om hva barn i slike skoler får som de kan ta i bruk senere i livet”* (Helgesen, 2003: 29).

Disse holdningene tyder på at foreldrene i undersøkelsen i utgangspunktet er sterkt engasjert i sine barns utdanning og har en rimelig klar formening om hva som karakteriserer en god utdanning. Det virker derfor som om de har andre ønsker for sine barn enn det den offentlige skolen kan tilby og derfor velger å ta sine barn ut av den offentlige skolen.

3.1.3 Svakheter ved undersøkelsene

Det kan være vanskelig å generalisere funn fra kvalitative undersøkelser, særlig hvis utvalget er lite. Det er også viktig å huske på at enhetstanken er godt integrert i det norske samfunnet, og at det derfor kan være vanskelig for foreldrene å innrømme at de ønsker noe bedre for sine egne barn enn andres. Dette gjelder kanskje spesielt for foreldre i småskolen, siden det å være en god forelder ofte knyttes til det å føle generell omsorg for alle barn.

Det kan derfor være andre motiver som ligger bak valgene om privat skole fremfor offentlig skole, som disse undersøkelsene ikke klarer å fange opp. Riktignok kommer undersøkelsene frem til at et fellestrekk ved foreldrene er at de har nokså lik grad av engasjement for deres barns utdanning. Helgesens undersøkelse viser hvordan foreldrene i stor grad ønsker å sende sine barn til skoler der også andre foreldre har dette engasjementet. Samtidig hevder foreldrene at det ikke er andre likhetstrekk de

søker, som for eksempel likhet i utdanning, inntekt, etnisitet og lignende. Vi vet imidlertid at ikke alle foreldre er like engasjerte i sine barns utdanning. I følge Boudon (1974) og hans kulturteori er dette en av årsakene til at elever fra høyere sosiale lag gjennomgående har høyere prestasjoner enn elever med lavere sosial bakgrunn. Dette engasjementet kommer mest sannsynlig som resultat av et nokså likt verdigrunnlag, der utdanning står i fokus. Dette vil bli tatt opp senere i oppgaven med utgangspunkt i Bourdieus teorier om sosiale klasser.

Når vi nå har fått vite at foreldrene til elever i private skoler er engasjerte i sine barns utdanning, vil det være interessant å kartlegge hva slags sosial bakgrunn elevene i de private skolene har, for å forsøke å forklare dette engasjementet bedre.

3.1.4 Privatskoleelevers sosiale bakgrunn

Håvard Helland og Jon Lauglo (2005) gjennomførte nylig en undersøkelse av norske elevers bakgrunn i offentlige og private grunnskoler. De ønsket å se nærmere på om familiers bruk av friskoler har medført større sosial segregering i grunnskolen enn den segregeringen som en finner i kommunale skoler som et resultat av sosiale skjevheter i familiers bostedsmønstre. Elevenes sosiale bakgrunn ble målt ut i fra variablene foreldrenes økonomi, tilknytning til arbeidsmarkedet, utdanning og etnisitet.

Et viktig funn i undersøkelsen er at de aller fleste typer friskoler har en overrepresentasjon av foreldre med høy utdanning. Den største forskjellen er mellom de foreldrene som har høy utdanning og de foreldrene som ikke har utdanning, og det er spesielt sterke utslag når foreldrene er høyt utdannet innenfor humaniora eller teologi.

Videre viser undersøkelsen at det ikke er en gjennomgående tendens at foreldrene til elever i friskoler har høyere inntekt enn foreldre til elever i kommunale skoler. Riktignok kartlegger undersøkelsen enkelte private skoler der foreldrenes inntekt er

gjennomsnittlig høyere enn den er i de offentlige skolene, men disse anses å være for få til at det kan trekkes en generell konklusjon om dette for alle private skoler.

Undersøkelsen kommer videre frem til at foreldrenes utdanningsnivå er forskjellig ved de forskjellige typene private skoler. Skillet ble satt mellom religiøse og ikke-religiøse private skoler. I de fleste typer friskoler ser man at elevene har foreldre med mer utdanning enn det som er vanlig i de kommunale skolene. *”Sannsynligheten for å velge friskole med en alternativ pedagogikk, ser ut til å være sterkere knyttet til foreldrenes utdanningsnivå enn sannsynligheten for å velge en friskole med alternativt livssyn gjør”* (Helland og Lauglo, 2005: 74). Dette, hevder de videre, kan forklares ut i fra at foreldre som velger religiøs friskole, ofte gjør det for å oppdra sine barn i den rette tro, like mye som valget er begrunnet av en god utdanning etter akademiske kriterier. Foreldre som er akademikere, småborgere eller privat ansatte på middels nivå, velger oftest frittstående skoler for sine barn. Dette kan være fordi de i utgangspunktet er mer positivt innstilt til private alternativer, og fordi de er sterkt opptatte av barnas utdanning. Helland og Lauglo fant at det er store forskjeller mellom religiøse friskoler og ikke-religiøse friskoler. *”Sosial bakgrunn ser ut til å spille en noe større rolle for valget av skoler med pedagogiske alternativer, mens familieforhold som kan knyttes til religiøsitet spiller en betydelig større rolle for valget av religiøse friskoler”* (Helland og Lauglo, 2005:82).

Undersøkelsen konkluderer allikevel med at de frittstående skolene ikke har medført større grad av segregering i den offentlige skolen enn det i utgangspunktet foreligger. Det vil altså si at den segregeringen som allerede forekommer i den offentlige skolen, ikke er et resultat av friskolenes eksistens. Til det har friskolene vært for få. Allikevel fant de i at de private skolene i større grad enn offentlige skoler rekrutterer sine elever fra middelklassen, og at dette kommer til syne ved foreldrenes utdanningsnivå og til dels foreldrenes yrke, heller enn foreldrenes inntekt. Dette hevder Helland og Lauglo er i tråd med antagelsen om at kulturell kapital er langt mer styrende for utdanningspreferanser enn det økonomisk kapital er.

Også denne undersøkelsen tyder på at det kan ligge annen motivasjon enn religiøs og pedagogisk til grunn for valget av privat skole fremfor offentlig skole. Vi har så langt sett at foreldrene i stor grad er opptatt av det akademiske miljøet ved skolene, at de er engasjerte i sine barns utdanning. I tillegg at har de gjennomgående høyere utdanning enn foreldrene i den offentlige skolen har. For å kunne si enda mer om eventuell bakenforliggende motivasjon vil det være relevant å se nærmere på hva foreliggende forskning kan fortelle oss om nivået på de private skolene.

3.2 Kvaliteten på de private skolene

Undersøkelsen "Gir frittstående skoler bedre elevresultater?" ble gjennomført av Hans Bonesrønning, Linn Reneè Naper og Bjarne Strøm i 2005. Denne undersøkelsen er et samarbeid mellom Senter for økonomisk forskning og NIFU STEP, og den har som formål å kartlegge konsekvensene av den nye loven om friskoler. Undersøkelsen har videre som formål å kartlegge elevprestasjoner samt elevsammensetning i private og offentlige skoler.

Elevprestasjoner blir i undersøkelsen kartlagt med resultater fra nasjonale prøver på fjerde og tiende trinn. Ferdighetene elevene ble testet i var lesing og regning på fjerde trinn og i tillegg engelsk på det tiende trinn. Steinerskolene er fritatt fra de nasjonale prøvene, og undersøkelsen har derfor kun tilgang til resultater til i overkant halvparten av elevene som gikk på private skoler.

Resultatene viste at elevene i private skoler i 2004 presterte bedre enn elevene i kommunale skoler i samtlige fag. Forskjellene var imidlertid størst på det tiende trinnet og viste seg å være spesielt store i lesing.

For videregående skole tar undersøkelsen utgangspunkt i standpunkt karakterene fra grunnkurs i allmenne fag for å kunne måle forskjeller i elevenes prestasjoner. Disse viste seg å være noe høyere i de frittstående skolene enn i de offentlige skolene. Allikevel finner undersøkelsen det vanskelig å trekke noen sikre konklusjoner om

dette, siden elevene i de frittstående skolene har et bedre utgangspunkt ved oppstarten av grunnkurset enn elevene i de offentlige skolene.

I hovedsak kom undersøkelsen frem til mange av de samme funnene som Helland og Langlo gjorde. Det gjelder blant annet til betydningen av foreldrenes inntekt og utdanningsnivå. Videre viser undersøkelsen at det er elevene ved de private religiøse skolene som oppnår best resultater på de nasjonale prøvene. De finner videre ingen indikatorer på at elever i ikke-religiøse skoler presterer systematisk bedre resultater på nasjonale prøvene enn elever i de offentlige skolene gjør.

Dette forklarer undersøkelsen med to forskjellige faktorer. For det første, som vi allerede vet, rekrutterer de private skolene elever fra det høyere sosiale lag av befolkningen. Allikevel kommer undersøkelsen frem til at foreldrenes utdanning forklarer i underkant av halvparten av prestasjonsforskjellene mellom frittstående skoler og offentlige skoler. En annen måte å kunne forklare forskjellene på, er med større grad av lærerressurser i de private skolene. Heller ikke dette er i følge undersøkelsen en fullgod forklaring, siden de private skolene i langt større grad enn de offentlige skolene har lærere som ikke har offentlig godkjent lærerutdanning.

Disse opplysningene gir oss informasjon om at det kan være andre motivasjoner som ligger bak valget om private skoler enn de som i utgangspunktet er tiltenkt fra politisk hold. Imidlertid viste sistnevnte undersøkelse at prestasjonene var spesielt høye ved religiøse skoler. Vi vet med utgangspunkt i Helland og Lauglos undersøkelse (2005) at elevenes sosiale bakgrunn ved disse skolene ikke er så høy som ved de ikke-religiøse skolene. Det kan derfor virke som om foreldrenes engasjement ikke nødvendigvis behøver å være et resultat av ønske om akademiske prestasjoner. At foreldrenes engasjement er viktig, er imidlertid fortsatt gyldig. Dette behøver ikke være overraskende. Foreldrene som ønsker høyt akademisk nivå på sine barns utdanning, trenger ikke nødvendigvis ha ønske om høye karakterer.

3.3 Utenlandsk forskning

I flere land i Europa har de private skolene hatt en langt større plass enn i Norge. Også i disse landene har det kommet frem at elevene ved de private skolene, spesielt de katolske, oppnår bedre resultater enn elevene i de offentlige skolene gjør (Coleman, 1990). Diskusjonen knytter seg også her i stor grad til hvorvidt elevene ved de private skolene gjør det bedre fordi de har et bedre utgangspunkt, eller om det er de private skolenes kvaliteter som fører til gode resultater.

Studiene "Public and Private Schools; The Impact of Communities" (Coleman og Hoffer, 1987) og "High school Achievement" (Coleman, Hoffer og Kilgore, 1982) har sett nærmere på faktorer som kan påvirke elevenes prestasjoner i skolen i positiv retning. De legger spesielt vekt på kontakten mellom skole og hjem. For at skolen skal fungere på en tilfredsstillende måte er den avhengig av at barna får tett oppfølging hjemmefra, både i form av positive holdninger til skole og læring, men også for eksempel ved tilrettelegging av hjemmearbeid og lignende.

Coleman, Hoffer og Kilgore (1982) var ute etter å kartlegge elevenes sosiale kapital og hvorledes denne påvirket læringsprosessen. Den første delen av undersøkelsen hadde til hensikt å undersøke hvorvidt det fantes systematiske forskjeller mellom resultatene i private og offentlige skoler i USA. Siden USA har så mange privatskoler, var det mulig å finne frem til skoler som ikke skilte seg alt for mye fra de offentlige sett i forhold til foreldrenes inntektsnivå samt sosiale status.

Resultatene viste at den offentlige skolens frafallsprosent lå på 14.3 %, mens frafallsprosenten var på 11.9 % ved private skoler, med andre ord ikke spesielt store forskjeller. De store forskjellene fant man først når man tok for seg katolske privatskoler. Der var frafallsprosenten på kun 3.4 %. De katolske skolene skilte seg også ut på andre områder. Blant annet læringsresultatene viste seg gjennom standardiserte prøver å være høyere for elevene i de katolske skolene. Dersom dette kunne påvises kun å være et resultat av motiverte og dyktige elever, hadde ikke disse funnene vært spesielt oppsiktsvekkende.

Det skulle imidlertid vise seg at elever fra vanskeligstilte hjem klarte seg bedre i katolske skoler enn andre skoler, selv om de katolske skolene i gjennomsnitt utsetter elevene sine for større akademiske utfordringer enn andre typer skoler. Forskerne fant parallelle resultater også i andre religiøse skoler, og de fant at dette i stor grad bunnet i relasjonene mellom skole, hjem og nærmiljø. Nærmiljøet viste seg å ha stor betydning, siden det fungerte som en sterk sosialiseringskraft og dermed kompenserte for eventuell svak sosial kapital. De private skolene vil derfor ikke bare være i de høyere sosiale lags interesse, men tvert i mot være et godt alternativ for dem som faller utenfor i den offentlige skolen.

Ikke alle er enige i disse konklusjonene. Riktignok kommer elevene i flertallet av de private skolene godt ut i nasjonale kunnskapsprøver og har høye avgangskarakterer, men det er vanskelig å avgjøre om dette har med kvaliteten på skolen eller rekrutteringsgrunnlaget. Michelle Croce og Manuell Penalozas (Helming, 1991) longitudinelle studie konkluderte med at de to forskjellige skoletypene oppnådde forskjellige resultater på bakgrunn av forskjellig rekrutteringsgrunnlag heller enn kjennetegn ved skolenes akademiske grunnlag. Helming referer også andre studier som støtter denne undersøkelsen, og konkluderer med at det ikke foreligger tilstrekkelig bevis for å kunne anta at en arbeiderklasseelev vil oppnå bedre resultater i en privatskole enn en offentlig skole. Dette tyder på at det er foreldre med høy sosial bakgrunn som velger å sende sine barn til private skoler, og dermed trekker opp nivået på disse skolene.

Griggs, Sussenrath og hans medarbeidere har også argumentert for at vi egentlig ser effekten av familiebakgrunn, ikke spesielle egenskaper ved de private skolene (Helming, 1991). Coleman, Hoffer og Kilgore (1982) mener å motbevise dette og viser til at elever med relativt lik bakgrunn oppnår forskjellige resultater avhengig av om de går på privat eller offentlig skole. De mener privatskolene er spesielt godt egnet for å få elever fra vanskeligstilte hjem til å oppnå bedre resultater, og fant også at oppnåelsen i de katolske skolene generelt var mer homogen enn i de offentlige skolene. Dette forklarer de med at svake elever har et større behov for struktur, krav

og forventninger enn det de får i den offentlige skolen. De viser hvordan skoler med samme struktur som de katolske skolene faktisk oppnår like gode resultater som dem. På den bakgrunn kan opprettelsen av private skoler faktisk bidra til økt likhet mellom medlemmene i et samfunn.

I Norge har myndighetene som tidligere nevnt vært negative til privatskoler. Dette har ført til at disse skolene ikke alltid er like lett tilgjengelige, og at de foreldrene som sender barna sine dit, ofte har tatt bevisste valg og er opptatt av sine barns utdanning. Allikevel kan man ikke overse det faktum at mange blir sendt på privatskoler fordi dette er en tradisjon eller vane i foreldrenes kretser, spesielt vil kanskje dette gjelde i religiøse kretser (Helming, 1991). De foreldrene som er opptatte av utdanning, har også en tendens til å forberede sine barn godt for skolegang og støtter dem mye i arbeidet med lekser osv. The National Committee for Citizens in Education (NCCE) konkluderte ut fra omfattende studier at man finner høyere grad av foreldremedvirkning ved skoler som oppnår gode prestasjonsmessige resultater (Helming, 1991: 38). Bare det at foreldre og lærere kjenner hverandre fra kirken kan være med på å løfte prestasjonsnivået indirekte, og det viktigste er nok at de deler det samme verdigrunnlaget. Vi kan derfor i følge Helming (1991) forklare de katolske skolenes suksess ut i fra noen få faktorer. For det første skyldes det et nært samarbeid mellom skole og hjem, og som tidligere nevnt et felles verdigrunnlag dem imellom. Andre faktorer kan sies å være mengden av hjemmelekser samt disiplinen i klasserommet. Størrelsen på klassene kan også ha noe å si. I Norge har vi tradisjonelt sett hatt relativt små klasser, og denne problemstillingen vil derfor ikke være relevant i vårt tilfelle.

De ikke-religiøse skolenes suksess kan på sin side tenkes i noe større grad å forklares med foreldrenes sosiale bakgrunn.

4. Sosial ulikhet og klasseteorier

Ut i fra foreliggende forskning vet vi at elevene ved de private skolene i stor grad har foreldre med høyere utdanningsnivå enn elevene ved de offentlige skolene. Dette gjelder spesielt de ikke-religiøse skolene på grunnskolenivå. I tillegg vet vi at foreldrenes inntektsnivå har lite å si på sannsynligheten for å gå på privat skole, religiøs eller ikke-religiøs. Vi vet videre at elevene i de private grunnskolene presterer bedre enn elevene i de offentlige grunnskolene, og dette gjelder spesielt elevene i de religiøse private grunnskolene. Ut i fra dette kan man trekke konklusjoner om at det kan ligge andre motiver bak valget om privat skole fremfor offentlig skole, ut over de livssynsbaserte og pedagogiske motivene. Helland og Lauglos (2005) rapport viser som tidligere nevnt at foreldre til barn i ikke-religiøse private skoler har høyere utdanning enn foreldre i den offentlige skolen. Dette kan neppe forklares med tilfeldigheter og kan nok sies å henge sammen med andre mulige motiver bak foreldre og elevers skolevalg. Slike motiver kan for eksempel være, som tidligere vist, høyere akademisk nivå og bedre prestasjoner.

I dette kapitlet vil jeg med utgangspunkt i Bourdieus klasseteorier se nærmere på hvorvidt overføringen av forskjellig type kapital kan være en forklaring på den forskjellige rekrutteringen til offentlige og private skoler. For å kunne forstå dette, vil det være vesentlig å se nærmere på Bourdieus oppfatning av handling, samt spenningen i de sosiale feltene aktørene befinner seg i. Alt dette knytter seg til Bourdieus klasseteorier. For å kunne forstå disse på best mulig måte, vil det være vesentlig å se nærmere på hvor han har hentet sine ideer fra.

4.1 Utdanning som politisk virkemiddel

Den norske utdanningspolitikken tar implisitt utgangspunkt i funksjonalistiske måter å betrakte klasse på. I følge funksjonalistene er dagens samfunn preget av meritokratiske verdier. Dette innebærer at det er en persons talent, intelligens og

prestasjoner som er avgjørende for hvilken posisjon en person har i samfunnet, i motsetning til tidligere da privilegier ble overført automatisk fra en generasjon til en annen. Denne utviklingen er nært knyttet opp til utviklingen i arbeidsmarkedet, fordi det stadig blir vanskeligere oppgaver som skal utføres og dermed blir det enda viktigere å finne rett person til rett jobb. På denne måten vil et utdanningstilbud til det brede laget av befolkningen gi flere mulighet til å klatre på den sosiale stigen og sørge for at gamle klasseskiller ikke er avgjørende for en persons fremtidsutsikter (Hansen og Mastekaasa, 2003).

I Norge har den strenge privatskoleloven vært et ledd i den politiske målsetningen om å utvikle et meritokratisk samfunn. Sammen med retten til 13-årig skolegang, samt opprettelsen av Statens lånekasse for utdanning, skal dette sikre alle like muligheter til sosial mobilitet. Private skoler har blitt sett på som trusler mot visjonen om et meritokratisk samfunn. De få private skolene som finnes, har derfor som målsetning å tilby religiøse og pedagogiske alternativer til den offentlige skolen men samtidig ikke skape noen skiller i befolkningen.

4.2 Sosial segregering og sosial ulikhet

Ikke alle er enige i at det er mulig å skape et meritokratisk samfunn uten vesentlige forskjeller mellom innbyggerne. Helland og Lauglo (2005) beskriver hvordan sosial ulikhet og sosial segregering kan være kamuflert i samfunn som tilsynelatende virker nokså harmoniske og med høy grad av likhet. Begrepet sosial segregering benyttes ofte for å beskrive situasjoner der grupper er skilt fra hverandre. Når det gjelder private skoler, vil man kunne si at disse virker sosialt segregerende dersom det for eksempel i hovedsak er barn med foreldre med høy inntekt som går på disse skolene. Dette fordi kontakten mellom velstående og mindre velstående barn vil bli mindre.

Sosial ulikhet går imidlertid langs mange dimensjoner, noe sosial segregering også gjør. Ikke bare vil det være forskjeller i inntekt, men også i for eksempel utdanning, kjønn, etnisk bakgrunn og så videre. Sosial ulikhet bunner med andre ord i at det

eksisterer visse forskjeller mellom mennesker. Disse forskjellene behøver ikke i utgangspunktet å ha negativ effekt på samfunnet. Tvert imot bør et moderne samfunn bære preg av heterogenitet nettopp fordi dette kan sies å være viktige demokratiske verdier. Dette er i så fall såkalte horisontale forskjeller som preges av frivillighet.

Når man forsker på sosial ulikhet, er det ofte de vertikale forskjellene man ønsker å kartlegge, de som handler om forskjeller i makt, rikdom og prestisje. Slike forskjeller finner man også i moderne samfunn, men i motsetning til horisontale forskjeller oppleves ofte disse som påtvungne og dermed urettferdige.

4.3 Marx og Webers klasseteorier

Sosiale klasser blir ofte benyttet for å studere forskjeller i befolkningen. De tidlige klasseteoretikerne, som Marx (2001), var opptatt av de økonomiske forskjellene mellom klassene. Han delte befolkningen i to grupper, de som eide produksjonsmidlene og de som ikke gjorde det. Weber (1971,1983) på sin side, var opptatt av mer enn økonomi når klassedannelser skulle forklares. Riktignok besto hans klasser også av mennesker med relativt lik posisjon på markedet, men han var i tillegg opptatt av et skille i verdier og interesser på markedet. Mens Marx betraktet makt som noe som tilfalt dem som hadde økonomisk dominans i samfunnet, mente Weber på sin side at både statusgruppe og politiske partier i tillegg til klasse hadde betydning for maktfordelingen i samfunnet.

I følge Weber er det ikke gitt at de som tilhører samme samfunnsklasse tilhører samme statusgruppe. I en statusgruppe har deltakerne i stor grad samme forbilder for livsførsel, samme oppfatning om anstendighet og æresfølelse. På denne måten kan for eksempel en ny-rik person skifte klasse, men ikke nødvendigvis statusgruppe.

Imidlertid er det som regel statusgruppene som avgjør hvilken klasse man tilhører.

Det har vært en diskusjon knyttet til hvorvidt klasser kan sies å forklare forskjellene som finnes i dagens samfunn. Jan Pakulski og Malcom Waters hevdet i sin bok "Death of Class" (1996) at kulturelle skillelinjer som forbruk og livsstil egner seg

bedre til å forklare ulikheter i samfunnet enn det klassetilhørighet nødvendigvis gjør. Coldbjørnsen et al. (1987) kommer i sine undersøkelser fram til at direkte klasseforskjeller er avtagende, mye på grunn av at utdanning har blitt stadig viktigere for klassetilhørighet. Dette er andre igjen uenige i, spesielt tilhengerne av Goldthorpes (1992) serviceklassemodell. De hevder at man riktignok kan få en større overklasse enn tidligere, men at dette i større grad kan karakteriseres som en serviceklasse. Med Wrights (1997) klassemodell vil man få en større arbeiderklasse, men denne modellen har blitt beskyldt for å være statsblind. Dette vil jeg imidlertid ikke komme nærmere inn på utover å gjøre leserne oppmerksomme på det faktum at valg av klassemodell kan ha betydning for hvordan klassestrukturen i et empirisk materiale ser ut.

4.4 Bourdieus klasseteori

Pierre Bourdieu (1995) har tatt steget videre for å forklare ulikheter i samfunnet i tråd med kritikken som har blitt rettet mot tidligere klasseteorier. Han forsøker å forene Webers begreper om klasse og statusgrupper, også kalt stand, og standsære. I følge Bourdieu er det ikke tilstrekkelig å karakterisere ulikheter mellom individer ut i fra deres posisjon i yrkeslivet eller etter deres forhold til produksjonsmidlene. Kampen mellom klassene utkjemperes også på områder som omhandler livsstil og forbruk. For eksempel foregår det en stadig kamp på områder som gjelder smak og behag, og kampen dreier seg i så måte om hva som betraktes som den rette smaken. I likhet med Weber betrakter dermed Bourdieu samfunnslivet som *”et uopphørlig forløp av små og store stridigheter og trefninger hvor markeder åpnes og lukkes, hvor det devalueres og revalueres”* (Bourdieu, 1995:19).

I tråd med Weber hevder Bourdieu at det eksisterer såkalte lukningsstrategier i yrkeslivet og kulturlivet. Dette innebærer en oppfatning av at det frie markedet allikevel ikke er så fritt, tvert imot bærer det sterke preg av stilltiende overenskomster som gjør det vanskelig for utenforstående å hevde seg.

I følge Bourdieu (1995) fungerer utdanningssystemet på en slik måte ved at det opprettholder tradisjonelle ulikheter på en måte som er sosialt akseptert. Utbyggingen av utdanningssystemet vil således innebære en økning i utdanningens betydning som legitimeringsmekanisme. I følge ham er det de høyere klassenes kultur som premieres. At alle har lik rett på utdanning, vil i stor grad føre med seg en kamuflering av det faktum at utdanningssystemet er med på å opprettholde ulikhetene i et samfunn.

4.4.1 Habitus

I følge Bourdieu (1995) eksisterer det derfor ikke klasseløse samfunn. Han nøyer seg imidlertid ikke med å dele inn klasser etter deres tilgang til ressurser slik hans forgjengere ofte gjorde. Han mener det er langt viktigere å sette fokus på andre kjennetegn ved de forskjellige klassene, nemlig deres forskjellige tankegang og logikk. Denne tankegangen er i følge Bourdieu langt på vei kroppsliggjort og arter seg som det han kaller både åndelig og legemlig habitus. Habitus er på sin side dannet gjennom omgang med de kulturelle, sosiale og materielle omgivelsene. Habitus er i så måte kroppsliggjorte mønstre og skjemaer for oppfattelse og forståelse av omverdenen, og de forskjellige samfunnssklassene har forskjellig habitus. Hva slags habitus man har, er dermed avgjørende for en persons oppfatning av verden.

4.4.2 Det sosiale rom og kapitalbegrepet

I følge Bourdieu er det vi ofte kaller distinksjoner, det vil si kvaliteten på holdninger og manerer som ofte betraktes som medfødt, i utgangspunktet kun er en forskjell, en avstand, eller bedre sagt *”relasjonelle egenskaper som bare finnes i og gjennom forholdene de har til andre egenskaper”* (Bourdieu, 1995:33).

Det er denne ideen om forskjeller og avstander som ligger til grunn for Bourdieus begrep om det sosiale rom: *”en helhet av distinkte og sameksisterende posisjoner, som er utvendige i forhold til hverandre og som definerer hverandre gjennom sin gjensidige utvendighet, og gjennom nærhet, naboskap eller fjernhet i forhold til*

hverandre, samt gjennom hvilken rang de har i forhold til hverandre, ved å være over, under eller imellom” (Bourdieu, 1995:33).

I det sosiale rommet fordeler aktørene og gruppene seg ut i fra to differensieringsprinsipper, økonomisk kapital og kulturell kapital. Jo nærmere aktørene står hverandre langs disse dimensjonene, desto mer har de til felles og visa versa. Bourdieu konstruerte en figur over det sosiale rommet der aktørene fordeler seg langs den første dimensjonen basert på deres totale mengde kapital, det være seg økonomisk eller kulturell. Langs den andre dimensjonen fordeler aktørene seg ut i fra typen kapital de besitter.

Langs den første dimensjonen, som i følge Bourdieu er den viktigste, finner vi de som har størst samlet kapital. Her finner vi grupper som arbeidsgivere, innehavere av frie yrker samt universitetslærere. De står i sterk kontrast til for eksempel ufaglærte arbeidere som befinner seg på bunnen av denne dimensjonen i mangel på kapital. Denne kontrasten ligger derfor til grunn for ulikheter i disposisjoner og dermed også ulikheter i oppfatninger eller såkalt habitus.

Den andre dimensjonen, som omhandler type kapital, er også avgjørende for hvor man befinner seg i det sosiale rom. Universitetslærere står på sin side i klar kontrast til arbeidsgivere ved at hovedtyngden deres utgjøres av kulturell kapital, mens arbeidsgivere som oftest innehar størst mengde økonomisk kapital. Med andre ord er både type kapital og mengde kapital avgjørende for hvor man befinner seg i det sosiale rommet, og dermed hva slags disposisjoner og oppfatninger man har.

4.4.3 Handling forstått ut i fra kapitalfordelingen i et sosialt felt

I følge Bourdieu (Bourdieu og Waquant, 1995) består det moderne samfunnet av områder eller arenaer som har hver sin særegne virkemåte. Dette kaller han felt, som preges av særegne koder i form av spilleregler og verdier. Hvert felt, det kan for eksempel være arbeid, utdanning, idrett etc., utgjør et sosialt rom. De sosiale rommene preges av dominans og styring, reproduksjon av etablerte former og ikke

minst produksjon av nye. Ulike krefter spiller i det sosiale rommet, og det forekommer konflikt, spenning og konkurranse i forhold til hvem som skal sette retningslinjene for hva som er bra og dårlig, pent og stygt og så videre.

Det sosiale feltet kan beskrives som et nettverk. I et felt pålegger aktørenes posisjoner visse føringer på aktørene og er avhengige av den situasjonen, eller situsen, de står i. Den som kontrollerer situasjonen, det vil si innehar den kapitalen som er høyest verdi og den habitusen som defineres som den mest smakfulle, kan få tilgang til de fortjenestene som står på spill i feltet. De forskjellige feltene retter seg etter ulike logikker.

Feltet kan i praksis sammenlignes med et spill, selv om det ikke er til de grader planlagt og retter seg etter mer implisitte regler. Det er den hemmelige enigheten om spillet som er opphav til konkurransen spillerne imellom og konfliktene som oppstår mellom dem. Spillerne sitter med forskjellige trumfkort som har forskjellig verdi alt ettersom hvordan spillet veksler. *"På same viset som den relative verdien av korta endrar seg etter spela, på samme måten varierer hierarkiet av ulike typar kapital (økonomisk, kulturell, sosial, symbolsk) i ulike felt"* (Bourdieu og W, 1995:83). Noen kort er betydningsfulle i alle felt. Det er de grunnleggende kapitaltypene. Kortenes relative verdi avhenger av feltene og i tillegg *"dei suksessive tilstandane av eitt og same felt"* (Bourdieu og Waquant, 1995:83). Kapitalens verdi er derfor avhengig av at det foreligger et spill og dermed et felt der denne kapitalen kan benyttes. Det er med andre ord spillet innfor de forskjellige feltene som tillater den som sitter med et verdifullt trumfkort, å utøve makt. På denne måten blir kapital og felt avhengige av hverandre.

Spillerne forsøker videre å gjøre sin egen kapital mer verdifull i feltet, og å skape såkalt miskreditt til verdien på kapitalen til motspillerne. I tillegg forsøker aktørene å skille seg ut fra de nærmeste aktørene. Dette gjør de for å redusere konkurransen og for å forsøke å få monopol over en undersektor av feltet. De forsøker også å stenge ute av feltet andre deltakere gjennom å vanskeliggjøre inngangen til feltet samt å definere klart hva det innebærer å tilhøre feltet.

I følge Bourdieu kan et individs handlinger ikke sees uten i sammenheng med det feltet handlingen blir utført i. Individenes virkelighetsforståelse og ikke minst handling må derfor forstås ut i fra deres posisjon i feltet og feltet som sådant.

4.4.4 Overføring av kapital

I følge Bourdieu vil derfor ethvert samfunn være preget av kampen i feltet. Kampen dreier seg i store trekk om maktfordelingen i samfunnet, og dermed også om hva slags kapital som er mest verdifull i denne sammenhengen. Bourdieu (1986) omtaler tre hovedformer for kapital, økonomisk, kulturell og sosial. Økonomisk kapital overføres direkte til penger og kan institusjonaliseres i form av eiendomsrett. Kulturell kapital har muligheten til å bli transformert til økonomisk kapital i enkelte tilfeller og kan institusjonaliseres i form av utdanningskvalifikasjoner. Kulturell kapital kan også bli institusjonalisert som sosial kapital, som består av sosiale, bindende overenskomster. Disse kan bli transformert til økonomisk kapital og institusjonalisert til titler og nobelhet.

Bourdieu fikk ideen om kulturell kapital i forbindelse med å skulle forklare nettopp de forskjellige skolastiske merittene hos barn med forskjellig klassebakgrunn. Han kunne ved hjelp av begrepet kulturell kapital forklare akademisk suksess med distribusjonen av kulturell kapital mellom klassene. Han betraktet derfor ikke akademisk suksess som resultat av medfødte evner. Funksjonalistene, hevdet han, overser hvorledes utdanningssystemet faktisk reproducerer de sosiale strukturene ved å nedtone den nedarvede overføringen av kulturell kapital.

Kulturell kapital eksisterer i tre former. For det første eksisterer den i en kroppslig tilstand som har med kropp og sinn å gjøre. For det andre finnes den i en objektivert tilstand som har med besittelse av objekter å gjøre. Videre finnes den i institusjonalisert tilstand som også omhandler besittelse av objekter, dog av mer spesiell karakter.

Kulturell kapital i kroppslig tilstand innebærer en prosess der individet inkorporerer og assimilerer den kulturelle kapitalen gjennom investering av tid. Dette innebærer å jobbe med seg selv, en slags selvforbedring, og er en innsats som innebærer en personlig kostnad i form av tid. Denne kroppsliggjorte kapitalen betrakter Bourdieu som en *”external wealth converted into an internal part of the person, into a habitus, cannot be transmitted instantaneously by gift or bequest, purchase or exchange”* (Bourdieu, 1986:245).

Dette byr på utfordringer for dem som innehar høy politisk eller økonomisk kapital, fordi kulturell kapital i utgangspunktet ikke kan kjøpes for penger. Fordi tilegnelsen av kulturell kapital er avhengig av tidsperiode, samfunnet og den sosiale klassen, foregår den ganske ubevisst. Derfor er den også i langt større grad predisponert til å fungere som symbolsk kapital, fordi dens overføring og tilegnelse er mer skjult enn for eksempel økonomisk kapital. Dette innebærer at den kan bli uoppdaget som kapital og heller bli forstått som legitim kompetanse. *“...the share in profits which scarce cultural capital secures in class divided societies is based, in the last analysis, on the fact that all agents do not have the economic and cultural means for prolonging their children’s education beyond the minimum necessary for the reproduction of the labour-power least valorised at a given moment”* (Bourdieu, 1986:245).

Overføringen av kulturell kapital skjer på en mer indirekte måte. Aktøren må selv bruke tid og krefter på å tilegne seg det, men samtidig er denne prosessen avhengig av familiens kroppsliggjorte kapital. I følge Bourdieu skjer enkel overføring av kroppsliggjort kulturell kapital i familier som allerede bærer preg av å ha mye kroppsliggjort kapital. Av dette følger at akkumulasjonsperioden dekker sosialiseringssperioden. Tilgangen til kulturell kapital er i tillegg avhengig av hvor lang periode hans familie kan tilegne ham å være borte fra inntektsgivende arbeid.

Den objektiverte formen for kulturell kapital har en rekke egenskaper som kun defineres i sammenheng med kroppsliggjort kulturell kapital. Disse kan i prinsippet bli overført direkte på samme måte som økonomisk kapital, men da kun i form av

legalt eierskap. Det å ha egenskapen til å konsumere disse, som er det samme som kroppsliggjort kulturell kapital, kan imidlertid ikke overføres på denne måten.

Institusjonalisering av kulturell kapital er et resultat av flere faktorer. Når den kulturelle kapitalen er kroppsliggjort, innebærer det at kapitalen har de samme biologiske begrensningene som dets bærer. Objektiveringen av denne typen kapital i form av akademiske kvalifikasjoner er en måte å nøytralisere dette faktumet på. Denne objektiveringen er det som utgjør forskjellen mellom det Bourdieu kaller den autodidakte kapitalen, som kan stilles spørsmål ved når som helst, og den kulturelle kapitalen til en akademiker, som er garantert ved kvalifikasjoner, formelt uavhengig av deres bærer, eller eier.

Med akademiske kvalifikasjoner blir man tildelt et slags sertifikat for kulturell kompetanse som gir eieren en konvensjonell, konstant og rettslig garantert verdi i henhold til kultur. Det produseres derfor en type kulturell kapital som er relativt autonom i forhold til sin bærer og også i forhold til den kulturelle kapitalen eieren besitter ved et gitt tidspunkt. Forskjellene mellom offisiell garantert kompetanse og simpel kulturell kapital, som på sin side til stadighet må bevise seg selv, blir institusjonalisert. Dette gjør det mulig å sammenligne individer med forskjellige akademiske kvalifikasjoner. Den akademiske kapitalen gis en konstant verdi, som gjør det mulig å etablere endringsrater mellom kulturell kapital og økonomisk kapital. Denne overføringen fra økonomisk kapital til kulturell kapital innebærer at en kvalifikasjon får en verdi i forhold til andre, i form av kulturell kapital og også verdien for kvalifikasjonene på arbeidsmarkedet. Kvalifikasjonens verdi, som gir mulighet til materiell og symbolsk profitt, er imidlertid avhengig av dets sjeldenhet, og investeringen i tid og krefter kan vise seg å betale seg dårligere enn først antatt. Dette fordi det kan ha vært en endring i overføringen mellom akademisk kapital og økonomisk kapital.

Økonomisk kapital overføres imidlertid på en relativt mye enklere måte enn kulturell kapital. Overførselen av kulturell kapital er ofte avhengig av en viss grad av økonomisk kapital. Dette fordi tiden det tar å kroppsliggjøre denne kapitalen er

avhengig av at man har økonomiske midler til å utsette inntoget i arbeidslivet. Det er derfor ikke bare kvantiteten av familiens kulturelle kapital som er viktig for overføringen av kulturelt kapital, men også den tilgjengelige tiden, ofte morens fritid, som kjøp av andres tjenester frigjør, og som er avhengig av økonomisk kapital, for å sikre overføringen av kapital samt utsette overgangen til arbeidsmarkedet gjennom forlenget skolegang. Kulturell kapital er på sin side verken direkte overførbar eller gjenstand for forhandling. Den kulturelle kapitalens diffuse overføring innenfor familien unngår observasjon og kontroll og får utdanningssystemets belønninger til å virke som om de er basert på naturlig talent. På denne måten fører utdanningssystemet til at utdannings kvalifikasjoner blir den legitime måten å komme til viktige stillinger på og tenderer til å gi de dominante gruppene monopol på disse stillingene.

Holderne av kapital har en stadig voksende interesse av å finne reproduksjonsstrategier som i større grad vil skjule overføringen av kapital. Dette gjelder spesielt i perioder der overføring av kapital inkorporeres i institusjonaliserte mekanismer. *"Thus the more the official transmission of capital is prevented or hindered, the more the effects of the clandestine circulation of capital in the form of cultural capital become determinant in the reproduction of the social structure* (Bourdieu, 1986:254). Som et instrument for reproduksjon med mulighet for å kamuflere dets egen funksjon, vil utdanningssystemets formål bli stadig viktigere, og sammen med denne økningen av viktighet følger foreningen av markedet i sosiale kvalifikasjoner som gir rett til å inneha sjeldne stillinger.

4.5 Alternativer til Bourdieus klasseseteori

Dersom vi ser nærmere på betydningen av Bourdieus sosiale rom, baserer denne seg på en anerkjennelse av nettopp kulturell kapital. I følge Marianne Nordli Hansen (1995) er det imidlertid også annet viktig kapital i samfunnet som faktisk kan spille en viktigere rolle enn det kulturelle. Hun viser til Michele Lamont som gjennomførte intervjuer blant den amerikanske og den franske middelklassen, og konkluderte med

at kulturell kapital er langt viktigere i Frankrike enn i USA. I forhold til Skandinavia vektlegger Arild Danielsen (1998) viktigheten av organisatorisk og politisk kapital i større grad enn kulturell kapital.

I tillegg har Bourdieu blitt kritisert for å legge alt for stor vekt på høykultur. På et senere tidspunkt imøtekommer han denne kritikken og benytter seg isteden av begrepet informasjonskapital (Bourdieu og Wacquant, 1995).

Lennart Rosenlund (1998) gjennomførte på sin side en undersøkelse i Norge, hvor han fant mye av det samme mønsteret i det sosiale rommet som i Frankrike. Allikevel må vi huske at det må eksistere en anerkjennelse av smakshierarkiet for at man skal kunne trekke denne inn i klassesituasjonen.

I forhold til utdanning er Bourdieu i store trekk opptatt av at dette er et forum for overføring av kulturell kapital. Foreliggende forskning fra Statistisk sentralbyrå (Raaum, 2003) viser imidlertid en positiv sammenheng mellom familieinntekt og barns utdanningslengde. Gjennomsnittlig går barn av foreldre med høy inntekt lenger på skole enn barn av foreldre med lav inntekt. Denne tendensen er også gjeldende når foreldrenes utdanning tas i betraktning. Dette har Becker og Tomes (1979) forklart med at rike foreldre i utgangspunktet ønsker å overføre mer ressurser til sine barn enn det foreldre som ikke er rike vil. Undersøkelsen foretatt av Statistisk sentralbyrå (Raaum, 2003) konkluderer med at foreldrenes utdanning har størst effekt for barnas utdanningslengde, men samtidig at familiens økonomi i stor grad også er en avgjørende faktor for sannsynligheten for å gjennomføre en lang utdanning.

Marianne Nordli Hansen (1995) konkluderer med at *“the notion of class cultures are essential for understanding the present status of social stratification in Norway”* (Nordli Hansen, 1995:291). Med utgangspunkt i dette vil det derfor være fornuftig å benytte Bourdieus kapitalbegreper for å forklare eventuelle forskjeller i rekruttering til private skoler i Norge.

Dette kapittelet har tatt for seg Bourdieus klasseteori. Datamaterialet i denne undersøkelsen inneholder imidlertid ikke opplysninger om elevenes klassetilhørighet.

Oppgaven tar utgangspunkt i foreldrenes utdanning og inntekt som mål på elevenes sosiale bakgrunn. Sosial bakgrunn er ikke nødvendigvis et mål på klassetilhørighet. Bourdieus måte å betrakte klasser på dreier seg imidlertid i stor grad om nettopp utdanning og inntekt, og hans klasseteori blir derfor betraktet som relevant for denne oppgaven.

4.6 Fremsetting av hypoteser

Med utgangspunkt i gjennomgått forskning og teori ønsker denne oppgaven å kartlegge den sosiale bakgrunnen til elever i private skoler. Undersøkelsen ønsker imidlertid å gå noe lenger enn foreliggende forskning og vil derfor ta for seg forskjeller i rekruttering også på videregående skoles nivå. Første delen av undersøkelsen, kapittel 6, vil ta for seg forskjellene i sosial bakgrunn for elever i offentlige og private skoler. I denne sammenhengen vil følgende hypoteser bli fremsatt for testing:

H1: Sannsynligheten for å gå på privat skole øker med foreldrenes utdanningsnivå.

H2: Sannsynligheten for å gå på private skoler øker ikke i takt med foreldrenes inntektsnivå.

H3: Sannsynligheten for å gå på private skoler er større i store kommuner enn i små kommuner.

H4: Foreldrenes utdanning har større effekt på sannsynligheten for å gå på private skoler i store kommuner enn i små kommuner.

H5: Elevenes sosiale bakgrunn er høyere i private grunnskoler enn i private videregående skoler.

Som vi har sett fra tidligere forskning, kan vi forvente en positiv sammenheng mellom foreldrenes utdanningsnivå og sannsynligheten for å gå på privat skole. I så

fall kan dette vitne om at det ligger andre motiver til grunn for å gå på privat skole enn det som i utgangspunktet skisseres som målsettinger fra politisk hold.

Videre forventes ingen spesiell sammenheng mellom foreldrenes inntektsnivå og sannsynligheten for å gå på privat skole. Dette så vi tidligere i oppgaven i Helland og Lauglos (2005) rapport. Det vil i denne sammenhengen være spesielt interessant å se nærmere på denne sammenhengen på videregående skole nivå, siden karakterer sannsynligvis er langt viktigere på dette nivået enn på grunnskolenivå.

I forhold til forskjellene mellom store og små kommuner er det naturlig å forvente at foreldre med høy sosial bakgrunn i store kommuner er mer opptatt av sine barns utdanning enn i de små kommunene. Dette fordi livet i de store kommunene er mer uoversiktlig og det kan være vanskeligere å få oversikt over sine barns liv. Solveig Helmings (1991) og Marit Helgesens (2003) undersøkelser viste oss at foreldre til elever i private skoler opplever et tett samarbeid med de private skolene. Dette kan være en viktig motivasjon, spesielt i de store kommunene. Det forventes derfor at de private skolene kan sies å utfylle et behov om større kontroll og oppfølging av barnas utdanning i de store kommunene enn de gjør i de små kommunene. I tillegg er det bedre tilgang på private skoler i de store kommunene enn i de små kommunene.

Vi forventer videre at elever i de private grunnskolene har høyere sosial bakgrunn enn elevene i private videregående skoler. Dette fordi elevene er eldre, og reisevei etc. byr ikke på de samme problemene som for elever i grunnskolen. I tillegg kan det tenkes at elevene i den videregående skolen i større grad selv er med på å bestemme hvilke skoler de skal gå på. Hvilke linjer elevene ønsker å gå på har i så fall også betydning for hvilken skole de ønsker å gå på. Karakterer blir i tillegg viktigere på videregående skoles nivå, og disse kan ha direkte betydning for elevenes fremtidsutsikter. På den måten kan det tenkes at disse skolene i større grad blir benyttet av lavere samfunnslag for å kunne forbedre sin posisjon i samfunnet.

I det neste analysekapittelet, kapittel 7, vil sammenhengen mellom elevenes sosiale bakgrunn og sannsynligheten for å gå på private religiøse og de ikke-religiøse

grunnskoler og videregående skoler undersøkes. Følgende hypotese vil bli fremsatt for testing i denne sammenhengen:

H6: De sosiale forskjellene mellom elever i offentlige og private ikke-religiøse skoler er større enn mellom elever i offentlige og private religiøse skoler.

I tidligere presenterte undersøkelser (Helland og Lauglo, 2005) kommer det frem at elevene ved ikke-religiøse grunnskoler har foreldre med høyere utdanningsnivå enn elever i offentlige grunnskoler. Det vil i denne sammenhengen være interessant å se om denne sammenhengen også finnes i mitt datamateriale, og hvordan denne sammenhengen er på videregående skoles nivå.

Videre viser forskning at sammenhengen mellom sosial bakgrunn og sannsynligheten for å gå på private religiøse grunnskoler ikke er spesielt sterk. Hvorvidt dette også fremkommer i mitt materiale gjenstår å se. Videre vil det være interessant å se om dette eventuelt er gjeldende også på videregående skoles nivå.

Disse funnene kan forklares med at foreldre til elever i private religiøse skoler i stor grad er drevet av religiøse motiver.

Lite tyder så langt på at det er noen reell sammenheng mellom foreldrenes inntekt og sannsynligheten for å gå på privat ikke-religiøs eller religiøs skole. Dette så vi også ut i fra Helland og Lauglos (2005) rapport. Det vil være vesentlig å se om dette forholder seg slik også på videregående skole nivå.

I forhold til sannsynligheten for å gå på private skoler i store og små kommuner, forventes ingen store forskjeller mellom de religiøse og de ikke-religiøse private skolene. Jeg forventer at sannsynligheten er størst for å gå på private skoler i de store kommunene, uansett type privat skole.

For å forstå hvordan disse hypotesene har blitt testet, vil jeg i kapittel 5 redegjøre for hvordan datamaterialet har blitt bearbeidet.

5. Presentasjon av data og analysemetoder

I foregående kapittel ble oppgavens hypoteser, basert på gjennomgått forskning og teori, presentert. Dette kapitlet vil omhandle datasettet hypotesene vil bli testet på grunnlag av. Innledningsvis vil enhetene i datasettet bli nærmere beskrevet, sammen med en beskrivelse av variabler og hvordan enhetene fordeler seg på variablene. Deretter vil analysemetoden bli kort presentert. Til sist redegjøres det for eventuelle metodiske problemer som kan dukke opp i sammenheng med analysene.

5.1 Datamaterialet

Mitt studium av privatskoler er en del av prosjektet "Educational Careers, Attainment, Qualification and Transition to Work" som gjennomføres ved Universitetet i Oslo. Det tilgjengelige datamaterialet er samlet inn fra Statistisk sentralbyrå samt universitetets registre og inneholder opplysninger om samtlige personer som er født i Norge siden 1955. Foreldrenes inntekt, utdanningsnivå, elevenes kjønn, opprinnelse etc. er blant opplysningene materialet gir informasjon om. I tillegg inneholder det opplysninger om uteksaminerte elever ved offentlige og private grunnskoler og videregående skoler i perioden 1975 til 2003. Dette er derfor et materiale som i stor grad skal kunne gi opplysninger om de sammenhengene denne undersøkelsen har som målsetning å kartlegge. I alt inneholder materialet opplysninger om 804111 elever som har blitt uteksaminerte fra norske skoler i denne perioden.

Opplysningene har blitt behandlet ved hjelp av dataprogrammet SPSS, og vil bli analysert ved hjelp av binomiske og multinomiske regresjonsanalyser. For å anskueliggjøre datamaterialet vil det i tillegg bli presentert illustrerende figurer og krysstabeller.

5.2 Enhetene i undersøkelsen

I denne undersøkelsen vil fokuset i utgangspunktet ligge på elever som har blitt uteksaminert fra offentlige og private skoler i perioden 1993-2003. Vi har derfor opplysninger om elever som har blitt uteksaminert fra det niende, og etter innføringen av reform 97, tiende trinn, samt de elevene som har blitt uteksaminert fra videregående kurs 2. Vi har opplysninger om i alt 587302 elever som har blitt uteksaminert fra grunnskolen, og 500408 elever som har blitt uteksaminert fra VK2.

Tabell 5.1. Prosentvis fordeling elever på offentlige og private grunnskoler i perioden 1993-2003. N=585490.

Avgangsåar	Eierforhold			N
	Offentlig %	Privat %	Total %	
1993	98,7	1,3	100 %	52260
1994	98,5	1,5	100 %	53402
1995	98,8	1,2	100 %	53408
1996	98,7	1,3	100 %	53190
1997	98,7	1,3	100 %	52542
1998	98,9	1,1	100 %	52405
1999	98,1	1,9	100 %	51603
2000	97,8	2,2	100 %	51949
2001	98,4	1,6	100 %	52939
2002	98,0	2,0	100 %	55474
2003	98,5	1,5	100 %	56318
Total	98,5	1,5	100 %	585490

Vi ser at andelen elever i private grunnskoler har vært lav. Kun 1,5 % av alle elever som har blitt uteksaminert fra grunnskolen i perioden 1993-2003 har gått på private grunnskoler. Økningen har vært forholdsvis liten i perioden, differansen fra 1993 til 2003 er faktisk bare på 0,2 %. I denne perioden har imidlertid noen år høyere prosentandeler elever i private skoler enn gjennomsnittet. Den høyeste andelen elever i private grunnskoler finner vi i 2000, da var prosentandelen elever i private skoler 2,2 %.

Tabell 5.2. Prosentvis fordeling elever på offentlige og private videregående skoler i perioden 1993-2003. N=499663.

Avgangår	Eierforhold			N
	Offentlig %	Privat %	Total %	
1993	96,1	3,9	100 %	46975
1994	95,7	4,3	100 %	46341
1995	96,0	4,0	100 %	46281
1996	95,9	4,1	100 %	48513
1997	95,6	4,4	100 %	44068
1998	96,2	3,8	100 %	48962
1999	95,7	4,2	100 %	44566
2000	95,6	4,4	100 %	42910
2001	95,2	4,8	100 %	46500
2002	95,3	4,7	100 %	44934
2003	94,3	5,7	100 %	39613
Total	95,6	4,4	100 %	499663

Ut i fra denne tabellen kan vi se at prosentandelen elever som har gått på private videregående skoler er større enn andelen elever som har gått på private grunnskoler. 4,4 % av alle elever i videregående skoler har i perioden 1993-2003 gått på private videregående skoler. Tendensen har vært stigende i større grad enn den har vært for private grunnskoler. Differansen mellom 1993 og 2003 er i dette tilfellet på 1,8 %. I 1998 ser vi imidlertid en liten tilbakegang i prosentandelen elever i private videregående skoler, men bortsett fra dette året har økningen vært relativt jevn.

I forhold til variabelen offentlig versus privat religiøs og privat ikke-religiøs skole, mangler vi opplysninger om de private skolene i 1999. Dette fordi skolenavnene har falt ut av materialet. På grunn av dette vil ikke analysene av de forskjellige privatskole typene i kapittel 7 se på utviklingen fra 1993-2003, men heller konsentrere seg om utviklingen fra 2000 til 2003. På den måten unngår vi at svakheter i datamaterialet påvirker resultatene av analysene.

Tabell 5.3 Prosentvis frekvensfordeling elever på grunnskolenivå, 1993-2003.

		Prosent
Eierforhold:	Offentlige:	98,5 %
	Private religiøse:	0,7 %
	Private ikke-religiøse:	0,8 %
	N	587302
Kjønn:	Kvinner:	48,9 %
	Menn:	51,1 %
	N	587302
Kommunestørrelse:	Store:	19,3 %
	Små:	80,7 %
	N	587302
Foreldrenes utdanning:	Grunnskole	
	:	5,5 %
	Videregående skole:	53,1 %
	Lav universitet:	31,3 %
	Universitet:	10,1 %
N	556677	
Ikke-vestlig bakgrunn:	Vestlig bakgrunn:	93,2 %
	Ikke-vestlig bakgrunn:	6,8 %
	N	587302

Tabellen bekrefter vår kunnskap om at rekrutteringen til de private skolene er liten i forhold til rekrutteringen til offentlige skoler. Rekrutteringen til de forskjellige typene private skoler er i dette datamaterialet nokså lik, vi ser at 0,1 % flere elever har gått på private ikke-religiøse grunnskoler enn på private religiøse grunnskoler.

Vi ser videre at materialet inneholder noen flere menn enn kvinner, men at denne forskjellen i antall er særdeles liten og ubetydelig for resultatene av analysene. Det er imidlertid en større skjevhet i antallet som bor i små og store kommuner. Kun 19,3 % av elevene i materialet går på skoler i såkalte store kommuner, mens 80,7 % av elevene går på skoler i små kommuner. Allikevel er antallet enheter så stort at det ikke forventes at dette vil påvirke analysene i spesiell grad.

Vi ser videre at drøyt halvparten av elevene i datamaterialet har foreldre med videregående utdanning, nærmere bestemt 53,1 %. 33,2 % av elevene har foreldre med lav universitetsutdanning, mens 19,3 % har foreldre med grunnskoleutdanning.

Færrest elever har foreldre med universitetsutdanning, her finner vi kun 5,5 % av elevene.

Når det gjelder hva slags etnisk bakgrunn elevene har, ser vi at 93,2 % av elevene har vestlig bakgrunn. 6,8 % kommer fra såkalt ikke-vestlig bakgrunn. Jeg vil komme tilbake til disse variablene senere i kapittelet.

Tabell 5.2 Prosentvis frekvensfordeling elever på videregående skolenivå, 1993-2003.

		Prosent
Eierforhold:	Offentlige:	95,8 %
	Private religiøse:	1,9 %
	Private ikke-religiøse:	2,3 %
	N	500408
Kjønn:	Kvinner:	49,9 %
	Menn:	50,1 %
	N	500408
Kommunestørrelse:	Store:	19,4 %
	Små:	80,6 %
	N	500408
Foreldrenes utdanning:	Grunnskole	
	:	9,4 %
	Videregående skole:	52,5 %
	Lav universitet:	28,3 %
	Universitet:	9,8 %
N	485492	
Ikke-vestlig bakgrunn:	Vestlig bakgrunn:	96,7 %
	Ikke-vestlig bakgrunn:	3,3 %
	N	500408

Datamaterialet viser at flere elever har gått på private videregående skoler enn på private grunnskoler. Vi ser at noen flere elever har gått på private ikke-religiøse skoler enn på private religiøse skoler. Resultatene inkluderer imidlertid det noe problematiske året 1999, og vi ser at disse skolene ikke har blitt utelatt som missing. Det er grunnen til at mine analyser vil konsentrere seg om årene 2000-2003.

Dersom vi ser på kjønnsfordelingen, inneholder datamaterialet også i dette tilfellet opplysninger om noen flere menn enn kvinner. Andelen flere menn er kun på 0,2 prosent, og differansen er dermed særdeles liten.

Vi ser også at flesteparten av elevene i videregående skoler går på skoler i såkalte små kommuner. 19,4 % går på skoler i såkalte store kommuner, mens tilsvarende 80,6 % av elevene i datamaterialet går på skole i såkalte små kommuner.

Flesteparten av elevene i den videregående skole har i likhet med elever i grunnskolen foreldre med videregående utdanning. Videre har 28,3 % foreldre med lav universitetsutdanning. Færrest elever har foreldre med grunnskoleutdanning mens kun en liten andel flere elever, 0,4 %, har foreldre med universitetsutdanning.

Dersom vi sammenligner med resultatene fra grunnskolen, ser vi at det er noen flere elever som har foreldre med kun grunnskoleutdanning, og noen færre som har foreldre med såkalt lav universitetsutdanning. Vi ser derfor at foreldrenes utdanningsnivå er noe lavere på videregående skoles nivå enn på grunnskolenivå.

Videre har 96,7 % av enhetene i datamaterialet vestlig bakgrunn mens 3,3 % har såkalt ikke-vestlig bakgrunn.

Jeg vil i denne oppgaven benytte meg av dummyvariablene offentlig og privat skole, kodet 0 og 1, som utgangspunkt for de binomiske regresjonene i det første analysekapittelet, kapittel 6. Det andre analysekapittelet, kapittel 7, vil ha dummyvariablene offentlig skole, privat religiøs skole og privat ikke-religiøs skole kodet som 0, 1 og 2. I dette kapittelet vil det bli presentert multinomiske analyser. I begge kapitlene vil det bli kjørt regresjoner for både grunnskole og videregående skoles nivå.

I tillegg til analyser av alle elever som har gått på offentlige og private skoler, vil det bli gjennomført analyser av elever på allmennfaglige linjer. Disse tabellene vil i utgangspunktet kun bli kort presentert for å undersøke om funnene på allmennfaglige linjer er sammenfallende med funnene på alle linjer. Dette er viktig fordi vi i utgangspunktet kan tenke oss at elever på allmennfaglige linjer har høyere sosial

bakgrunn enn elever på andre linjer. Dette ville være realistisk å forvente fordi elever som velger allmennfaglig linje i utgangspunktet er mer opptatt av å ta en mer akademisk utdanning enn elevene som velger yrkesfaglige linjer. Dersom vi i denne sammenhengen tar utgangspunkt i Bourdieus klasseteorier, vil en mer akademisk utdanning i større grad tiltrekke elever som kommer fra familier med høy kulturell kapital og som ønsker å overføre denne kapitalen til sine barn. Det vil derfor være interessant å se om funnene på de forskjellige linjene er i samsvar med hverandre. I alle fall vil vi få større utgangspunkt for eventuelle funn og konklusjoner.

I kapittel 7 har samspillsvariablene blitt utelatt fra materialet, fordi jeg i utgangspunktet er ute etter å kartlegge forskjeller mellom private religiøse og private ikke-religiøse skoler. Analyser med samspillsvariabler har imidlertid blitt undersøkt, og viste seg ikke å påvirke resultatene i analysene i noen spesiell grad. Disse ble derfor utelatt fra de endelige analysene, selv om disse sammenhengene selvfølgelig også kunne vært interessante å kartlegge.

5.3 Operasjonalisering av variablene

I det følgende vil jeg gjøre rede for hvorledes de forskjellige variablene har blitt operasjonalisert. Jeg vil begynne med de variablene som har størst betydningen for testingen av mine hypoteser. Dette er variablene ”foreldrenes utdanningsnivå”, ”foreldrenes inntekt” og ”skolekommunens størrelse”. Deretter presenterer jeg de andre variablene som eventuelt kan sies å ha betydning for å kartlegge rekrutteringen til de private skolene på best mulig måte. Disse er ”kjønn” og ”ikke-vestlig bakgrunn”.

5.3.1 Foreldrenes utdanningsnivå som mål på sosial bakgrunn.

Foreldrenes utdanningsnivå gir oss informasjon om den av foreldrene som har høyest oppnådd utdanning. Utdanning er delt inn i fire nivåer, grunnskoleutdanning, videregående utdanning, lav universitetsutdanning samt universitetsutdanning. Lav

universitetsutdanning innebærer at foreldrene har tre til fire års utdanning utover videregående skole, mens universitetsutdanning innebærer at foreldrene har utdanning også ut over dette. I de binomiske regresjonsanalysene vil grunnskoleutdanning være referansekategori fordi dette i utgangspunktet innebærer at foreldrene ikke har annen utdanning enn det de har blitt pålagt fra offentlig hold, og er dermed elever med den laveste sosiale bakgrunnen i materialet.

Variabelen ”foreldrenes utdanningsnivå” betraktes som et godt mål på sosial bakgrunn, spesielt i Norge hvor fordelingen av materielle goder har vært nokså jevn. Det er også denne variabelen som eventuelt kan sies å måle elevene og foreldrenes kulturelle kapital i størst grad. Arild Danielsen (1998) er kritisk til bruken av begrepet kulturell kapital i Norge, og han mener det i større grad er snakk om en utdanningskapital. I denne oppgaven vil kulturell kapital og utdanningskapital imidlertid tolkes som det samme.

Når vi tar utgangspunkt i foreldrenes utdanningsnivå, menes høy sosial bakgrunn i denne oppgaven at elevene har foreldre med lav universitetsutdanning eller universitetsutdanning. Likeledes innebærer lav sosial bakgrunn at elevene har foreldre med grunnskoleutdanning eller videregående skole utdanning.

5.3.2 Foreldrenes inntekt som mål på sosial bakgrunn

Foreldrenes inntekt gir oss i utgangspunktet opplysninger om mors og fars inntekt i 1990. Disse variablene har imidlertid blitt slått sammen til en variabel, og foreldrene som ikke har noen inntekt, har blitt utelatt fra materialet. I tillegg ble denne variabelen kodet om til logaritmisk form for å tydeliggjøre funnene ytterligere.

Variabelen ”foreldrenes inntekt” er en kontinuerlig variabel, og i analysene vil derfor et annengradsledd av foreldrenes inntekt inkluderes for å sjekke for eventuell kurvelinearitet.

Variabelen ”foreldrenes inntekt” vil bli brukt som mål på elevenes sosiale bakgrunn i tråd med tidligere forskning, for eksempel Helland og Lauglos rapport (2005).

Bourdieu (1995) omtaler også økonomisk kapital som i tillegg til kulturell kapital, kan sies å virke distingverende på de sosiale klassene. Det kunne i tillegg vært interessant å se nærmere på foreldrenes formue, fordi dette også til en viss grad vil kunne falle inn under begrepet økonomisk kapital. Denne oppgaven har imidlertid valgt å ta for seg lønn, fordi det kan være naturlig å tenke seg at de foreldrene som har formue, også har høy lønn.

5.3.3 Skolekommune

Elevenes skolekommuner var i utgangspunktet kodet med kommunenummer i datamaterialet. Disse ble kodet om til en ny variabel hvor kommunene ble delt inn i to verdier; små kommuner og store kommuner. De små kommunene er kommuner med færre enn 100.000 innbyggere. De store kommunene er kommuner med mer enn 100.000 innbyggere. Dette innebærer at det kun er fem kommuner som kategoriseres som store kommuner. Dette er Oslo, Bergen, Trondheim, Stavanger og Bærum kommune.

Denne inndelingen kunne selvfølgelig ha vært gjort annerledes. Det virker imidlertid fornuftig å dele inn i to grupper, akkurat hvor skillet mellom små og store kommuner skal settes kunne selvfølgelig ha vært gjort annerledes. Jeg ønsket imidlertid å finne forskjellene mellom de kommunene som utgjør noen av de største byene i Norge, og de kommunene som har mindre byer. Riktignok omtales for eksempel Fredrikstad som en nokså stor norsk by, men til sammenligning med for eksempel Oslo og Bergen, blir dette allikevel å betegne som en nokså liten by. Bærum kommune skiller seg riktignok litt ut fra de andre store kommunene. Jeg ønsker imidlertid å se på forskjeller i rekruttering til private skoler i små og store kommuner som kan være et resultat av at foreldrene i de store kommunene føler de har mindre kontroll og oversikt over deres barns liv, nettopp fordi dette kan være vanskelig å oppnå i store byer. Menneskene i store kommuner kjenner hverandre kanskje ikke på samme måte som de gjør i små kommuner, og det sosiale sikkerhetsnettet kan sies å være mindre i disse områdene. Dette kan resultere i at foreldrene i de store kommunene i større grad

ønsker å ha tett oppfølging med skolen deres barn går på. Dette har også tidligere forskning (Helming, 1991 og Helgesen, 2003) vist at foreldre til elever i private skoler i stor grad ønsker. Jeg mener Bærum kommune kan være preget av mange av de samme trekkene som de andre store kommunene er, fordi kommunen i utgangspunktet ligger i nærheten av Oslo.

Variabelen ”skolekommunens størrelse” er kodet som en dummyvariabel, med verdien 0 for små kommuner og 1 for store kommuner. Små kommuner vil derfor være referansekategorier i analysene.

5.3.4 Kjønn

Kjønnsvariabelen er kodet 0 for kvinne og 1 for mann. Denne variabelen vil bli inkludert fordi vi i liten grad vet hvordan effekten av kjønn er på sannsynligheten for å gå på privat skole. Dette for å kunne avsløre eventuelle andre effekter enn sosial bakgrunn. Det foreligger lite forskning knyttet til nettopp kjønnsforskjeller ved de forskjellige skoletypene, og det vil derfor være interessant å kartlegge om det finnes en slik effekt. I de binomiske og multinomiske analysene vil kvinner bli benyttet som referansekategori.

5.3.5 Ikke-vestlig bakgrunn

Variabelen ikke-vestlig bakgrunn gir oss informasjon om elevene har ikke-vestlig bakgrunn eller ikke. Med ikke-vestlig bakgrunn menes elever med bakgrunn fra land utenfor Europa (minus Tyrkia), USA, Canada og Australia. Variabelen er i utgangspunktet trukket inn i analysene for å sjekke om det kan være andre faktorer som påvirker sannsynligheten for å gå på privat skole enn foreldrenes utdanning og lønn. Variabelen er kodet som en dummyvariabel, med verdien 0 for vestlig bakgrunn og 1 for ikke-vestlig bakgrunn.

5.4 Statistiske metoder

5.4.1 Logistisk regresjon

Ved bruk av lineær regresjonsanalyse er en viktig forutsetning at den avhengige variabelen i utgangspunktet bør være metrisk eller kvantitativ, det vil si på intervall- eller forholdstallsnivå. Siden denne typen regresjon tar utgangspunkt i den minste kvadratsums metode, vil derfor variabler på ordinal- eller nominalnivå samt dikotome variabler ikke tilfredsstillende forutsetningene for regresjon. Allikevel vil slike analyser kunne gjennomføres på tross av dette, og det er derfor opp til forskeren å være kritisk til i hvilke sammenhenger en ordinær regresjonsanalyse faktisk er egnet til bruk.

Kvalitative avhengige variabler behandles imidlertid uten problemer i logistisk regresjon. Metoden er ikke like lett intuitiv fortolkbar som lineær regresjonsanalyse er, og baserer seg i motsetning til den lineære regresjonen på maximum likelihood. Modellen beregnes med utgangspunkt i en iterativ algoritme.

Variabler som befinner seg på nominal- og ordinalnivå, kalles også kvalitative, ikke-metriske eller kategoriske variabler. Dersom disse skal opptre som uavhengige variabler løses problemet ved omkodning til dummyvariabler. Dersom de benyttes som avhengige variabler, bryter de imidlertid med forutsetningene for ordinær regresjonsanalyse. I slike tilfeller vil logistisk regresjon være et bedre alternativ.

En dikotom variabel kalles ofte for en binær variabel, og innebærer at variabelen ikke har mer enn to mulige verdier. På bakgrunn av at det foreligger et kvalitativt sprang mellom de to verdiene, kalles ofte en slik variabel for en kvalitativ variabel.

Dersom vi ønsker å benytte oss av en avhengig dikotom variabel som utgangspunkt for våre analyser, innebærer dette at forutsetningene for en lineær regresjonsanalyse ikke er oppfylt. Dette fordi lineær regresjon i utgangspunktet ser på sammenhengen mellom to eller flere variabler. Analysen har som formål å undersøke hvorvidt og i hvilken grad en eller flere variabler kan sies å være årsak til en annen variabel, nemlig den avhengige variabelen. Den lineære regresjonen vil i så måte fortelle noe

om retningen og styrken på sammenhengen mellom de uavhengige og den avhengige variabelen. Flere uavhengige variabler kan inkluderes i en slik analyse, og linjen uttrykkes best ved ligningen;

$$X = a_0 + b_1 \cdot x_1 + b_2 \cdot x_2 + \dots + b_k \cdot x_k + e.$$

5.4.2 Dikotom logistisk regresjon

Dikotom logistisk regresjonsanalyse benyttes i tilfeller der den avhengige variabelen er dikotom. Dette er imidlertid en ikke-lineær analysemetode som konsentrerer seg om å predikere sannsynligheten for et av to utfall, gitt et sett av forklaringsvariabler.

Med den dikotome variabelen Y som avhengig variabel kan man benytte seg av følgende formel for å sannsynligheten for at Y skal inntreffe;

$$P(Y) = 1 / (1 + \exp(-Z))$$

$$Z = a_0 + b_1 \cdot x_1 + b_2 \cdot x_2 + b_3 \cdot x_3 + \dots + b_k \cdot x_k$$

I den lineære regresjonsanalysen tolkes koeffisientene som beskrivelse for hvor mye Y øker når den uavhengige variabelen økes med én verdi. I den logistiske regresjonen er imidlertid fortolkningen noe mer komplisert, men den enkleste måten å fortolke koeffisientene på er å se på deres fortegn. Koeffisienter med negative fortegn innebærer at sannsynligheten synker når verdien på den uavhengige variabelen øker i verdi. Dersom koeffisientene har positive fortegn innebærer dette at sannsynligheten øker i takt med økning i den uavhengige variabelens verdi. Tolkningen av regresjonskoeffisientene i en logistisk regresjonsanalyse er derfor vanskeligere å tolke enn de er i en lineær regresjonsanalyse.

Basert på disse faktaene vil derfor denne oppgaven benytte seg av binomiske regresjonsanalyser i kapittel 6, der den uavhengige variabelen består av to verdier, nemlig offentlige og private skoler, kodet 0 og 1.

5.4.3 Multivariat logistisk regresjon

Når vi skal se på forskjeller mellom en uavhengig variabel som er kodet med tre verdier, vil det være multivariat logistisk regresjon vi benytter oss av. På samme måte som ved lineær regresjon, kan man i multivariat analyse estimere effekten av én uavhengig variabel ved at de andre variablene holdes konstant. Parameterverdien gir oss opplysninger om hvor mye den avhengige variabelen stiger eller synker når hver enkelt uavhengige variabel stiger med en enhet. I kapittel 7 vil det derfor være fornuftig å benytte seg av nettopp en slik type analysemetode, fordi den uavhengige variabelen er kodet med tre verdier, offentlig, privat religiøs og privat ikke-religiøs skole. I utgangspunktet kunne det vært benyttet binomiske analyser også i disse sammenhengene, ved en omkodning til dikotome avhengige variabler. Da vil det imidlertid være vanskelig å beregne sannsynligheter for de som skulle ønske dette.

5.5 Metodiske problemer

Mitt datamateriale består av samtlige uteksaminerte elever i perioden 1973 til 2003, og analysene gjennomføres derfor ikke på et utvalg mennesker slik det ofte gjøres. Det kan derfor være lett å trekke konklusjon om at alle funn vil være signifikante, ikke minst fordi det er så mange personer i materialet. Det er allikevel viktig å være klar over at det i mange tilfeller forekommer frafall av opplysninger, og derfor være observant på at slike frafall ikke er systematiske. Det kan derfor være fornuftig å gå igjennom eventuelle svakheter i materialet.

Første utfordring i behandlingen av materialet var å kategorisere de forskjellige typene private skoler, siden dette ikke var gjort på forhånd. Det skulle vise seg å være vanskelig å kategorisere alle, siden enkelte skoler for lengst var lagt ned eller slått sammen med andre skoler. I dette materialet mangler vi derfor opplysninger om i underkant av 20 % av elevene. Dette forventes imidlertid ikke å påvirke resultatet i noen grad, siden antallet enheter i utgangspunktet er så stort.

Datamaterialet viser imidlertid et systematisk frafall for året 1999 på videregående skoles nivå. Dette har som tidligere nevnt med å gjøre at mange skolenavn har falt ut av materialet, og dette året egner seg derfor ikke for analyser i kapittel 7. For å unngå at dette frafallet skal påvirke undersøkelsens resultater ble det isteden valgt å fokusere på perioden 2000-2003.

Jeg har videre gått igjennom frafallsprosenten i de andre variablene, og har ikke funnet noe som tyder på at det forekommer systematisk bortfall av opplysninger som kunne ha ført til systematiske feil i analysene. Dette var det i tillegg viktig å kartlegge fordi det i utgangspunktet kan være vanskeligere å hente informasjon fra de private skolene enn fra de offentlige skolene. Imidlertid er det ingen spesiell gruppe skoler som er utelatt fra undersøkelsen, eller som har spesielt stor grad av missing. Derfor kan vi trekke en konklusjon om at materialet inneholder jevnt over opplysninger som ikke bærer preg av spesielt stor grad av systematisk frafall.

Inndelingen i to hovedgrupper private skoler innebærer imidlertid at skolene i gruppen med ikke-religiøse private skoler er av nokså forskjellig karakter. For eksempel er noen av disse skolene spesialskoler for handikappede elever og så videre. Dette er dermed skoler som ikke alle elever har tilgang til. Allikevel er de i utgangspunktet private ikke-religiøse skoler, og siden de ikke utgjør hovedtyngden av materialet, ble de inkludert i analysene.

Selv om datamaterialet er stort, kan i prinsippet allikevel tilfeldigheter forekomme og påvirke utfallet av analysene. At datamaterialet ikke inneholder systematiske bortfall behøver derfor ikke bety at alle sammenhenger man oppdager er faktiske sammenhenger. Det er i denne sammenhengen viktig å huske at man i sosiologifaget i liten grad finner lovmessige sammenhenger. I tillegg vet vi at størrelsen på materialet ikke betyr at man har alle opplysninger om samtlige enheter. Det er derfor viktig å se nærmere på hvorvidt sammenhengene mellom variablene er signifikante eller ei. Dersom de er signifikante, tyder dette på at de funnene man har kommet frem til ikke er et resultat av tilfeldigheter, men tvert i mot viser til faktiske sammenhenger.

Det er imidlertid viktig å være klar over at et resultat som ikke er signifikant i prinsippet ikke behøver å bety at det ikke eksisterer en sammenheng mellom variablene. En hypotese kan bli feilaktig forkastet fordi man for eksempel har vært uheldig med utvalget. Man kan på forhånd avgjøre hva slags sannsynlighet man kan tolerere for at dette skal skje, eller rettere sagt, man kan bestemme hvilken sannsynlighet man kan tolerere for at man forkaster en korrekt nullhypotese. Det er nettopp denne sannsynligheten som kalles testens signifikansnivå (Skog, 2004). Man kan velge et strengt signifikansnivå, nettopp for å unngå å forkaste en nullhypotese på feil grunnlag. Dette innebærer imidlertid at man kan overse faktiske sammenhenger i utvalget. Når man bestemmer testenes signifikansnivå må man derfor avgjøre i hvilken grad man er villig til å gjøre de forskjellige feilene, enten å forkaste en korrekt nullhypotese (feil 1) eller ikke å forkaste en gal nullhypotese (feil 2).

I denne oppgaven har jeg valgt et signifikansnivå på 5 %. Dette innebærer at det blir letter å forkaste en eventuell korrekt nullhypotese, og dermed begå feil 1. Imidlertid ville et strengere signifikansnivå innebære at man ikke forkaster en feilaktig nullhypotese, og dermed begår feil 2. I følge Skog (2004) er det ingen rett og feil måte å gjøre dette på. Imidlertid er mitt datamateriale stort, og de aller fleste sammenhenger kan forventes å være signifikante. Jeg vil i tillegg markere hvilke koeffisienter som er signifikante på 1 % nivået og 0,1 % nivået.

Et mulig problem i forhold til signifikans i mitt materiale, er at så elever har gått på private skoler i forhold til offentlige skoler. Dette er imidlertid et resultat av at færre elever har gått på private skoler, og ikke mangler ved datamaterialet. Det fører imidlertid til at flere koeffisienter blir ikke signifikante når vi ser på forskjellene mellom private religiøse, ikke-religiøse og offentlige skoler på grunnskole og videregående skole nivå. Antallet enheter synker videre ytterligere når vi deler de private skolene inn i religiøse og ikke-religiøse skoler. Det at enkelte koeffisienter ikke er signifikante betyr at vi ikke kan forvente kan forskjeller mellom variabelens forskjellige verdier.

Datamaterialets validitet er god fordi vi i dette tilfellet har med registerdata å gjøre, og egner seg derfor godt til å bekrefte eller avkrefte eventuelle hypoteser. Vi kan derfor konkludere med at datamaterialets reliabilitet er god.

6. Sosial bakgrunn og rekruttering til private skoler

Tidligere i denne oppgaven så vi at elever i private grunnskoler har foreldre med noe høyere utdanning enn elever i offentlige grunnskoler har. Helland og Lauglo (2005) viste gjennom sine undersøkelser at de private grunnskolene som tilbyr en alternativ pedagogikk, gjennomgående har foreldre med høyere utdanning enn det både private religiøse grunnskoler og offentlige grunnskoler har. De konkluderer med at dette er et resultat av at foreldrene som velger private religiøse grunnskoler for sine barn, kan tenkes å være drevet av livssyn i større grad enn av ønsket om en bedre akademisk utdanning enn det den offentlige skolen kan tilby. De konkluderer derfor med at sosial bakgrunn har mer å si for valget av alternativ pedagogisk privat grunnskole, mens religiøsitet ser ut til å være mer avgjørende for valget av privat religiøs grunnskole. I tillegg viste deres analyser at foreldrenes inntekt i liten grad hadde noen betydning for rekrutteringen til de private skolene.

I denne delen av oppgaven vil det bli tatt utgangspunkt i hva vi allerede vet om rekrutteringen til private skoler. Det vil til en viss grad bli benyttet andre variabler enn det tidligere undersøkelser har benyttet for å forsøke å få frem eventuelle aspekter som ikke tidligere har blitt kartlagt. Imidlertid vil enkelte sammenhenger som for eksempel Helland og Lauglos (2005) undersøkelse tok for seg bli utelatt. Dette gjelder for eksempel hva slags type utdanning foreldrene har. I tillegg omfatter imidlertid denne oppgaven videregående skoles nivå siden det tidligere ikke har blitt gjennomført undersøkelser på dette nivået.

På bakgrunn av dette vil følgende hypoteser testes i dette kapittelet:

H1) Sannsynligheten for å gå på private skoler øker med foreldrenes utdanningsnivå.

H2) Sannsynligheten for å gå på private skoler øker ikke i takt med foreldrenes inntektsnivå.

H3) Sannsynligheten for å gå på private skoler er større i store kommuner enn i små kommuner.

H4) Foreldrenes utdanning har større effekt på sannsynligheten for å gå på private skoler i store kommuner enn i små kommuner.

H5) Elevenes sosiale bakgrunn er høyere i private grunnskoler enn i private videregående skoler.

Det ble i kapittel 3 og 4 redegjort for bakgrunnen for forventningene om nettopp disse sammenhengene.

6.1 Modellpresentasjon av sammenhengen mellom sosial bakgrunn og rekruttering til private skoler

Dette kapittelet vil omhandle sammenhengen mellom sosial bakgrunn og rekruttering til private grunnskoler og videregående skoler. For å måle sosial bakgrunn vil variablene foreldrenes utdanning og inntekt benyttes.

Resultatene av analysene vil bli presentert både i krysstabeller og i binomiske regresjonsanalyser. Resultatene fra sistnevnte analyser vil bli presentert i to tabeller. Tabell 6.2. vil ta for seg grunnskolenivå mens tabell 6.5. tar for seg videregående skoles nivå. Avhengige variabler vil i begge tilfellene være offentlig skole versus privat skole, der offentlig skole er referansekategori.

Tabell 6.2. viser som tidligere nevnt, forskjeller i elevers bakgrunn ved offentlige og private grunnskoler og består av to modeller. I modell 1 er de første uavhengige variablene dummyvariabler for avgangår som har 1993 som referansekategori.

Videre vil den uavhengige variabelen "foreldrenes utdanningsnivå" bli presentert som dummyvariabler, med grunnskoleutdanning som referansekategori. Så følger den uavhengige variabelen "bostedskommune", som også er kodet om til

dummyvariabler. Her fungerer små kommuner som referansekategori. Videre følger de uavhengige variablene "ikke-vestlig bakgrunn" og "kjønn". "Ikke-vestlig bakgrunn" er kodet 0 for vestlig bakgrunn og 1 for ikke-vestlig bakgrunn. "Kjønn" er kodet 0 for kvinner og 1 for menn. Sist i den første modellen blir den uavhengige variabelen logaritmen av foreldrenes inntekt presentert, samt logaritmen av foreldrenes inntekt kvadrert for å sjekke for eventuell kurvelinearitet.

I modell 2 inkluderes samspilledd for å undersøke om betydningen av utdanning varierer etter størrelsen på kommunene elevene bor i. I tillegg vil det undersøkes om foreldrenes utdanning har hatt forskjellig betydning i perioden 1993-2003.

I tabell 6.5. presenteres resultatene fra videregående skoles nivå, og de to modellene består av de samme uavhengige variablene som vi finner i tabell 6.2.

Analysene har blitt gjennomført ved binomisk regresjonsanalyse, og resultatene kan derfor være vanskelig å tolke intuitivt. Det vil derfor bli regnet ut sannsynligheter basert på hypotesene for lettere å kunne illustrere eventuelle forskjeller eller likheter. Disse vil bli fremstilt i figurer og grafer.

6.2 Elevers sosiale bakgrunn i private grunnskoler

Aller først vil det være interessant å se nærmere på hva slags utdanning foreldrene til elever i offentlige og private grunnskoler har.

Tabell 6.1. Prosentvis fordeling av elever på offentlige og private grunnskoler etter foreldrenes utdanningsnivå i perioden 1993-2003. N= 556573.

		Offentlig skole %	Privat skole %	Total %	N
Foreldrenes utdanning	Grunnskolen	99,5	0,5	100 %	30257
	Videregående	99,1	0,9	100 %	295764
	Lav universitet	97,9	2,1	100 %	174487
	Universitet	96,3	3,7	100 %	30257
	Total	98,5	1,5	100 %	556573

Vi ser ut fra tabellen at kun 1.5 % av elevene i mitt materiale har gått på private grunnskoler. Det er klart flest elever i private grunnskoler blant gruppen som har foreldre med universitetsutdanning. I denne gruppen gikk 3,7 % av elevene i private skoler. Lavest prosentandel i private grunnskoler finner vi i gruppen som har foreldre med grunnskoleutdanning. Her er prosentandelen kun 0,5 %. Vi ser derfor at prosentandelen elever i private grunnskoler stiger med foreldrenes utdanningsnivå. Dette tyder derfor på at en økning i foreldrenes utdanning øker sannsynligheten for å gå på privat grunnskole.

For å undersøke nærmere den faktiske sammenhengen mellom foreldrenes utdanning og sannsynligheten for å gå på privat grunnskole vil det være vesentlig å utvide analysen med flere variabler. Dette for å avsløre eventuelle spuriøse effekter og lignende. I tabell 6.2. presenteres som tidligere nevnt, resultatene av den binomiske regresjonsanalysen som ser på forskjeller i bakgrunn hos elever i offentlige og private grunnskoler.

Tabell 6.2. Binomisk regresjonsanalyse av sammenhengen mellom sosial bakgrunn og grunnskolevalg i perioden 1993-2003. N=549695.

	Modell 1			Modell 2		
	B	Sign	S.E.	B	Sign.	S.E.
Avgangså 1994	0,074		0,005	0,175 **		0,061
Avgangså 1995	-0,109		0,057	0,096		0,077
Avgangså 1996	-0,015		0,056	0,292 **		0,096
Avgangså 1997	-0,060		0,056	0,349 **		0,118
Avgangså 1998	-0,236 ***		0,059	0,276		0,142
Avgangså 1999	-0,279 ***		0,052	0,894 ***		0,164
Avgangså 2000	0,430 ***		0,051	1,148 ***		0,189
Avgangså 2001	0,700		0,054	0,889 ***		0,215
Avgangså 2002	0,222 ***		0,052	1,145 ***		0,239
Avgangså 2003	-0,710		0,055	0,955 ***		0,265
Videregående utdanning	0,624 ***		0,085	0,641 ***		0,173
Lav universitetsutdanning	1,468 ***		0,084	1,737 ***		0,172
Universitetsutdanning	1,829 ***		0,086	2,199 ***		0,176
Kjønn	-0,093 ***		0,022	-0,093 ***		0,022
Ikke-vestlig bakgrunn	0,198 ***		0,044	0,202 ***		0,045
Stor kommune	1,268 ***		0,023	0,485 **		0,179
Foreldrenes inntekt	-0,172 ***		0,015	-0,174 ***		0,015
Foreldreinntekt*foreldreinntekt	0,008 ***		0,001	0,008 ***		0,001
Videregående*stor kommune				0,758 ***		0,183
Lav universitet*stor kommune				0,816 ***		0,182
Universitet*stor kommune				0,807 ***		0,185
Avgangså*videregående				-0,064 *		0,027
Avgangså*lav universitet				-0,115 ***		0,027
Avgangså*universitet				-0,134 ***		0,027
Konstant	-4,880 ***		0,100	-5,087 ***		0,187

***=p<.001

**=p<.01

*=p<.05

6.3 Tolkning

6.3.1 Foreldrenes utdanningsnivå

Dersom vi ser på koeffisientene for foreldrenes utdanning, er disse signifikante på 0,1 % nivået i begge modellene. De er i tillegg positive, noe som innebærer at sannsynligheten for å gå på privat skole øker i takt med foreldrenes utdanningsnivå. Referansekategorien er i dette tilfellet elever med foreldre med grunnskoleutdanning. Ut i fra resultatene i tabell 6.2. har vi derfor grunnlag for å si at foreldrenes utdanning

har en positiv effekt på rekruttering til private skoler. Sannsynligheten for å gå på privat grunnskole er aller størst for elever som har foreldre med utdanning ut over grunnskolenivå, som var referansekategorien, og er størst for elever som har foreldre med universitetsutdanning. Deretter følger elever med foreldre som har lav universitetsutdanning. Lavest sannsynlighet av de tre utdanningsnivåene har elever med foreldre med videregående utdanning. Koeffisientene stiger i verdi etter innføringen av samspillsleddene i modell 2, og dette vil kommenteres på et senere tidspunkt.

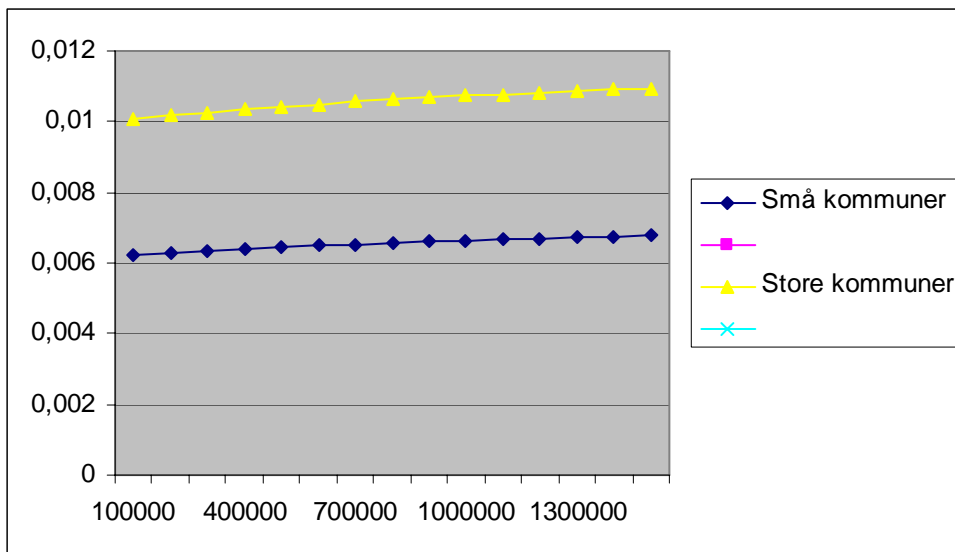
Hypotesen som omhandler foreldrenes utdanningsnivå, lød som følgende:

Sannsynligheten for å gå på private skoler øker med foreldrenes utdanningsnivå. Med basis i analysene for grunnskolenivå, ser vi en klar effekt av foreldrenes utdanningsnivå på sannsynligheten for å gå på privat skole. Denne sannsynligheten er aller størst for elever med foreldre med universitetsutdanning. Siden alle koeffisientene for foreldrenes utdanning er positive og statistisk signifikante, har vi fått støtte for at sannsynligheten for å gå på privat grunnskole øker med foreldrenes utdanningsnivå. Vi har derfor fått bekreftelse for våre antagelser.

6.3.2 Foreldrenes inntekt

Dersom vi ser på variabelen for logaritmen av foreldrenes inntekt, ser vi at denne er negativ. Dette innebærer at sannsynligheten for å gå på privat skole faktisk synker i takt med foreldrenes inntekt. Ved å inkludere et ledd for inntekt kvadrert, som i dette tilfellet er positivt, viser det seg imidlertid at sannsynligheten for å gå på privat skole er svakt kurvelineær, det vil si at sammenhengen ikke er like sterk på alle nivåer, og at kurven har et bunnpunkt. Når man kommer over et visst lønnsnivå, er effekten av lønn positiv. Begge disse koeffisientene er statistisk signifikante på 0,1 % nivå. Vi kan derfor trekke en slutning om at det er en svak positiv sammenheng mellom foreldrenes inntekt og sannsynligheten for å gå på privat skole siden det viser seg at bunnpunktet er på et lavt inntektsnivå.

Figur 6.1 Sannsynlighet for å gå på privat skole etter foreldrenes inntekt og skolekommune i 2003. Kvinner med vestlig bakgrunn.

I forhold til betydningen av foreldrenes lønn, ser vi av figur 6.1 at denne er svakt stigende fra lønnsnivå på 100 000 til 1 500 000 kroner. Bunnpunktet ser derfor ut til å være på et lavt inntektsnivå. Vi ser imidlertid også at effekten av foreldrenes lønn er liten. Differansen mellom laveste og høyeste inntekt er på hele 1,4 millioner kroner, og selv for dette store spranget i inntekt er økningen lav. Resultatene ville trolig ikke vært signifikante dersom datamaterialet hadde vært mindre. Vi ser samtidig at sannsynligheten for å gå på privat grunnskole er større i store kommuner enn i små kommuner, men dette vil vi komme tilbake til senere.

I forhold til foreldrenes inntektsnivå skulle følgende hypotese testes i dette kapitlet: Sannsynligheten for å gå på privat skole øker ikke i takt med foreldrenes inntektsnivå.

Ut fra analysene fant vi at foreldrenes inntektsnivå har en svak positiv effekt på sannsynligheten for å gå på private grunnskoler over et visst inntektsnivå. Dette inntektsnivået var lavt, og i de fleste tilfellene er derfor sammenhengen positiv. Vi har dermed svekket vår hypotese om foreldrenes inntekt ikke har noen effekt på sannsynligheten for å gå på privat grunnskole. Vi må imidlertid legge merke til at

effekten av foreldrenes inntekt er svak, og vår hypotese har derfor ikke blitt styrket i spesielt stor grad.

6.3.3 Skolekommunens størrelse

Videre ser vi at koeffisienten for stor kommune er positiv. Dette innebærer at elevene som går på skole i store kommuner, har større sannsynlighet for å gå på private skoler enn elever som går på skole i små kommuner. Denne sammenhengen er statistisk signifikant på 0,1 % nivået i modell 1 og 1 % nivået i modell 2. Vi finner derfor en positiv effekt av det å gå på skole i en stor kommune på sannsynligheten for å gå på privat grunnskole. Effekten viser seg ikke å være så stor som det kan tyde på i modell 1. Etter innføringen av samspillsledd i modell 2 sank verdien noe, men vi ser fortsatt en positiv effekt av det å gå på skole i en stor kommune.

Nå vil vi se nærmere på hypotesen om at sannsynligheten for å gå på privat skole er større i store kommuner enn i små kommuner. Dette var den tredje hypotesen som skulle testes i dette kapitlet.

På grunnskolenivå kom det klart frem en positiv sammenheng mellom det å bo i stor kommune og sannsynligheten for å gå på privat skole. Vi har derfor styrket vår hypotese om at elever i store kommuner har større sannsynlighet for å gå på private skoler enn elever i små kommuner.

6.3.4 Samspillseffektene betydning

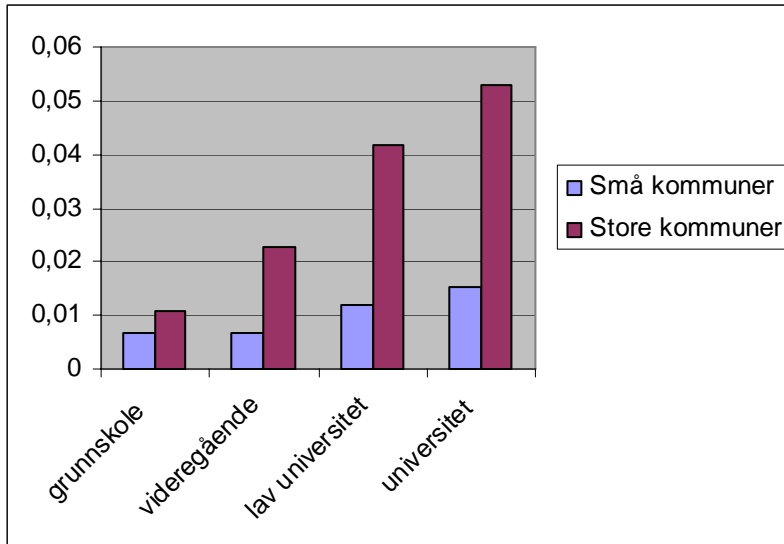
I modell 2 inkluderes samspillsvariabler for sammenhengen mellom foreldrenes utdanning og storkommune, samt for sammenhengen mellom avgangår og foreldrenes utdanning. Alle samspillkoeffisientene er statistisk signifikante på minimum 5 % nivå.

Ved å inkludere samspillsledd har imidlertid enkelte av koeffisientene i modell 1 som tidligere nevnt, endret verdi.

Effekten av foreldrenes utdanningsnivå steg noe da vi inkluderte samspilleddene. Dette indikerer at effekten av utdanning er større i små kommuner enn det vi antok ut i fra modell 1. Effekten av å gå på skole i en stor kommune hadde imidlertid ikke så stor effekt som vi antok i modell 1. Samspillsleddene, som er positive, forteller oss derfor at effekten av det å gå på skole i en stor kommune i større grad er avhengig av hvilket utdanningsnivå elevenes foreldre har. Alle samspilleddene har relativt like positive verdier og forteller oss derfor at all utdanning ut over grunnskolen øker effekten av det å gå på skole i en stor kommune. Sannsynligheten for å gå på privat skole i de store kommunene er derfor i større grad avhengig av foreldrenes utdanningsnivå enn den er i små kommuner.

For å illustrere disse funnene klarere vil det bli presentert en figur over betydningen av foreldrenes utdanning i små og store kommuner. Foreldrenes inntekt vil være gjennomsnittlig inntekt på hvert utdanningsnivå. Dette innebærer at elevene i de forskjellige gruppene har foreldre med forskjellig inntekt men som imidlertid representerer gjennomsnittslønnen for den utdanningsgruppen de tilhører. Figuren baserer seg på koeffisientene i modell 2. Siden koeffisientene fortsatt er statistisk signifikante i modell 2, er denne modellen best egnet til å forklare forskjeller i bakgrunn hos elever i offentlige og private skoler.

Figur 6.2. Sannsynligheten for å gå på privat grunnskole i 2003 etter foreldrenes utdanning og bostedskommune. Foreldrenes inntekt er gjennomsnittlig lønn i de forskjellige utdanningsgruppene. Beregningen gjelder for kvinner med vestlig bakgrunn.

Figur 6.2 forteller oss at elever som går på skole i store kommuner har større sannsynlighet for å gå på private grunnskoler enn elever som går på skole i små kommuner. Videre ser vi at sannsynligheten for å gå på private skoler er høyest for elevene med foreldre med universitetsutdanning både i små og de store kommuner. Vi ser imidlertid at sannsynligheten for å gå på private skoler i små kommuner er stort sett den samme for elever med foreldre med grunnskoleutdanning og videregående utdanning. Dette er ikke tilfelle i de store kommunene. Videre ser vi også at jo høyere utdanning elevenes foreldre har, desto større er differansen mellom sannsynligheten for å gå på privat grunnskole i de små og de store kommunene.

I dette avsnittet var vi ute etter å undersøke om effekten av foreldrenes utdanning varierte i små og store kommuner og følgende hypotese ble fremsatt i denne sammenhengen: Foreldrenes utdanning har større effekt på sannsynligheten for å gå på private skoler i store kommuner enn i små kommuner.

Etter innføringen av samspillsleddene så vi hvordan koeffisientene for foreldrenes utdanning og stor kommune endret seg. Koeffisientene for foreldrenes utdanning økte, og viste dermed at effekten av foreldrenes utdanning faktisk er større enn vi

først antok. Koeffisienten for stor kommune sank på sin side og viste dermed at denne effekten var noe svakere enn først antatt. Dette henger sammen med at foreldrenes utdanning har forskjellig effekt avhengig av om elevene går på skole i såkalte små eller store kommuner. På grunnskolenivå så vi hvordan effekten av foreldrenes utdanning er større i store kommuner enn i små kommuner. Effekten av det å gå på skole i en stor kommune er derfor ikke så stor som først antatt i modell 1, men avhenger i større grad hva slags utdanning foreldrene har. Vi har derfor fått styrket vår hypotese om at effekten av foreldrenes utdanning er større i store kommuner enn i små kommuner på grunnskolenivå.

Disse funnene kan forklares med at foreldre med høy sosial bakgrunn i de store byene er mer bekymret for sine barns utdanning enn foreldrene med høy sosial bakgrunn i de små kommunene. Dette er som forventet, siden foreldrene i de store kommunene muligens kan føle at de har liten kontroll over sine barns utdanning, både på grunn av store skoler og på grunn av en mulig dårligere kontakt mellom hjem og skole. I de små kommunene er det mer sannsynlig at man kjenner lærerne, og at man i større grad har kjennskap til sine barns medelever.

6.3.5 Andre funn

I modell 1 ser vi at sannsynligheten for å gå på privat skole varierer noe fra år til år. Dummyvariablene for avgangår har 1993 som referansepunkt, og vi ser at flere av variablene ikke er statistisk signifikante verken på 0,1 % nivået, 1 % nivået eller 5 % nivået. I modell 2 blir imidlertid flere koeffisienter signifikante, og flere stiger i verdi. Koeffisienten for avgangår 2003, som blir benyttet i den grafiske fremstillingen, er signifikant.

Dersom vi ser på samspillvariablene for forholdet mellom avgangår og foreldrenes utdanning, ser vi at disse er negative. Det innebærer at betydningen av foreldrenes utdanningsnivå har sunket de siste ti årene. Universitetsutdanning ser ut til å ha sunket mer i verdi enn de andre utdanningsnivåene.

Variabelen kjønn er på sin side negativ, noe som innebærer at jenter har noe større sannsynlighet for å bli sendt på private skoler enn gutter. Denne effekten er imidlertid liten, men er statistisk signifikant på 0,1 % nivå. Vi har derfor kartlagt en svak effekt av kjønn i tabell 6.2.

Variabelen ikke-vestlig bakgrunn er positiv, og vi ser derfor at elever fra ikke-vestlige land har større sannsynlighet for å bli sendt på private grunnskoler enn elever med vestlig bakgrunn. Sammenhengen er statistisk signifikant på 0,1 % nivået. Ikke-vestlig bakgrunn har derfor en positiv effekt på sannsynligheten for å gå på privat grunnskole.

6.4 Elevers sosiale bakgrunn i private videregående skoler

Nå har vi sett at sammenhengen mellom foreldrenes utdanning og sannsynligheten for å gå på private grunnskoler er positiv. Hvordan dette forholder seg på videregående skole nivå, kan først illustreres i en krysstabell.

Tabell 6.3. Prosentvis fordeling av elever på offentlige og private videregående skoler etter foreldrenes utdanningsnivå i perioden 1993-2003. Alle linjer. N= 484840.

		Offentlig skole %	Privat skole %	Total %	N
Foreldrenes utdanning	Grunnskolen	97,5 %	2,5 %	100 %	45336
	Videregående	96,5 %	3,5 %	100 %	254620
	Lav universitet	94,3 %	5,7 %	100 %	137181
	Universitet	93,1 %	6,9 %	100 %	47703
	Total	95,6 %	4,4 %	100 %	484840

Av tabellen kan vi lese at vi finner størst representasjon av privatskoleelever blant elevgruppen som har foreldre med universitetsutdanning. I denne gruppen går 6,9 % av samtlige elever i private videregående skoler. Til sammenligning går 5,7 % av alle elever med foreldre med lav universitetsutdanning på private skoler. Lavest representasjon av privatskole elever finner vi i gruppen med grunnskoleutdanning. Der går 2,5 % av elevene i private skoler. Vi finner derfor en jevn økning i prosentandel elever på private videregående skoler ettersom foreldrenes utdanningsnivå stiger.

Det kan imidlertid også være interessant å se om det har noen betydning for effekten av foreldrenes utdanning hvilket utdanningsløp elevene velger i videregående skole. I denne sammenhengen vil det være interessant å se nærmere på hva slags utdanning foreldrene til privatskole elever på allmennfaglig linje har.

Tabell 6.4. Prosentvis fordeling av elever på offentlige og private videregående skoler etter foreldrenes utdanningsnivå i perioden 1993-2003. Allmennfaglig linje. N=277141.

		Offentlig skole %	Privat skole %	Total %	N
Foreldrenes utdanning	Grunnskolen	96,0 %	4,0 %	100 %	12236
	Videregående	95,6 %	4,4 %	100 %	121303
	Lav universitet	93,8 %	6,2 %	100 %	101320
	Universitet	92,9 %	7,1 %	100 %	42282
	Total	94,5 %	5,5 %	100 %	277141

I dette tilfellet finner vi den samme tendensen som i foregående tabell. Den største prosentandelen elever i private skoler finner vi i den gruppen som har foreldre med universitetsutdanning. Igjen ser vi en økning i prosentandel privatskole elever når vi går fra laveste utdanningsnivå til høyeste utdanningsnivå. Prosentandelen elever på allmennfaglig linje er imidlertid høyere på alle utdanningsnivåer enn den var i forrige tabell som viste sammenhengen på alle linjer. Størst differanse mellom de to tabellene finner vi blant elever med foreldre med grunnskoleutdanning. Av elever på alle linjer gikk 2,5 % av elevene med foreldre med grunnskoleutdanning på private videregående skoler. Prosentandelen har steget til 4 % på allmennfaglig linje.

Det vil også i dette tilfellet være interessant å trekke inn andre variabler for å se om effekten av foreldrenes utdanning eventuelt endrer seg når også andre variabler trekkes inn i analysene. Tabell 6.5. er derfor som tidligere nevnt, en binomisk regresjonsanalyse med tidligere beskrevne avhengig og uavhengige variabler på videregående skoles nivå.

Tabell 6.5. Binomisk regresjonsanalyse av sammenhengen mellom sosial bakgrunn og videregående skolevalg i perioden 1993-2003. Alle linjer. N=478269

	Modell 1			Modell 2		
	B	Sign	S.E.	B	Sign.	S.E.
Avgangsårs 1994	0,133	***	0,034	0,136	***	0,036
Avgangsårs 1995	0,048		0,035	0,052		0,040
Avgangsårs 1996	0,048		0,035	0,053		0,046
Avgangsårs 1997	0,131	***	0,035	0,141	**	0,053
Avgangsårs 1998	0,046		0,035	0,058		0,061
Avgangsårs 1999	0,131	***	0,035	0,143	*	0,070
Avgangsårs 2000	0,181	***	0,035	0,196	*	0,079
Avgangsårs 2001	0,225	***	0,034	0,24	**	0,088
Avgangsårs 2002	0,207	***	0,034	0,227	*	0,097
Avgangsårs 2003	0,344	***	0,034	0,365	**	0,107
Videregående utdanning	0,251	***	0,034	0,341	***	0,069
Lav universitetsutdanning	0,599	***	0,034	0,836	***	0,071
Universitetsutdanning	0,501	***	0,038	0,746	***	0,080
Kjønn	-0,236	***	0,015	-0,233	***	0,015
Ikke-vestlig bakgrunn	-0,042		0,040	-0,060		0,040
Stor kommune	1,719	***	0,015	2,049	***	0,063
Foreldrenes inntekt	-0,038	***	0,011	-0,039	***	0,011
Foreldreinntekt*foreldreinntekt	0,002	***	0,000	0,002	***	0,002
Videregående*stor kommune				-0,198	**	0,000
Lav universitet*stor kommune				-0,474	***	0,067
Universitet*stor kommune				-0,493	***	0,068
Avgangsårs*videregående				-0,002		0,075
Avgangsårs*lav universitet				-0,004		0,011
Avgangsårs*universitet				0,002		0,011
Konstant	-3,940	***	0,068	-4,068	**	0,088

***=p<.001

**=p<.01

*=p<.05

I denne sammenhengen vil det være interessant å se hvordan analysene ser ut dersom vi kun tar for oss elever på allmennfaglig linje.

Tabell 6.6. Binomisk regresjonsanalyse av sammenhengen mellom sosial bakgrunn og videregående skolevalg på allmennfaglig linje i perioden 1993-2003. N=274840

	Modell 1			Modell 2		
	B	Sign	S.E.	B	Sign.	S.E.
Avgangår 1994	0,267	***	0,049	0,344	***	0,052
Avgangår 1995	0,185	***	0,050	0,339	***	0,061
Avgangår 1996	0,205	***	0,049	0,438	***	0,072
Avgangår 1997	0,612	***	0,046	0,924	***	0,084
Avgangår 1998	0,501	***	0,046	0,888	***	0,099
Avgangår 1999	0,652	***	0,046	1,115	***	0,115
Avgangår 2000	0,722	***	0,046	1,263	***	0,131
Avgangår 2001	0,786	***	0,044	1,401	***	0,147
Avgangår 2002	0,704	***	0,045	1,403	***	0,164
Avgangår 2003	0,800	***	0,045	1,582	***	0,181
Videregående utdanning	0,174	**	0,051	0,405	**	0,131
Lav universitetsutdanning	0,399	***	0,052	1,041	***	0,130
Universitetsutdanning	0,271	***	0,054	1,034	***	0,136
Kjønn	0,009		0,017	0,008		0,017
Ikke-vestlig bakgrunn	-0,108	*	0,045	-0,134	**	0,045
Stor kommune	1,722	***	0,018	1,836	***	0,099
Foreldrenes inntekt	-0,094	***	0,013	-0,093	***	0,013
Foreldreinntekt*foreldreinntekt	0,004	***	0,001	0,004	***	0,001
Videregående*stor kommune				0,077		0,103
Lav universitet*stor kommune				-0,239	*	0,103
Universitet*stor kommune				-0,242	*	0,108
Avgangår*videregående				-0,049	**	0,018
Avgangår*lav universitet				-0,091	***	0,018
Avgangår*universitet				-0,109	***	0,019
Konstant	-3,876	***	0,091	-4,374	***	0,147

***=p<.001

**=p<.01

*=p<.05

Denne tabellen forteller oss at vi finner stort sett de samme tendensene når vi kun ser på elever på allmennfaglige linjer som tabell 6.5. Vi finner fortsatt en positiv effekt av utdanning, med lav universitetsutdanning som det utdanningsnivået som har størst effekt. Effektene av utdanning er imidlertid noe sterkere på allmennfaglig linje enn på alle linjer. Dette bekrefter det vi tidligere forventet. Effekten av stor kommune er også positiv, og samspillsleddene forteller oss stort sett det samme som i foregående tabell.

Denne tabellen bekrefter derfor de funnene som fremkom i forrige tabell, og tabell 6.5. vil derfor bli benyttet som utgangspunkt for videre tolkning.

6.5 Tolkning

6.5.1 Foreldrenes utdanningsnivå

Referansegruppen for foreldrenes utdanning er som tidligere nevnt, foreldre med grunnskoleutdanning som høyest oppnådde utdanning. Samtlige koeffisienter for foreldrenes utdanning er statistisk signifikante på 0,1 % nivå i begge modellene. De er også i dette tilfellet positive. Dette innebærer at sannsynligheten for å gå på privat videregående skole øker dersom elevene har foreldre med utdanning ut over grunnskole nivå. Vi finner derfor, i likhet med funn på grunnskolenivå, at foreldrenes utdanning har en positiv effekt på sannsynligheten for å gå på privat videregående skole. Følgelig har elever med foreldre med høyere utdanning enn grunnskolen gjennomsnittlig større sannsynlighet for å bli sendt på privat videregående skole enn elever med foreldre med grunnskoleutdanning. Elever med foreldre med lav universitetsutdanning har størst sannsynlighet for å gå på private videregående skoler. Dernest følger elever med foreldre med universitetsutdanning. Elever med foreldre med videregående utdanning har større sannsynlighet for å gå på private videregående skoler enn elever med foreldre med grunnskoleutdanning, men de har lavest sannsynlighet i forhold til de andre utdanningsnivåene. Koeffisientene stiger noe i verdi i modell 2 etter innføringen av samspillsleddene. Dette har med å gjøre at samspillsleddene er negative, men dette vil det bli redegjort for senere.

Vi vil i denne sammenhengen teste samme hypotese i forhold til foreldrenes utdanning som vi gjorde på grunnskolenivå: Sannsynligheten for å gå på private skoler øker med foreldrenes utdanningsnivå.

På videregående skoles nivå har vi også funnet en klar sammenheng mellom foreldrenes utdanning og rekruttering til private skoler. I dette tilfellet var det imidlertid elever med foreldre med lav universitetsutdanning som hadde størst sannsynlighet for å gå på private videregående skoler. Vi får derfor i dette tilfellet ikke støtte for hypotesen om at sannsynligheten for å gå på private videregående skoler øker med foreldrenes utdanningsnivå. Vi finner imidlertid at elever med

foreldre med såkalt høy sosial bakgrunn, det vil si lav universitetsutdanning og universitetsutdanning, har større sannsynlighet for å gå på private videregående skoler enn elever med foreldre med grunnskoleutdanning og videregående skole utdanning.

6.5.2 Foreldrenes inntekt

Vi ser videre at koeffisienten for foreldrenes inntekt er negativ. Annengradsleddet er imidlertid positivt, noe som forteller oss at det er en svak positiv sammenheng mellom foreldrenes inntekt og sannsynligheten for å gå på privat videregående skole når inntekten er over et visst nivå. Det foreligger derfor en kurvelinearitet med et bunnpunkt. Begge disse variablene er statistisk signifikante på 0,1 % nivå. Dette innebærer at sannsynligheten for å gå på privat videregående skole stiger noe i takt med foreldrenes inntekt over et visst nivå. Bunnpunktet er i dette tilfellet også relativt lavt, og vi kan derfor trekke en slutning om at foreldrenes inntekt i de aller fleste tilfeller har en positiv effekt på sannsynligheten for å gå på privat videregående skole.

I sammenheng med betydningen av foreldrenes inntekt vil følgende hypotese testes også på videregående skoles nivå: Sannsynligheten for å gå på privat skole øker ikke i takt med foreldrenes inntektsnivå.

Når det gjelder foreldrenes inntekt på videregående nivå, ser vi her at denne har en svak positiv effekt på sannsynligheten for å gå på privat skole. Vi har derfor styrket vår hypotese også på dette nivået. Imidlertid skal vi også i dette tilfellet være klar over at effekten av foreldrenes utdanning er svært lav. Vår hypotese har derfor blitt svekket kun i liten grad.

6.5.3 Skolekommunens størrelse

Dersom vi ser på storkommunevariabelen som har referansekategori små kommuner, er denne positiv. Dette indikerer at sannsynligheten for å gå på privat videregående skole øker når man bor i en stor kommune i forhold til en liten kommune, og

sammenhengen er statistisk signifikant på 0,1 % nivået i begge modellene. Effekten av stor kommune stiger i modell 2 etter innføringen av samspillsvariabler.

Nå vil vi i likhet med på grunnskolenivå, se nærmere på hypotesen om at sannsynligheten for å gå på privat skole er større i store kommuner enn i små kommuner. For videregående skole kom det fram en positiv sammenheng mellom det å bo i stor kommune og sannsynligheten for å gå på privat skole. Vi har derfor også i dette tilfellet styrket vår hypotese om at elever i store kommuner har større sannsynlighet for å gå på private skoler enn elever i små kommuner.

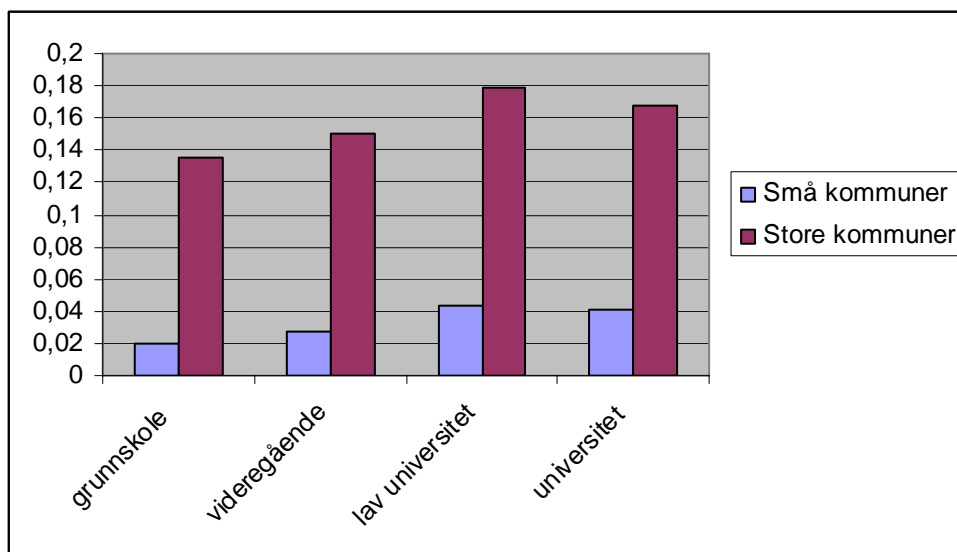
6.5.4 Samspillseffektene betydning

I modell 2 inkluderes samspillsvariabler for sammenhengen mellom foreldrenes utdanning og store kommuner, samt forholdet mellom avgangsr og foreldrenes utdanning. Det er imidlertid kun koeffisientene for sammenhengen mellom foreldrenes utdanning og bostedskommune som er statistisk signifikante, og de andre samspillvariablene vil derfor ikke tas nærmere i betraktning i tolkningen.

Koeffisientene for foreldrenes utdanningsnivå samt koeffisienten for stor kommune stiger i verdi etter innføringen av samspillsledd. Effektene av foreldrenes utdanningsnivå og det å gå på skole i en stor kommune har derfor isolert sett større effekt enn det vi antok i modell 1. Sannsynligheten for å gå på privat videregående skole steg på alle utdanningsnivåene og er fortsatt størst for elever med foreldre med lav universitetsutdanning. Samspillskoeffisientene for foreldrenes utdanning og bostedskommune er på sin side negative. Det vil si at effekten av foreldrenes utdanning faktisk synker i de store kommunene. Her har dermed effekten av utdanning utover grunnskolen noe mindre effekt enn først antatt. Det er riktignok større sannsynlighet for å gå på privat skole dersom man bor i en stor kommune enn dersom man bor i en liten kommune, men denne effekten reduseres noe av foreldrenes utdanningsnivå. Mest reduseres effekten av universitetsutdanning, deretter følger lav universitetsutdanning. Effekten av videregående utdanning er det utdanningsnivået som synker minst av de tre utdanningsnivåene i store kommuner.

Det vil også i dette tilfellet være interessant å illustrere betydningen av foreldrenes utdanning og bostedskommune for sannsynligheten for å gå på privat videregående skole. Som tidligere er foreldrenes inntekt satt til gjennomsnittlig inntekt på de forskjellige utdanningsnivåene. Figuren er basert på en tabell der de ikke signifikante samspillsvariablene er fjernet.

Figur 6.3. Sannsynligheten for å gå på privat videregående skole i 2003 etter foreldrenes utdanning og bostedskommune. Beregningen gjelder for kvinner med vestlig bakgrunn.

Ut i fra figuren ser vi at sannsynligheten for å gå på privat videregående skole er størst for elever som går på skoler i store kommuner. Vi ser videre at sannsynligheten for å gå på privat videregående skole er størst for elevene som har foreldre med lav universitetsutdanning, både i små og store kommuner. Videre ser det ut til at differansene mellom de forskjellige utdanningsnivåene er nokså lik både i små og store kommuner. Differansen mellom lav universitetsutdanning og universitetsutdanning er imidlertid mindre i de små kommunene enn i de store kommunene. Dette kommer som følge av at effekten av universitetsutdanning er den som synker mest i store kommuner.

Også i dette tilfellet skal vi teste følgende hypotese: Foreldrenes utdanning har større effekt på sannsynligheten for å gå på private skoler i store kommuner enn i små kommuner.

I analysene av videregående skole så vi hvordan effektene av foreldrenes utdanning og stor kommune økte i modell 2. Dette henger sammen med at samspillkoeffisientene er negative. Effekten av det å gå på skole i en stor kommune er derfor også i dette tilfellet avhengig av foreldrenes utdanningsnivå. Effekten av foreldrenes utdanning synker imidlertid i de store kommunene. Vi har dermed svekket hypotesen om at foreldrenes utdanningsnivå har større effekt i store kommuner enn i små kommuner på videregående skoles nivå. Tvert i mot får vi støtte for det motsatte.

6.5.5 Andre funn

I modell 1 ser vi at sannsynligheten for å gå på privat videregående skole stort sett har vært stigende de siste ti årene. Mange av disse tallene er imidlertid ikke statistisk signifikante i modell 1. I modell 2 synker signifikansnivået på flere koeffisienter, og dette tyder på at det knytter seg nokså høy grad av usikkerhet til koeffisientene.

Dersom vi ser på koeffisienten for kjønn, er denne negativ og statistisk signifikant. Vi finner derfor en effekt av kjønn. Koeffisientens negative verdi forteller oss at kvinner har større sannsynlighet for å bli sendt på private videregående skoler enn menn.

Ikke-vestlig bakgrunn har negativ verdi. Denne koeffisienten er imidlertid ikke statistisk signifikant på noen av nivåene, og vi kan derfor ikke si at ikke-vestlig bakgrunn har noen effekt i denne sammenhengen.

6.6 Sammenligning av private grunnskoler og videregående skoler

Den siste hypotesen som skal testes i dette kapittelet lyder som følger: Elevenes sosiale bakgrunn er høyere i private grunnskoler enn i private videregående skoler. Dette innebærer en sammenligning av funnene som det har blitt redegjort for så langt, i hovedsak i forhold til elevenes sosiale bakgrunn. Det vil i tillegg bli redegjort for

effekten av å gå på skole i en stor kommune, da denne variabelen i stor grad har betydning for effekten av foreldrenes utdanning.

6.6.1 Foreldrenes utdanningsnivå

I foregående analyser fant vi at foreldrenes utdanning har en positiv effekt for sannsynligheten for å gå på både private grunnskoler og private videregående skoler. Når vi sammenligner de to skolenivåene, ser vi at effekten av foreldrenes utdanning er betraktelig større på grunnskolenivå enn på videregående skoles nivå. I tillegg er det visse forskjeller i hvilket utdanningsnivå som har størst effekt. På grunnskolenivå har universitetsutdanning størst effekt, mens lav universitetsutdanning har størst effekt på sannsynligheten for å gå på private videregående skoler.

Vi har derfor i denne sammenhengen fått bekreftelse på våre antagelser, om at effekten av sosial bakgrunn er større på grunnskolenivå enn på videregående skoles nivå. Dette er i utgangspunktet ikke spesielt overraskende, siden valget av privat videregående skole kan sies å være enklere når elevene er eldre. For eksempel kan eventuell reisevei synes mindre problematisk for elever på videregående skoles nivå enn for elever på grunnskolenivå. Vi kan i tillegg tenke oss at private videregående skoler kan være et aktuelt valg for elever som ikke kommer inn på det kurset de i utgangspunktet ønsket å fullføre sin utdanning i.

I tillegg må vi kunne anta at elever i videregående skole i større grad selv tar avgjørelser om skolevalg, og at deres egne evner og interesser i større grad kan være utslagsgivende for skolevalg.

Vi har imidlertid fått bekreftet det vi i utgangspunktet forventet ut i fra Helland og Lauglos (2005) rapport. Foreldrenes utdanning har en betydning for om en elev går på privat skole eller ikke, både på grunnskolenivå og videregående skoles nivå. Dette stemmer også overens med Bourdieus (1995) oppfatning av utdanning som et forum for overføring av kulturell kapital. Våre funn kan tyde på at de private skolene har en slik funksjon også i det norske samfunnet.

6.6.2 Foreldrenes inntekt

I forhold til foreldrenes inntekt, så vi ut fra analysene at denne har en svak positiv effekt på sannsynligheten for å gå på private grunnskoler når inntekten er over et visst nivå. Dette inntektsnivået var lavt, og i de fleste tilfellene er derfor sammenhengen positiv.

Effekten av inntekt er derfor svakt positiv både på grunnskolenivå og videregående skole nivå. Begge effektene er små. I forhold til hypotesen om vesentlige forskjeller i effekt av foreldrenes inntekt, ser vi at effekten av koeffisienten for foreldrenes inntekt er mer negativ på grunnskolenivå enn på videregående skoles nivå. Imidlertid er annengradsleddet på førstnevnte nivå større enn på sistnevnte. Dette jevner derfor noe ut den forskjellige effekten. Vi trekker derfor en konklusjon om at vi finner en svak positiv effekt av lønn både på grunnskolenivå og videregående skoles nivå.

Disse funnene stemmer ikke helt overrens med Helland og Lauglos (2005) funn. Riktignok fant de en viss positiv effekt av lønn ved enkelte private skoler, men disse var ikke mange nok til at det fikk noen betydning for utfallet av analysene. Vi må allikevel merke oss at det ikke er spesielt store effekter av lønn, og at oppgavens funn i utgangspunktet ikke viser store forskjeller fra Helland og Lauglos konklusjoner.

Dersom vi tar utgangspunkt i Bourdieus (1995) teorier, vil de relativt lave effektene av foreldrenes inntektsnivå kunne skyldes at private skoler ikke vil bli benyttet for å overføre økonomisk kapital. I følge Bourdieu overføres økonomisk kapital i andre forum enn utdanningssystemet, gjerne i form av arv, gaver og så videre.

Funnene kan til en viss grad forklares ved at foreldre med høy inntekt og høy økonomisk kapital i utgangspunktet kan flytte til områder der de mener skolene holder høy nok standard. Dette kan til en viss grad forklare hvorfor lønnsvariabelen ikke har større positiv effekt. Det at vi ikke finner store utslag av foreldrenes inntekt, behøver derfor ikke bety at de ikke er opptatt av å gi sine barn den beste utdanningen. Kan hende de i større grad enn foreldre med høy grad av kulturell kapital ikke

behøver å benytte seg av private skoler for å gi sine barn en tilfredsstillende utdanning.

6.6.3 Forskjeller i betydningen av stor kommune

Hypotesen om forskjeller mellom de forskjellige skolenivåene dreide seg i utgangspunktet om forskjellene i betydningen av sosial bakgrunn. Det vil i tillegg være interessant å se på hvordan betydningen av stor kommune og samspillsvariablene varierer mellom de to nivåene.

Vi ser at effekten av å gå på skole i en stor kommune er positiv både på grunnskole og videregående skoles nivå. Imidlertid ser vi at denne effekten er sterkere for sannsynligheten for å gå på private videregående skoler enn på private grunnskoler. I store kommuner er derfor sannsynligheten for å gå på private videregående skoler noe større enn sannsynligheten for å gå på private grunnskoler.

Forskjellene i disse effektene skyldes i stor grad samspillsleddenes betydning. På grunnskolenivå så vi at effektene av foreldrenes utdanning steg etter innføringen av samspillvariabler, mens effekten av å gå på skole i en stor kommune sank. Dette skyldes en positiv effekt av samspillvariablene for foreldrenes utdanning og stor kommune. Dette innebærer at effekten av foreldrenes utdanning er større i store enn små kommuner på grunnskolenivå. Med andre ord er sannsynligheten for å gå på private grunnskoler i store kommuner større enn den er i små kommuner dersom foreldrene har utdanning ut over grunnskolenivå. Effekten av det å gå på skole i en stor kommune er derfor ikke så stor som først antatt i modell 1, men avhenger i større grad hva slags utdanning foreldrene har.

På videregående skoles nivå så vi at effektene av foreldrenes utdanning og det å gå på skole i stor kommune alle steg etter innføringen av samspillsvariabler. Effektene av samspillsvariablene er imidlertid negative, noe som betyr at effekten av foreldrenes utdanning faktisk er mindre i store kommuner enn i små kommuner. Dette er omvendt av hva vi fant på grunnskolenivå.

På grunnskolenivå kan funnene muligens forklares med at foreldrene med høy sosial bakgrunn i de store byene er mer bekymret for sine barns utdanning enn foreldrene med høy sosial bakgrunn i de små kommunene. Dette er som forventet, siden foreldre i de store kommunene i større grad kan føle at de har liten kontroll over sine barns utdanning, både på grunn av store skoler og på grunn av en mulig dårligere kontakt mellom hjem og skole. I de små kommunene er det mer sannsynlig at man kjenner lærerne, og at man har kjennskap til sine barns medelever i større grad.

På videregående skolenivå virker det derimot som om foreldre med høy sosial bakgrunn i de store kommunene faktisk er mindre bekymret for sine barns utdanning enn foreldrene med høy sosial bakgrunn i de små kommunene. Som tidligere nevnt kan dette skyldes at elevene selv nok i langt større grad er med på avgjørelsen om hvilken videregående skole de ønsker å gå på. Da kan for eksempel vennenes valg kanskje oppheve noe av effekten av foreldrenes utdanning. I de store kommunene er det i tillegg langt større tilgang på skoler, og elevene har et større tilbud av linjer. Valgene kan derfor i større grad dreie seg om elevenes egne ønsker og evner i store kommuner enn i små kommuner, og i langt større grad på videregående skolenivå enn på grunnskolenivå.

6.7 Oppsummering

6.7.1 Betydningen av sosial bakgrunn

Hypotesen som ble testet i forhold til foreldrenes utdanning, tok utgangspunkt i en forventning om at sannsynligheten for å gå på private skoler øker i takt med foreldrenes utdanningsnivå.

Med basis i tolkningen for grunnskolenivå, ser vi en klar effekt av foreldrenes utdanningsnivå på sannsynlighet for å gå på privat skole. Sannsynligheten for å gå på privat skole er aller størst for de elevene som har foreldre med universitetsutdanning. Siden alle koeffisientene for foreldrenes utdanning er positive og statistisk

signifikante, har vi funnet at sannsynligheten for å gå på privat grunnskole øker med foreldrenes utdanningsnivå.

På videregående nivå har vi også funnet en klar sammenheng mellom foreldrenes utdanning og rekruttering til private skoler. Her var det imidlertid elever med foreldre med lav universitetsutdanning som hadde størst sannsynlighet for å gå på private videregående skoler. I denne sammenhengen ser vi derfor at sannsynligheten for å gå på privat videregående skoler ikke stiger i takt med foreldrenes utdanningsnivå. Det er imidlertid viktig å merke seg at sannsynligheten for å gå på privat videregående skole er størst for elever med høy sosial bakgrunn, det vil si elever som har foreldre med lav universitetsutdanning og universitetsutdanning.

Vi har dermed funnet en positiv effekt av foreldrenes utdanning på sannsynligheten for å gå på både privat grunnskole og privat videregående skole. Effekten av foreldrenes utdanning er større på grunnskolenivå enn på videregående skoles nivå.

Videre så vi at sannsynligheten for å gå på privat grunnskole og videregående skole økte noe i takt med foreldrenes inntektsnivå. Effekten er imidlertid relativt liten på begge nivåene.

I tillegg så vi at sannsynligheten for å gå på private skoler er større i store kommuner enn i små kommuner. Dette gjaldt både på grunnskolenivå og videregående skoles nivå, og vi fikk dermed styrket vår hypotese om nettopp dette forholdet. Effekten av å gå på skole i en stor kommune var noe større på videregående skoles nivå enn på grunnskolenivå.

Ut over dette så vi en større effekt av foreldrenes utdanning i store kommuner enn i små kommuner på grunnskolenivå. På videregående nivå synker sannsynligheten litt for å gå på private skoler med foreldrenes utdanningsnivå i de store kommunene, sett i forhold til i de små kommunene. I store kommuner er derfor effekten av foreldrenes utdanning større på grunnskolenivå enn på videregående skoles nivå.

I tillegg til funn knyttet direkte til hypotesene fant vi også enkelte andre effekter i analysene. Sannsynligheten for å gå på private grunnskoler og videregående skoler er størst for kvinner på begge utdannings nivåene. Når det gjelder sannsynligheten for at elever med ikke-vestlig bakgrunn velger private grunnskoler, fant vi at elever med ikke-vestlig bakgrunn har større sannsynlighet for å gå på private skoler enn elevene med vestlig bakgrunn. På videregående nivå får vi ikke signifikante tall, og vi kan derfor ikke påvise noen effekt av ikke-vestlig bakgrunn.

I store trekk blir hovedkonklusjonen i dette kapittelet at sosial bakgrunn har en positiv effekt på sannsynligheten for å gå på både privat grunnskole og privat videregående skole, men at den samlede effekten er størst på grunnskolenivå. Videre er foreldrenes utdanningsnivå i større grad avgjørende for elevenes sannsynlighet for å bli sendt på private skoler enn det foreldrenes inntekt er. Vi har dermed også fått bekreftet at de private videregående skolene tiltrekker seg flere elever fra lavere samfunnslag enn det de private grunnskolene gjør.

7. Sosial bakgrunn og rekruttering til private religiøse og ikke-religiøse skoler

I forrige kapittel så vi at sannsynligheten for å gå privat skole øker i takt med foreldrenes utdanningsnivå. Dette har også kommet frem i tidligere norsk forskning på grunnskolenivå. Helland og Lauglos (2005) rapport viste også at foreldrenes utdanningsnivå har større effekt på sannsynligheten for å gå på ikke-religiøse private skoler enn på sannsynligheten for å gå på religiøse skoler. Denne sammenhengen har imidlertid ikke blitt klargjort på videregående skoles nivå. Det vil derfor være interessant å se nærmere på om foreldrenes utdanning har større effekt på sannsynligheten for å gå på private ikke-religiøse skoler enn på sannsynligheten for å gå på private religiøse skoler også på videregående skolenivå.

Videre fant Helland og Lauglo ingen effekt av foreldrenes inntekt for å gå på verken private religiøse eller private ikke-religiøse grunnskoler.

Hypotesen som skal testes i dette kapittelet er:

H6) De sosiale forskjellene mellom elever i offentlige og private ikke-religiøse skoler er større enn mellom elever i offentlige og private religiøse skoler.

Denne hypotesen vil bli testet både på grunnskole og videregående skoles nivå.

7.1 Modellpresentasjon av sammenhengen mellom sosial bakgrunn og rekruttering til private religiøse og ikke-religiøse skoler

Målet med de neste analysene er å finne effekten av sosial bakgrunn for elever i religiøse og ikke-religiøse grunnskoler og videregående skoler. I dette kapittelet vil multinomisk regresjonsanalyse bli benyttet som analysemetode. Dette fordi den avhengige variabelen har tre verdier, nemlig offentlig, privat religiøs og privat ikke-religiøs skole. De uavhengige variablene vil i stor grad være de samme som i de

tidligere presenterte tabellene, med unntak av variablene for avgangår. Som vi så i kapittel 5, var det mangler i datamaterialet for året 1999. Flere navn på private skoler var falt ut, og dette avgangsåret egner seg derfor ikke som variabel i sammenheng med den uavhengige variabelen som vil bli benyttet i dette kapittelet.

I analysene i kapittel 7 vil det ikke bli testet for eventuelle samspillseffekter. Dette fordi vi i utgangspunktet er ute etter å kartlegge forskjeller i sosial bakgrunn for elever ved private religiøse og private ikke-religiøse skoler. Slike analyser har riktignok blitt gjennomført, men påvirket ikke resultatene i spesielt stor grad. Jeg valgte derfor å utelate dem.

I tillegg vil det i tabell 7. 6. bli presentert multinomisk analyse av samme uavhengige variabel, men med elever som er uteksaminert på allmenne fag.

7.2 Elever i private religiøse og ikke-religiøse grunnskolors sosiale bakgrunn.

Det vil igjen være interessant å se på hva slags utdanning foreldre til elever i offentlige, private religiøse og private ikke-religiøse grunnskoler har.

Tabell 7.1. Prosentvis fordeling elever på offentlige og private religiøse og ikke-religiøse grunnskoler etter foreldrenes utdanningsnivå i perioden 1993-2003. N= 554790.

		Offentlig %	Religiøs %	Ikke-religiøs %	Total %	N
Foreldrenes utdanning	Grunnskolen	99,6	0,2	0,2	100 %	30230
	Videregående	99,3	0,4	0,3	100 %	295083
	Lav universitet	98,2	0,9	0,8	100 %	173737
	Universitet	96,7	1,8	1,5	100 %	55740
	Total	98,7	0,7	0,6	100 %	554790

Av denne tabellen kan vi lese at det er i gruppen elever med foreldre med universitetsutdanning vi finner størst andel elever i private grunnskoler. Dette gjelder både for private religiøse grunnskoler og private ikke-religiøse grunnskoler. I alle utdanningsgruppene bortsett fra de med grunnskoleutdanning, går flest elever i private skoler på private religiøse grunnskoler. Differansen mellom de to private

skoletypene er imidlertid størst i gruppen elever med foreldre med universitetsutdanning. Prosentandelen elever i private grunnskoler øker både i religiøse og ikke-religiøse skoler med foreldrenes utdanningsnivå.

Vi har derfor funnet en positiv sammenheng mellom foreldrenes utdanningsnivå og det å gå på private religiøse og private ikke-religiøse grunnskoler. Det kan imidlertid tenkes å være andre variabler som har betydning for rekrutteringen til private religiøse og ikke-religiøse skoler. Det vil derfor bli gjennomført multinomiske regresjonsanalyser for å belyse i hvilken grad andre variabler kan sies å ha betydning for sannsynligheten for å gå på private religiøse eller private ikke-religiøse grunnskoler.

Den første multinomiske tabellen, tabell 7.2, vil vise forskjeller mellom offentlig og privat religiøs grunnskole og offentlig og privat ikke-religiøs grunnskole. Den neste multinomiske tabellen, tabell 7.5, vil presentere resultater fra videregående skolenivå, alle linjer. Tabell 7.6. vil se på allmennfaglig linje, og vil kun bli kort omtalt.

Tabell 7.2. Multinomisk regresjonsanalyse med avhengig variabel offentlig versus privat religiøs og privat ikke-religiøs grunnskole. N=547943

	Privat religiøs skole			Privat ikke-religiøs skole		
	Modell 1			Modell2		
	B	Sign.	S.E.	B	Sign.	S.E.
Konstant	-6,720	***	0,193	-5,047	***	0,175
Foreldrenes inntekt	-0,078	**	0,024	-0,256	***	0,020
Foreldreinntekt*Foreldreinntekt	0,004	***	0,001	0,010	***	0,001
Avgangår 1994	0,108		0,078	0,069		0,083
Avgangår 1995	-0,365	***	0,088	0,063		0,083
Avgangår 1996	-0,121		0,083	0,100		0,083
Avgangår 1997	-0,015		0,080	0,070		0,083
Avgangår 1998	-0,185	*	0,083	-0,199	*	0,088
Avgangår 1999	-0,080		0,081	-0,060		0,085
Avgangår 2000	-0,038		0,080	-0,240	**	0,089
Avgangår 2001	0,060		0,077	-0,143		0,086
Avgangår 2002	0,395	***	0,072	0,125	***	0,080
Avgangår 2003	0,396	***	0,071	-0,734	***	0,099
Videregående	0,935	***	0,134	0,411	**	0,136
Lav universitet	1,548	***	0,133	1,548	***	0,134
Universitet	1,837	***	0,135	2,006	***	0,137
Kjønn	-0,111	**	0,032	-0,054		0,036
Ikke-vestlig bakgrunn	0,307	***	0,059	-0,182	*	0,089
Stor kommune	2,098	***	0,035	0,837	***	0,038

***=p<.001

**=p<.01

*=p<.05

7.3 Tolkning

Som tidligere nevnt, er avhengig variabel i tabellen offentlig versus privat religiøs og privat ikke-religiøs grunnskole. Koeffisientene viser sannsynligheten for å gå på privat religiøs grunnskole og privat ikke-religiøs grunnskole. Multinomisk regresjonsanalyse kan i likhet med binomisk regresjonsanalyse være vanskelig å tolke intuitivt. Vi må derfor ta utgangspunkt i det faktum at positive fortegn innebærer en økt sannsynlighet for å gå på privat skole. Det vil si at når vi går fra verdien 0 til 1 på den avhengige variabelen, og koeffisientens fortegn er positiv, da har elevene som skårer 1 på denne variabelen, større sannsynlighet for å bli sendt på for eksempel private religiøse skoler. Negative fortegn innebærer at sannsynligheten er mindre.

7.3.1 Foreldrenes utdanningsnivå

Dersom vi begynner med å se på sannsynligheten for å gå på private religiøse grunnskoler, er det grunnlag for å si at det er en positiv sammenheng mellom foreldrenes utdanning og sannsynligheten for å gå på privat religiøs skole. Alle koeffisientene for foreldrenes utdanningsnivå er signifikante. Vi ser at elever med foreldre med utdanning utover grunnskolenivå, har større sannsynlighet for å bli sendt på private religiøse grunnskoler. Elever med foreldre med universitetsutdanning har størst sannsynlighet for å gå på private religiøse grunnskoler. Deretter følger elever med foreldre med lav universitetsutdanning. Vi ser derfor en økning i effekt ettersom foreldrenes utdanningsnivå stiger.

Dersom vi ser på koeffisientene for foreldrenes utdanningsnivå ved de private ikke-religiøse skolene, ser vi at det også i dette tilfellet er grunnlag for å hevde at foreldrenes utdanning har positiv effekt på sannsynligheten for å gå på privat ikke-religiøs grunnskole. Koeffisientene for foreldrenes utdanning er også i dette tilfellet signifikante. Vi ser at elever med foreldre med universitetsutdanning har størst effekt på sannsynligheten for å gå på ikke-religiøs privat skole. Lav universitetsutdanning har en noe mindre effekt, og den minste effekten har videregående utdanning. All utdanning utover grunnskolen har imidlertid positiv effekt på sannsynligheten for å gå på privat ikke-religiøs grunnskole.

Hypotesen som skulle testes i dette kapittelet lød som følgende: De sosiale forskjellene mellom elever i offentlige og private ikke-religiøse skoler er større enn mellom elever i offentlige og private religiøse skoler.

På grunnskolenivå har vi svekket denne hypotesen. Vårt materiale viser at effekten av foreldrenes utdanning er nokså lik når det gjelder sannsynligheten for å gå på både private religiøse og private ikke-religiøse grunnskoler. I analysen av private religiøse skoler ser vi imidlertid at effekten av videregående utdanning er noe sterkere enn den er i analysen av private ikke-religiøse skoler. Videre er effekten av universitetsutdanning tilsvarende høyere i analysen av private ikke-religiøse

grunnskoler. Allikevel finner vi signifikante effekter av foreldrenes utdanning i begge tilfellene, og lav universitetsutdanning og universitetsutdanning har høyere effekt enn både grunnskoleutdanning og videregående utdanning.

Disse funnene avviker noe fra de funnene Helland og Lauglo (2005) kom frem til i sine undersøkelser. De fant ingen spesielt stor effekt av foreldrenes utdanning på sannsynligheten for å gå på privat religiøs grunnskole. Imidlertid fant de at sannsynligheten for å gå på privat ikke-religiøs skole økte med foreldrenes utdanningsnivå.

Det kan derfor tyde på at foreldre til barn i private religiøse grunnskoler ikke i like stor grad som tidligere antatt kan sies å være drevet av rent religiøse motiver når de velger skole for sine barn.

Dersom vi tar utgangspunkt i Bourdieus (1995) teorier, så vi tidligere i oppgaven hvordan han forklarer den forskjellige vektleggingen av utdanning med foreldrenes forskjellige mengde kulturell kapital. Desto mer kulturell kapital, desto vanskeligere er denne å overføre. Eller rettere sagt, desto mer innsats kreves av de som skal få denne kapitalen overført. Dersom foreldrene til elever i private religiøse grunnskoler i hovedsak var religiøst motivert, vil det være realistisk å forvente at effekten av sosial bakgrunn vil være lav. Det viste den seg imidlertid ikke å være. Vi kan derfor trekke en konklusjon om at både private religiøse og private ikke-religiøse skoler tiltrekker elever med vesentlig høyere sosial bakgrunn enn offentlige skoler. Dette kan skyldes at foreldre ved begge disse skoletypene er drevet av en annen motivasjon enn de rent religiøse og pedagogiske.

Dette kom også frem i Helmings (1991) og Helgesens (2003) undersøkelser. Disse viste at foreldrene til elever i både private religiøse og private ikke-religiøse skoler var opptatt av det akademiske nivået ved disse skolene. I tillegg vet vi at prestasjonene ved begge typer skoler er høyere enn i offentlige skoler.

7.3.2 Foreldrenes inntekt

Sammenhengen mellom foreldrenes inntekt og sannsynligheten for å gå på religiøs privat grunnskole er signifikant på et tilfredsstillende nivå. Vi ser også at det er funnet kurvelinearitet, og denne har et bunnpunkt. Koeffisienten for foreldrenes inntekt er negativ, men det kvadrerte leddet forteller oss at denne sammenhengen er svakt positiv over et visst nivå. Vi kan derfor konkludere med at effekten av foreldrenes inntekt er positiv fordi bunnpunktet er på et lavt lønnsnivå. Dette innebærer at sannsynligheten for å gå på privat religiøs grunnskole stiger svakt desto høyere inntekt foreldrene har.

Effekten av lønn er også signifikant når det gjelder ikke-religiøse grunnskoler. Dette forteller oss at sannsynligheten for å gå på privat ikke-religiøs skole synker i takt med foreldrenes inntekt. Leddet for lønn kvadrert viser også i dette tilfellet at denne sammenhengen er svakt kurvelineær. Denne koeffisienten forteller oss derfor at det er en svak positiv effekt av lønn over et visst lønnsnivå. Dersom vi hadde utelatt variabelen inntekt kvadrert, kunne vi lett feiltolket tabellen dit hen at sannsynligheten for å gå på privat skole synker i takt med økning i foreldrenes inntekt. Slik er det imidlertid ikke, og bunnpunktet er også i denne sammenhengen på et lavt lønnsnivå.

Effekten av foreldrenes inntektsnivå er dermed svakt positiv i begge analysene. Vi får derfor ytterligere støtte for at elevenes sosiale bakgrunn har effekt for sannsynligheten for å gå på både private religiøse og private ikke-religiøse skoler. Vi må imidlertid legge merke til at denne effekten er svak.

7.3.3 Skolekommunens størrelse

Koeffisienten for stor kommune er positiv og statistisk signifikant i begge modellene. Vi finner at det er en positiv effekt av å gå på skole i en stor kommune i forhold til en liten kommune på sannsynligheten for å gå på både privat religiøs og privat ikke-religiøs grunnskole. Effekten av stor kommune er imidlertid større for

sannsynligheten for å gå på private religiøse grunnskoler enn for sannsynligheten for å gå på private ikke-religiøse grunnskoler.

Dette kan virke noe overraskende. I store kommuner er det som vi har sett tidligere mulig å tenke seg at foreldre som er opptatt av sine barns utdanning i større grad ønsker en tettere kontakt med skolen nettopp fordi dette kan være vanskeligere å oppnå enn i små kommuner. At sannsynligheten for å gå på private religiøse grunnskoler i store kommuner er såpass mye større enn sannsynligheten for å gå på private ikke-religiøse skoler, kan tyde på at foreldre i de store kommunene i tillegg ønsker at deres barn skal få overført de verdiene de religiøse skolene representerer. I tillegg til at de ønsker tettere kontakt med skolen og muligens også et høyere akademisk nivå, kan de føle at det sosiale miljøet i de store kommunene er av en slik karakter at deres barn trenger verdier de ikke får i den offentlige skolen. De kan føle at de har mindre påvirkning på sine barn enn det foreldre i små kommuner har.

7.3.4 Andre funn

Koeffisientene for avgangår er i stor grad ikke signifikante for begge modellene i tabell 6.2. Disse funnene vil derfor ikke bli kommentert nærmere.

Det er signifikante sammenhenger mellom kjønn i analysen av private religiøse grunnskoler, og denne er negativ. Det innebærer at sannsynligheten for å bli sendt på privat religiøs grunnskole er større for jenter enn for gutter. I analysen av privat ikke-religiøs grunnskole er koeffisienten for kjønn negativ, men ikke signifikant.

Effekten av ikke-vestlig bakgrunn er positiv i analysen av private religiøse grunnskoler, og den er statistisk signifikant på 0,1 % nivået. Dette innebærer at elever fra ikke-vestlige land har større sannsynlighet for å gå på privat religiøse grunnskoler enn elever fra vestlige land. Koeffisienten er også signifikant i analysen av private ikke-religiøse grunnskoler, men i denne sammenhengen har koeffisienten negativt fortegn. Dette innebærer at sannsynligheten for å gå på privat ikke-religiøs grunnskole er større for elever med vestlig bakgrunn enn med ikke-vestlig bakgrunn.

7.4 Elever i private religiøse og ikke-religiøse videregående skolars sosiale bakgrunn

I foregående tabeller så vi en positiv effekt av sosial bakgrunn på sannsynligheten for å gå på privat og privat ikke-religiøs grunnskole. Det vil imidlertid være interessant å kartlegge hvordan dette forholder seg på videregående skoles nivå. Aller først vil vi se på krysstabeller av forholdet mellom foreldrenes utdanning og hvilke skoletyper elevene går på. Den første tabellen vil ta for seg disse forholdene for alle elever, det vil si uavhengig av hvilke linjer de går på.

Tabell 7.3. Prosentvis fordeling av elever på offentlige og private religiøse og ikke-religiøse videregående skoler etter foreldrenes utdanningsnivå i perioden 2000-2003. Alle linjer. N= 167063.

		Offentlig %	Religiøs %	Ikke-religiøs %	Total %	N
Foreldrenes utdanning	Grunnskolen	98,7	0,4	0,9	100 %	11895
	Videregående	97,4	1,4	1,2	100 %	84655
	Lav universitet	94,9	2,8	2,3	100 %	52534
	Universitet	93,1	3,8	3,1	100 %	17979
	Total	96,2	2,0	1,8	100 %	167063

Vi kan lese av tabellen at prosentandelen elever i private videregående skoler er størst for den gruppen elever som har foreldre med universitetsutdanning. Dette gjelder både for private religiøse og ikke-religiøse videregående skoler. Vi ser at prosentandelen elever i private videregående skoler stiger for hvert utdanningsnivå, men at den største prosentandelen i alle grupper går på offentlige skoler. I de aller fleste utdanningsgruppene, unntatt grunnskole, går størst prosentandel privatskoleelever i private religiøse videregående skoler. Det er i tillegg større differanse mellom prosentandelen i gruppen med grunnskoleutdanning og gruppen med universitetsutdanning på private religiøse skoler enn på private ikke-religiøse skoler.

Det vil også i dette tilfellet være interessant å se nærmere på hvordan dette forholder seg på allmennfaglig linje.

Tabell 7.4. Prosentvis fordeling av elever på offentlige og private religiøse og ikke-religiøse videregående skoler etter foreldrenes utdanningsnivå i perioden 2000-2003. Allmennfaglig linje. N=102252.

		Offentlig %	Religiøs %	Ikke-religiøs %	Total %	N
Foreldrenes utdanning	Grunnskolen	95,4	1,5	3,1	100 %	3435
	Videregående	94,9	2,7	2,4	100 %	42627
	Lav universitet	93,2	3,7	3,1	100 %	40039
	Universitet	92,4	4,2	3,4	100 %	16151
	Total	93,8	3,3	2,9	100 %	102252

I denne tabellen ser vi at det er en større prosentandel elever i de private skolene på alle utdanningsnivåer. På private religiøse skoler ser vi at prosentandelen elever i disse skolene øker i takt med foreldrenes utdanningsnivå. Dette finner vi imidlertid ikke på private ikke-religiøse skoler. Her finner vi en relativt høy prosentandel elever med foreldre med grunnskoleutdanning. Faktisk er prosentandelen elever med foreldre med videregående utdanning lavere enn den er i gruppen med foreldre med grunnskoleutdanning. Prosentandelen er like stor i gruppen med grunnskoleutdanning og lav universitetsutdanning. Differansen mellom prosentandelen med grunnskoleutdanning og med universitetsutdanning er på 0,3 %. På private religiøse skoler er denne differansen 2,7 %.

Effekten av foreldrenes utdanningsnivå er dermed ikke like sterk i private ikke-religiøse videregående skoler. Dette er omvendt av det vi forventet.

Denne sammenhengen vil det være interessant å kartlegge i lys av andre mulige forklaringer, og det vil derfor bli gjennomført multinomiske analyser. Den første analysen, tabell 7.5, vil se på forholdet på alle linjer, mens den neste tabellen, tabell 7.6, vil ta for seg allmennfaglig linje. Hovedfokuset vil ligge på førstnevnte modell, mens den neste er tatt med for å undersøke om effektene i tabell 7.5 også er gyldige i tabell 7.6.

Tabell 7.5 Multinomisk regresjonsanalyse med uavhengig variabel offentlig versus privat religiøs og privat ikke-religiøs videregående skole. Alle linjer. N=164869

	Privat religiøs vgs			Privat ikke-religiøs vgs		
	Modell 1			Modell2		
	B	Sign.	S.E.	B	Sign.	S.E.
Konstant	-5,725	***	0,218	-5,711	***	0,193
Foreldrenes inntekt	-0,025		0,031	-0,022		0,031
Foreldreinntekt*Foreldreinntekt	0,003	*	0,001	0,001		0,001
Avgangår2001	0,013		0,052	-0,020		0,055
Avgangår2002	0,102	*	0,051	0,002		0,055
Avgangår2003	0,227	***	0,051	0,155	**	0,055
Videregående	1,154	***	0,150	0,224	*	0,108
Lav universitet	1,741	***	0,150	0,565	***	0,108
Universitet	1,766	***	0,154	0,377	**	0,114
Kjønn	-0,256	***	0,036	0,148	***	0,038
Ikke-vestlig bakgrunn	-0,079		0,088	-0,167		0,087
Stor kommune	1,504	***	0,037	2,866	***	0,047

***=p<.001

**=p<.01

*=p<.05

I denne sammenhengen vil det også være interessant å se nærmere på hvordan disse sammenhengene er for elever som har gått på allmennfaglige linjer. Dette er utgangspunktet for den neste analysen.

Tabell 7.6. Multinomisk regresjonsanalyse med uavhengig variabel offentlig versus privat religiøs og privat ikke-religiøs videregående skole. Allmennfaglig linje. N=101315.

	Privat religiøs vgs			Privat ikke-religiøs vgs		
	Modell 1			Modell2		
	B	Sign.	S.E.	B	Sign.	S.E.
Konstant	-4,286	***	0,214	-4,437	***	0,192
Foreldrenes inntekt	-0,079	**	0,030	-0,058		0,030
Foreldreinntekt*Foreldreinntekt	0,004	***	0,001	0,002		0,001
Avgangår2001	-0,018		0,052	-0,042		0,056
Avgangår2002	0,079		0,052	-0,017		0,056
Avgangår2003	0,179	***	0,051	0,111	*	0,055
Videregående	0,697	***	0,151	-0,138		0,111
Lav universitet	0,928	***	0,151	-0,118		0,111
Universitet	0,839	***	0,155	-0,417	***	0,117
Kjønn	-0,099	**	0,036	0,261	***	0,039
Ikke-vestlig bakgrunn	-0,192	*	0,088	-0,285	**	0,088
Stor kommune	1,327	***	0,036	2,633	***	0,047

***=p<.001

**=p<.01

*=p<.05

Tabellen viser at foreldrenes utdanning har en positiv effekt på sannsynligheten for å gå på private religiøse videregående skoler, allmennfaglig linje. Disse effektene er imidlertid noe lavere enn effektene i forrige tabell. Effektene av foreldrenes utdanning for sannsynligheten for å gå på private ikke-religiøse videregående skoler, allmennfaglige linjer, er imidlertid negative. To av disse koeffisientene er imidlertid ikke signifikante, og her kan vi derfor ikke forvente at det er noen sammenheng. Koeffisienten av lønn kvadrert er signifikant i analysen av private religiøse videregående skoler. Det gir oss en pekepinn om at det også i dette tilfellet er en positiv sammenheng mellom foreldrenes inntekt og sannsynligheten for å gå på private religiøse videregående skoler når inntekten er over et visst lønnsnivå. Effektene av stor kommune er også positive i begge modellene, og viser sammenheng som foregående tabell. Denne analysen vil ikke bli tolket nærmere, men er ment som en klargjøring av betydningen av elevenes sosiale bakgrunn.

7.5 Tolkning

I tabell 7.5 er avhengig variabel offentlig, privat religiøs og privat ikke-religiøs videregående skole. Nedenfor vil vi redegjøre for koeffisientenes betydning.

7.5.1 Foreldrenes utdanningsnivå

Vi tar for oss analysen av private religiøse videregående skoler versus offentlige videregående skoler først. Koeffisientene for foreldrenes utdanning er signifikante i begge modellene, og de er alle positive. Dette innebærer at sannsynligheten for å gå på privat religiøs videregående skole er større for elevene med foreldre med utdanning over grunnskolenivå. Størst sannsynlighet for å gå på private religiøse videregående skoler har elever med foreldre med universitetsutdanning.

Koeffisientene i analysen av private ikke-religiøse videregående skoler er alle signifikante. Vi ser at foreldrenes utdanning har en positiv effekt på sannsynligheten for å gå på privat ikke-religiøs videregående skole. Størst effekt er effekten av lav

universitetsutdanning. Deretter følger effekten av universitetsutdanning, og til sist videregående utdanning. Alle elever som har foreldre med høyere utdanning enn grunnskolen har imidlertid større sannsynlighet for å gå på privat ikke-religiøs skole enn elever som har foreldre med grunnskoleutdanning.

Vi har derfor funnet en positiv effekt av foreldrenes utdanning både på sannsynligheten for å gå på private religiøse og private ikke-religiøse videregående skoler. Effekten av foreldrenes utdanning er imidlertid større for sannsynligheten for å gå på private religiøse videregående skoler enn private ikke-religiøse videregående skoler. Vi har dermed svekket hypotesen om at forskjellene i sosial bakgrunn er større mellom offentlige skoler og private ikke-religiøse skoler elever enn mellom offentlige skoler og private religiøse skoler på videregående skoles nivå. Analysene viser at elever med høy sosial bakgrunn har større sannsynlighet for å gå på både private religiøse og private ikke-religiøse videregående skoler enn elever med lav sosial bakgrunn. De har imidlertid størst sannsynlighet for å gå på private religiøse videregående skoler.

Disse funnene er annerledes enn det vi forventet med utgangspunkt i Helland og Lauglos (2005) funn på grunnskolenivå. Effekten av foreldrenes utdanning er faktisk større for sannsynligheten for å gå på private religiøse videregående skoler enn den er for sannsynligheten for å gå på private ikke-religiøse videregående skoler. Dette tyder som tidligere omtalt, at foreldre og elever ved private religiøse skoler nok også motiveres av flere faktorer enn religion. Dette så vi imidlertid nærmere på tidligere i oppgaven.

7.5.2 Foreldrenes inntekt

Effektene av foreldrenes utdanning er relativt like i de to modellene. Sammenhengene er svakt positive også i disse tilfellene. Imidlertid er koeffisientene ikke signifikante i tilfredsstillende grad, og vi kan derfor ikke påvise noen faktisk sammenheng mellom foreldrenes inntektsnivå og sannsynligheten for å gå på private religiøse og private ikke-religiøse videregående skoler.

7.5.3 Skolekommunens størrelse

I analysen av private religiøse videregående skoler er koeffisienten for stor kommune signifikant, og den er positiv. Dette forteller oss at sannsynligheten for å gå på privat religiøs videregående skole er større for elever i store kommuner enn i små kommuner.

Koeffisienten for stor kommune i analysene av private ikke-religiøse videregående skoler er også signifikant på et tilfredsstillende nivå, og den er positiv. Vi ser derfor at sannsynligheten for å gå på private ikke-religiøse videregående skoler er større for elever som går på skoler i store kommuner enn i små kommuner.

Effekten av stor kommune er større for private ikke-religiøse videregående skoler enn for private religiøse videregående skoler. Dette er omvendt av det vi fant på grunnskolenivå, og er det vi i utgangspunktet kunne tenke oss å forvente.

7.5.4 Andre funn

I den første analysen, for private religiøse videregående skoler, ser vi at koeffisienten for kjønn er signifikant og negativ. Det innebærer at sannsynligheten for å gå på privat religiøs videregående skole er større for kvinner enn for menn.

Koeffisienten for kjønn i analysen av private ikke-religiøse videregående skoler er signifikant og positiv. Det innebærer at sannsynligheten for å gå på private ikke-religiøse skoler er større for menn enn for kvinner.

Koeffisienten for ikke-vestlig bakgrunn er ikke signifikante i noen av modellene, og vi kan derfor ikke påvise noen effekt av ikke-vestlig bakgrunn.

7.6 Oppsummering.

7.6.1 Betydningen av sosial bakgrunn

I dette kapittelet var formålet å undersøke sammenhengen mellom sosial bakgrunn og sannsynligheten for å gå på private religiøse og ikke-religiøse skoler. Dette skulle kartlegges på både grunnskole og videregående skoles nivå.

En av de viktigste sammenhengene vi fant, var at foreldrenes utdanningsnivå hadde en positiv effekt på sannsynligheten for å gå på både private religiøse og private ikke-religiøse grunnskoler og videregående skoler. Dette var noe annerledes enn vi hadde forventet med utgangspunkt i Helland og Lauglos (2005) funn, nemlig at elever i private religiøse skoler ikke har foreldre med betydelig høyere utdanning enn elever i offentlige skoler.

Likeså fant vi en positiv sammenheng mellom foreldrenes inntektsnivå og sannsynligheten for å gå på privat religiøs eller ikke-religiøs skole. På grunnskolenivå var det en positiv effekt av foreldrenes inntekt både på sannsynligheten for å gå på private religiøse grunnskoler og private ikke-religiøse grunnskoler. På videregående var disse sammenhengene var ikke statistisk signifikante, og vi fikk dermed ikke påvist noen slik sammenheng.

Videre fant vi positive effekter av det å bo i stor kommune for sannsynligheten for å gå på private religiøse og private ikke-religiøse skoler. Sannsynligheten for å gå på både private religiøse og private ikke-religiøse grunnskoler og videregående skoler var større for elever i store kommuner enn i små kommuner. Størst effekt av å bo i stor kommune hadde elevene i private ikke-religiøse videregående skoler.

Kjønn skulle også vise seg å ha betydning for å gå på private religiøse og private ikke-religiøse skoler. På grunnskolenivå så vi at kvinner har større sannsynlighet for å gå på private religiøse grunnskoler enn menn. Vi kunne ikke fastslå med sikkerhet hvordan denne sammenhengen var i analysene av private ikke-religiøse grunnskoler. På videregående skoles nivå hadde kvinner størst sannsynlighet for å gå på private

religiøse skoler mens menn hadde størst sannsynlighet for å gå på private ikke-religiøse skoler.

Når det gjelder ikke-vestlig bakgrunn, fant vi at enkelte skoletyper rekrutterer flere ikke-vestlige elever enn andre skoler. På grunnskolenivå har ikke-vestlige elever større sannsynlighet for å gå på private religiøse skoler enn elever med vestlig bakgrunn. De har imidlertid mindre sannsynlighet for å gå på private ikke-religiøse grunnskoler enn elever med vestlig bakgrunn. På videregående nivå er ikke koeffisientene statistisk signifikante.

8. Sammenhengen mellom elevers sosiale bakgrunn og sannsynligheten for å gå på privat skole - en oppsummering

Denne oppgaven har tatt utgangspunkt i følgende problemstilling: Er sannsynligheten for å gå på private skoler høyere for elever med høy sosial bakgrunn enn for elever med lav sosial bakgrunn? Foreldrenes utdanning og inntekt har blitt benyttet som mål på sosial bakgrunn. Med høy sosial bakgrunn har det i utgangspunktet vært tenkt foreldre med utdanning ut over grunnskole og videregående skoles nivå. I tillegg ble flere underspørsmål presentert, hvorav det første knyttet seg til hvorvidt betydningen av sosial bakgrunn varierer mellom de forskjellige typene private skoler.

Undersøkelsen ønsket dermed å kartlegge forskjellene mellom private religiøse og private ikke-religiøse skoler.

Et annen sammenheng undersøkelsen hadde som formål å finne ut av, var om elevenes sosiale bakgrunn hadde forskjellig betydning for rekrutteringen til private skoler i såkalte store og små kommuner. Videre hadde undersøkelsen som formål å besvare disse spørsmålene både på grunnskolenivå og på videregående skoles nivå.

For å undersøke disse sammenhengene benytter oppgaven seg av datamateriale fra Statistisk sentralbyrå. Dette materialet inneholder opplysninger om samtlige uteksaminerte elever ved norske skoler siden 1955, og det inneholder opplysninger om både offentlige og private skoler. I tillegg kunne datamaterialet gi oss opplysninger om foreldrenes utdanning, deres inntekt, hvilke kommuner elevene gikk på skoler i og så videre. Basert på presenterte teorier samt foreliggende forskning ble det utarbeidet hypoteser på basis av hvilke funn jeg i utgangspunktet forventet.

Dette kapittelet inneholder resultater fra de forskjellige analysene, og vil bli sett på i sammenheng med det teoretiske grunnlaget fra kapittel 3 og 4. Til sist vil funnene summeres opp i en konklusjon, og jeg vil drøfte hva disse resultatene kan bety for den offentlige debatten om privatskolenes rolle i utdanningssystemet.

8.1 Sammenhengen mellom sosial bakgrunn og sannsynligheten for å gå på private skoler

I kapittel 3 ble Helland og Lauglos (2005) forskningsrapport presentert som bakgrunn for hypotesene om sammenhengen mellom foreldrenes utdanning og sannsynligheten for å gå på private skoler. Basert på deres funn tok oppgaven utgangspunkt i at det faktisk forelå en sammenheng mellom foreldrenes utdanningsnivå og sannsynligheten for å gå på private skoler. Det var ikke forventet noen sammenheng mellom foreldrenes inntekt og sannsynligheten for å gå på private skoler.

Dette stemte godt overrens med Bourdieus teorier om overføring av kapital, der det hevdes at overføringen av kulturell kapital i større grad enn overføringen av økonomiske kapital foregår i utdanningssystemet. På bakgrunn av dette kunne vi forvente en relativt klar sammenheng mellom foreldrenes utdanning og sannsynligheten for å gå på private skoler, men ingen sammenheng mellom foreldrenes inntekt og sannsynligheten for å gå på private skoler.

Hypotesene som ble framsatt på bakgrunn av disse opplysningene, lød derfor som følgende: Sannsynligheten for å gå på privat skole øker med foreldrenes utdanningsnivå samt at sannsynligheten for å gå på private skoler øker ikke i takt med foreldrenes inntektsnivå. Disse hypotesene ble testet både på grunnskolenivå og videregående skoles nivå.

Analysene i kapittel 6 viser at foreldrenes utdanning har en positiv effekt på sannsynligheten for å gå på private skoler, både på grunnskolenivå og videregående skole nivå. I grunnskolene hadde elever med foreldre med universitetsutdanning størst sannsynlighet for å gå på private skoler. På videregående skoler var det elever med foreldre med lav universitetsutdanning som hadde størst sannsynlighet. På dette nivået økte derfor ikke sannsynligheten for å gå på privat skole med foreldrenes utdanningsnivå. Alle utdanningsnivåer ut over grunnskole og videregående skole hadde imidlertid i begge tilfeller størst sannsynlighet for å gå på private skoler.

Analysene viste samtidig at effekten av foreldrenes utdanning var størst på grunnskolenivå. Dette kan tyde på at rekrutteringsgrunnlaget til de private videregående skolene er bredere enn den er på grunnskolenivå. Dette ble forklart med at det nok er enklere for foreldre å sende barna sine på private videregående skoler enn private grunnskoler fordi elevene er mer voksne og eventuell reisevei dermed ikke virker avskrekkende. Et annet poeng kan være at elevene på videregående skole nivå trolig er mer involvert i valget av skole. Valget vil nok i større grad knytte seg til elevenes egne interesser og evner. Et annet moment kan være at private videregående skoler kan tenkes å fange opp enkelte elever som ikke kommer inn på de skolene, og de linjene, de i utgangspunktet ønsker å fullføre utdanningen sin på.

Foreldrenes inntekt skulle imidlertid vise seg å ha en noe annen effekt enn det vi hadde forventet. Både på grunnskole- og videregående skoles nivå viste det seg at foreldrenes inntekt hadde en positiv effekt på sannsynligheten for å gå på privatskole. Vi svekket derfor vår hypotese om at sannsynligheten for å gå på privatskole ikke øker i takt med foreldrenes inntekt. Det viste seg at den gjorde nettopp det. Riktignok var sammenhengen svakt kurvelineær, men presentasjoner i figurer viste at bunnpunktet var på et særdeles lavt inntektsnivå. Deretter pekte sammenhengen oppover. Det er imidlertid viktig å være klar over at denne sammenhengen er svak. Det fremkom derfor at foreldrenes utdanning viste sterkere sammenhenger mellom sosial bakgrunn og sannsynligheten for å gå på private skoler enn det foreldrenes inntekt gjorde.

Disse funnene stemmer ikke helt overrens med Helland og Lauglos (2005) funn. Riktignok fant de enkelte positive effekter av inntekt på noen private ikke-religiøse skoler, men disse var ikke mange nok til å gjøre utslag. Funnene stemmer heller ikke i spesielt stor grad overrens med Bourdieus teorier om overføring av økonomisk kapital. Det at den positive effekten er såpass liten, gir oss allikevel informasjon om at oppgavens funn allikevel ikke er så forskjellige fra det vi i utgangspunktet forventet å finne.

Vi gjorde imidlertid oppmerksom på at den relativt lave effekten av inntekt i noen grad kan forklares av det faktum at foreldre med høy inntekt eller formue i større grad enn andre foreldre kan velge friere blant hvilke skoler de ønsker å sende barna sine til. Dette fordi de har økonomisk frihet til å flytte til de områdene som har de mest velrenommerte skolene.

Vi har derfor lyktes å påvise en faktisk sammenheng mellom elevenes sosiale bakgrunn og sannsynligheten for å gå på private skoler. Dette gjelder for begge målene som er benyttet for sosial bakgrunn, det vil si både foreldrenes utdanningsnivå og foreldrenes inntekt. Effekten av foreldrenes utdanning er imidlertid sterkere enn effekten av foreldrenes inntekt. Dette gjelder både på grunnskole og videregående skole nivå.

8.2 Sammenhengen mellom sosial bakgrunn, skolekommune og sannsynligheten for å gå på privatskole

Videre tok oppgaven sikte på å undersøke om det var noen forskjeller i rekruttering til private skoler i store og små kommuner, og om det var noen forskjell i betydningen av foreldrenes utdanning i store og små kommuner. Følgende hypoteser ble fremsatt for testing: Sannsynligheten for å gå på private skoler er større i store kommuner enn i små kommuner og at foreldrenes utdanning har større effekt på sannsynligheten for å gå på private skoler i store kommuner enn i små kommuner. Disse hypotesene ble testet både på grunnskole- og videregående skoles nivå.

Vi forventet at sannsynligheten for å gå på private skoler var større i store enn i små kommuner. Dette fordi vi antok at det i utgangspunktet er i de største kommunene foreldre med høy status er opptatt av hvordan det går med barna i den offentlige skolen. Dette ble begrunnet med at miljøet i de store kommunene er preget av større grad av upersonlighet og muligens mindre kontakt mellom skole og hjem. Foreldrene i de store kommunene kan følgelig føle at de har mindre oversikt over sine barns utdanning og liv generelt enn det foreldrene i de små kommunene har. Et annet poeng

var at foreldrene og elevene i de store kommunene har større grad av valgfrihet i forhold til hvilke skoler de ønsker å gå på, siden utvalget og tilgjengeligheten er bedre enn i de små kommunene.

Analysene viste oss at sannsynligheten for å gå på privat skole var større for elever i store kommuner enn for elever i små kommuner. Dette gjaldt både på grunnskolenivå og videregående skole nivå. Effekten av stor kommune var imidlertid størst på videregående skoles nivå.

Det er vanskelig å studere effekten av stor kommune uten å studere denne i sammenheng med foreldrenes utdanningsnivå. På grunnskolenivå viste det seg at effekten av foreldrenes utdanning var større i store kommuner enn i små kommuner. På videregående skoles nivå viste det seg imidlertid at effekten av foreldrenes utdanning var mindre i store kommuner enn i små kommuner. Det innebærer at sannsynligheten for å gå på privat skole i store kommuner ikke er så store som det vi kan tro dersom vi tolker variablene foreldrenes utdanning og skolekommune hver for seg. Uansett er det viktig å merke seg at både foreldrenes utdanning og det å gå på skole i en stor kommune øker sannsynligheten for å gå på privat skole. Men disse i kombinasjon gir forskjellige utfall, som vist ovenfor.

Vi fikk derfor bekreftet våre hypoteser på grunnskolenivå. Her var for det første sannsynligheten for å gå på private skoler større for elever i store kommuner. I tillegg hadde foreldrenes utdanning større effekt i store kommuner enn i små kommuner.

På videregående skolenivå fikk vi bekreftet den første hypotesen vi var ute etter å teste. Det kunne fastslås en positiv sammenheng mellom det å gå på skole i en stor kommune og sannsynligheten for å gå på privat videregående skole. Den neste hypotesen ble imidlertid svekket på dette nivået. Analysene viste ikke at foreldrenes utdanning hadde større effekt i store kommuner enn i små kommuner. Tvert i mot viste det seg at foreldrenes utdanning hadde mindre effekt i store enn i små kommuner for sannsynligheten for å gå på private videregående skoler.

Dette ble forklart med at elevene i videregående skoler i større grad er med på å ta avgjørelser angående valg av skole. I tillegg er det større tilgang til skoler i de store kommunene, og det er nærliggende å forvente at elevene i de store kommunene kan velge skoler i større grad ut ifra sine evner og interesser enn elevene i små kommuner kan.

8.3 Sammenhengen mellom sosial bakgrunn og rekruttering til private religiøse og ikke-religiøse skoler

Sammenhengen mellom sosial bakgrunn og sannsynligheten for å gå på private religiøse og private ikke-religiøse skoler var det neste undersøkelsen hadde som målsetning å kartlegge. Tidligere forskning gjennomført av Helland og Lauglo (2005) viste at foreldrenes utdanning i hovedsak økte sannsynligheten for å gå på private ikke-religiøse grunnskoler. De kom videre fram til at foreldrenes inntekt ikke hadde noen effekt på sannsynligheten for å gå på verken private religiøse eller private ikke-religiøse grunnskoler. Dette på tross av at det i enkelte tilfeller var en positiv sammenheng mellom foreldrenes lønn og sannsynligheten for å gå på privat ikke-religiøs grunnskole.

På bakgrunn av disse opplysningene ble en hypotese fremsatt: De sosiale forskjellene mellom elever i offentlige og private ikke-religiøse skoler er større enn mellom elever i offentlige og private religiøse skoler.

Som vist tidligere i oppgaven er foreldrenes utdanningsnivå et av målene som blir benyttet på sosial bakgrunn. På grunnskolenivå fant vi positive effekter av foreldrenes utdanningsnivå både for sannsynligheten for å gå på privat religiøs og privat ikke-religiøs grunnskole. Sannsynligheten for å gå på privat religiøs grunnskole var størst for elever med foreldre med universitetsutdanning. Sannsynligheten for å gå på privat ikke-religiøs grunnskole var også størst for elever med foreldre med universitetsutdanning.

På videregående skolenivå fant vi også positive effekter av foreldrenes utdanningsnivå. Sannsynligheten for å gå på private religiøse videregående skoler var størst for elevene med foreldre med universitetsutdanning. Sannsynligheten for å gå på private ikke-religiøse videregående skoler var også størst for elever med foreldre med lav universitetsutdanning.

På begge skolenivåene viste det seg at det var en positiv sammenheng nettopp mellom foreldrenes utdanningsnivå og sannsynligheten for å gå på private religiøse grunnskoler og videregående skoler. Dette var ikke slik vi i utgangspunktet forventet, og kan forklares med at foreldre til elever i private religiøse skoler nok også er drevet av andre motiver enn religiøse når de skal velge skoler for sine barn.

I forhold til foreldrenes lønn gjorde vi følgende funn. På grunnskolenivå fant vi en positiv sammenheng mellom foreldrenes lønn og sannsynligheten for å gå på private religiøse og ikke-religiøse skoler. Denne sammenhengen viste seg å være svakt kurvelineær, med bunnpunkt på et lavt lønnsnivå. I tillegg er det viktig å merke seg at effekten av lønn allikevel er svak.

På videregående skolenivå kunne vi ikke trekke slike slutninger om disse sammenhengene fordi funnene ikke var signifikante i tilstrekkelig grad. Vi fikk derfor ikke styrket vår hypotese om denne sammenhengen, og forventer derfor ingen spesiell effekt av foreldrenes utdanning på dette nivået.

I tillegg så vi nærmere på sammenhengen mellom det å gå på skole i en stor kommune og sannsynligheten for å gå på privat religiøse og privat ikke-religiøse skole, selv om det ikke ble utarbeidet noen spesiell hypotese om dette forholdet.

Vi fant at sannsynligheten for å gå på private religiøse og private ikke-religiøse skoler var større for elever i store kommuner enn i små kommuner. Dette gjaldt for begge skolenivåene. Vi så i tillegg at effekten av stor kommune på grunnskolenivå var størst for de religiøse skolene. På videregående skolenivå var effekten størst for private ikke-religiøse skoler.

8.4 Konklusjon

Hovedproblemstillingen i denne oppgaven var som følger: Er sannsynligheten for å gå på private skoler høyere for elever med høy sosial bakgrunn enn for elever med lav sosial bakgrunn? Foreldrenes utdanning og inntekt ble benyttet som mål på sosial bakgrunn. Med høy sosial bakgrunn mentes i forhold til foreldrenes utdanningsnivå, elever med foreldre med lav universitetsutdanning og universitetsutdanning.

Undersøkelsen har ved bruk av forskjellige analyser på forskjellige skolenivåer og forskjellige typer private skoler vist at sannsynligheten for å gå på private skoler faktisk er høyere for elever med såkalt høy sosial bakgrunn enn for elever med såkalt lav sosial bakgrunn. Undersøkelsene viser dermed at elever med foreldre med lav universitetsutdanning og universitetsutdanning har høyere sannsynlighet for å gå på private skoler enn både elever med foreldre med grunnskoleutdanning og videregående skole utdanning. Foreldrenes inntekt viser seg også å ha en positiv effekt på sannsynligheten for å gå på private skoler. Denne effekten er imidlertid liten, og det er derfor i hovedsak funnene knyttet til foreldrenes utdanningsnivå som danner basisen for oppgavens konklusjon.

8.5 Videre forskning

Denne oppgaven kan sies å ha kommet frem til relativt klare funn hva gjelder sammenhengen mellom sosial bakgrunn og sannsynligheten for å gå på private skoler. Som tidligere nevnt, foreligger det lite forskning på dette området, og for at flere aspekter ved private skoler skal kunne klargjøres, er det et stort behov for videre forskning.

I denne oppgaven har jeg ikke skilt mellom forskjellige typer private ikke-religiøse skoler. Jeg antar at disse skolene er av nokså forskjellig kvalitet. For eksempel kan det være realistisk å forevente at elevsammensetningen vil være nokså forskjellig ved Steinerskoler og ved private skoler som i større grad kan sies å være mer ”kommersielle”. Det kunne derfor vært interessant å gjøre nærmere analyser kun av

de skolene som har best elevresultater i form av karakterer. Da kunne vi ha kartlagt om elever med høy sosial bakgrunn i større grad går på skoler hvor elevene oppnår gode resultater rent karaktermessig. Det samme kan gjøres med religiøse skoler.

I tillegg kunne det vært interessant å se nærmere på funnene fra allmennfaglige linjer. Det hadde imidlertid ikke denne oppgaven kapasitet til. Det ville også vært interessant å gjøre mer ut av inntektsvariabelen og muligens supplere med en variabel for foreldrenes formue.

Ut over dette ville det være interessant å se på om effekten av foreldrenes utdanning er forskjellig basert på hva slags type utdanning foreldrene har. I denne oppgaven ble imidlertid ikke dette vektlagt, men det er allikevel helt klart interessant å se nærmere på i videre forskning.

8.6 Oppgavens betydning for debatten om private skoler

I denne oppgaven har vi kommet frem til at elever med høy sosial bakgrunn har større sannsynlighet for å gå på private skoler enn elever med lav sosial bakgrunn. Dette på tross av at de norske politikerne i en årrekke har motarbeidet at private skoler skal bli samlingssted for den øvre del av befolkningen. De private skolene har imidlertid vært så få at de i liten grad kan sies å ha virket sosialt segregerende på det norske samfunnet. På den måten kan man nok si at den norske utdanningspolitikken har oppnådd sine målsetninger om skolen som et redskap for sosial utjevning.

Innføringen av den nye friskoleloven førte til at flere private skoler ble godkjente for å motta statlig støtte. Kritikerne av private skoler er i den anledning bekymret for at de private skolene i større grad enn tidligere vil virke segregerende. Tilhengerne av private skoler mener imidlertid at dette vil føre til at flere får mulighet til å gå på skoler av god kvalitet, og at den økende konkurransen vil føre til at den offentlige skolen må høyne sin kvalitet. På den måten hevder de, vil alle få bedre kvalitet på utdanningen.

Dersom vi tar utgangspunkt i funnene i denne oppgaven, kan de nok i noen grad gi støtte til motstanderne av private skoler. Dette fordi funnene synes å bekrefte at de private skolene i utgangspunktet har en segregerende tendens. Allikevel er det viktig å huske at de private skolene ikke er spesielt kostbare å gå på. Sammenligner vi oss med for eksempel England, er det lite trolig at vi i Norge vil få tilsvarende klasseskiller ved forskjellige typer skoler. Imidlertid må vi ikke overse foreliggende forskning som viser at foreldre i høyere samfunnslag er mer engasjerte i sine barns utdanning enn det foreldre med lav sosial bakgrunn er. Dette gjelder i hovedsak foreldre med videre utdanning ut over grunnskolen og den videregående skolen. Dette innebærer at vi ikke nødvendigvis vil få de store inntektsmessige forskjellene mellom offentlige og private skolene, men kanskje heller forskjeller i foreldrenes engasjement. Allikevel ville nok disse foreldrene også vært engasjerte i barnas skolegang om de gikk i offentlige skoler. Det er derfor ikke sikkert at disse elevene gjør det bedre fordi de går på private skoler. Forskjellene kan imidlertid bli tydeligere enn de er i dagens samfunn dersom de sterkeste elevene samles i egne skoler.

For tilhengerne av private skoler vil det være positivt om antall privatskoler øker. I følge dem vil større tilgjengelighet på private skoler føre til at alle kan ta individuelle valg for å finne den skolen som best fyller deres behov. De er derfor positive til å innføre såkalte ”voucher” og ”charter” systemer, som omtalt tidligere.

Utfordringen for et utdanningssystem som betrakter foreldre og elever som forbrukere kan tenkes å være hvorvidt alle lagene i samfunnet er kapable til å samle informasjon angående deres barns skolemuligheter. Det er realistisk å forvente at det er elevene med de mest engasjerte og mest opplyste foreldrene som i utgangspunktet har de beste forutsetningene for å ta slike valg. Som vi har sett tidligere i oppgaven er dette ofte foreldre som selv har relativt høy sosial bakgrunn. Vi kan derfor tenke oss at elever med høy sosial bakgrunn i større grad enn elever med lav sosial bakgrunn kommer til å gå på skoler av høy kvalitet.

Det er selvfølgelig vanskelig å skulle spå om fremtiden på dette området. Det er derfor viktig at det blir forsket videre på temaet privatskoler etter innføringen av den

nye friskoleloven. Det er først da vi kan se de virkelige konsekvensene av økt valgfrihet for elever og foreldre og hvilken innvirkning dette kan ha for lagdelingen i samfunnet.

9. Litteraturliste;

Barth, Erling, Moene, Kalle og Wallerstein, Michael, 2003: *Likhet under press – Utfordringer for den skandinaviske fordelingsmodellen*, Gyldendal Norsk Forlag AS, Oslo.

Becker, Gary S. og Tomes, Nigel, 1979: "An Equilibrium Theory of the Distribution of Income and Intergenerational Mobility", i *Journal of Political Economy*, 87.

Beneveniste, Luis, Carnoy, Martin og Rothstein, Richard, 2003: *All Else Equal- Are Public and Private Schools Different*, RoutledgeFalmer, New York.

Bonesrønning, Hans, Naper, Linn Reneè og Strøm, Bjarne, 2005: *Gir frittstående skoler bedre elevresultater?- Konsekvenser av ny lov om frittstående skoler- baselinerapport 1:Elevresultater*, SØF.

Boudon, Raymond, 1974: *Education, Opportunity and Social Inequality*, New York:Wiley.

Bourdieu, Pierre, 1995, *Distinksjonen – en sosiologisk kritikk av dømmekraften*, Pax Forlag, Oslo.

Bourdieu, Pierre, og Wacquant, Loïc, 1995: "Logikken i felta", i *Den kritiske ettertanke. Grunnlag for samfunnsanalyse*, Det Norske Samlaget, Oslo.

Bourdieu, Pierre, 1986: "The Forms of Capital", i Richardson, John G. *Handbook of Theory and Research for the Sociology of Education*, Greenwood Press, Westport.

Bourdieu, Pierre; 1977: "Cultural Reproduction and Social Reproduction" i Karabel, J og Halsey, A.H. (eds.): *Power and Ideology in Education*, Oxford University Press, New York.

Colbjørnsen, Tom, Birkelund, Gunn Elisabeth, Hernes, Gudmund og Knudsen, Knud, 1987: *Klassesamfunnet på hell*, Universitetsforlaget AS, Oslo.

Coleman, James S., 1990: *Equality and Achievement in Education*, Westwiev Press, London.

Coleman, J. S., og Hoffer, T., 1987: *Public and Private High Schools: The Impact of Communities*, New York, Basic Books.

Coleman, J. S., Hoffer, T., og Kilgore, S., 1982: *High School Achievement*, New York: Wiley.

Coleman, James, 1966: *Equality of Educational Opportunity*, Washington.

Danielsen, Arild, 1998: "Kulturell kapital i Norge", i *Sosiologisk tidsskrift*, nr.1/2.

Det kongelige kirke- utdannings- og forskningsdepartementet, 1996: *Læreplanverket for den 10-årige grunnskolen*, NLS, Norway.

Eikås, Magne, 1993: "Staten og privatskulesektoren i Norge og Danmark", i *Arbeidsnotat*, Sogn og Fjordane distriktshøgskule, bind 11.

Engelstad, Fredrik, 2003: "Makt i det norske samfunn", i *Det Norske Samfunn*, red. Ivar Frønes og Lise Kjølørød, Gyldendal Norsk Forlag As, Oslo

Engels, Friedrich og Marx, Karl, 2001: *The Communist Manifesto*, Electric Book co, London.

Engh, Roar (red), 1999: *Skolen i mulighetenes årtusen*, Cappelen akademiske forlag, Oslo.

Erikson, R. og John H. Goldthorpe, 1992: *The Constant Flux*, Clarendon Press, Oxford.

Good, Thomas L. og Braden, Jennifer S., 2000: *The Great School Debate – Choice, Vouchers and Charters*, Lawrence Erlbaum Associates, Inc., USA.

Hansen, Marianne Nordli, 2005: "Ulikhet i Osloskolen: rekruttering og segregering", i *Tidsskrift for ungdomsforskning*, 5.

Hansen, Marianne Nordli, 1995: *Class and Inequality in Norway*, ISF, Norway.

Hansen, Marianne Nordli og Engelstad, Fredrik, 2003; ”Samfunnsskisser og klasseteorier”, i *Det Norske Samfunn*, red. Ivar Frønes og Lise Kjølørød, Gyldendal Norsk Forlag As, Oslo.

Hansen, Marianne Nordli og Mastekaasa, Arne, 2003; ”Utdanning, ulikhet og forandring”, i *Det Norske Samfunn*, red. Ivar Frønes og Lise Kjølørød, Gyldendal Norsk Forlag As, Oslo.

Helland, Håvard og Lauglo, Jon, 2005: *Har frittstående grunnskoler økt segregeringen? Konsekvenser av ny lov om frittstående skoler- baselinerapport 2: Elevsammensetningen*, Rapport 2/2005, NIFU STEP, Oslo.

Helgesen, Marit, NIBR-rapport 2003:8: *Barns behov eller foreldres særinteresser - Foreldres motiver for å velge privat skole for sine barn*, Oslo.

Helming, Solveig M., 1991: *Why do parents choose to send their children to church schools? Parents` versus teachers` attitudes towards Christian private basic education given at church schools*. Hovedfagsoppgave i pedagogikk, Bergen.

Hyman, Herbert, 1953: ”The value system of different classes” i Bendix, R. og Lipset, S.M.(eds.) *Class, Status and Power*, Glencoe, Illinois.

Høiskar, Astri Halsan, Statistisk sentralbyrå og Turmo, Are, 2003: ”Norge i verden - Den norske utdanningssektoren i et internasjonalt perspektiv”, i *Utdanning 2003-ressurser, rekruttering og resultater*, Statistisk sentralbyrå, Oslo.

Johnson, Daphne; 1987: *Private Schools and state schools-two systems or one?* Open University press, England.

Karlsen, Gustav E., 2002: *Utdanning, styring og marked*, Universitetsforlaget, Oslo.

Lauvås, Nille, 1992: *Rekruttering og studieprogresjon i videregående skole*, Institutt for sosialforskning Oslo, INAS-RAPPORT 3.

- Lindebekk, Tore, 1998: "The Education Backlash Hypothesis: The Norwegian Experience 1960-92" i *Acta Sociologica*, volum 41
- Lindbekk, Tore; 1993: "Utdanningsmønster, reformer og reformvirkninger", i *ISS-rapport nr 37*, Institutt for sosiologi og statsvitenskap, Universitetet i Trondheim.
- Moe, Sverre, 1994: *Sosiologi i hundre år - en veileder i sosiologisk teori*, Universitetsforlaget AS, Oslo.
- Norges offentlige utredninger; 2003: 19: *Makt og demokrati, sluttrapport fra Makt- og demokratiutredningen*.
- Pakulski, Jan og Waters, Malcom, 1996: *Death of Class*, Sage, London.
- Raaum, Oddbjørn, 2003: "Familiebakgrunn, oppvekstmiljø og utdanningskarrierer", i *Utdanning 2003- ressurser, rekruttering og resultater*, Statistisk sentralbyrå, Oslo.
- Rosenlund, Lennart, 1998: "Sosiale strukturer og deres metamorfoser", i *Sosiologisk tidsskrift*, Vol.6, nr. 1/2.
- Skog, Ole-Jørgen, 2004: *Å forklare sosiale fenomener*, Gyldendal, Oslo.
- Tufte, Per Arne, 2000: *En intuitiv innføring i logistisk regresjon*, Statens institutt for forbruksforskning, Lysaker.
- Tveiten, Asbjørn, 2000: *Friskolen - enhetsskolens gjøkunge?*, Lunde forlag, Oslo.
- Weber, Max, 1971: *Makt og byråkrati*, Gyldendal, Oslo.
- Weber, Max, 1983: *Ekonomi och samhälle*, Argos, Lund.
- Wright, Erik Olin, 1997: *Class Counts*, Cambridge University Press, Cambridge.
- Østerberg, Dag, 1984: *Sosiologiens nøkkelbegreper*, Cappelen, Trondheim.

Internettkilder:

Statistisk sentralbyrå:

<http://www.ssb.no/emner/04/02/20/privgrs/tab-2001-07-30-05.html>

<http://www.ssb.no/emner/04/02/20/privgrs/tab-2001-07-30-03.html>

Utdannings- og forskningsdepartementet:

<http://www.kunnskapsloftet.no/filer/rundskrivkunnskapsloftet.pdf>

<http://odin.dep.no/filarkiv/241004/OTP0405057-TS.pdf> (friskoleloven)

Alle kilder som er brukt i oppgaven er oppgitt.

Antall ord: 32 444